

Sua Tutjana

1 ¹Ingi sua tutjana mi sua toorojan pakan ki Dabit lutuunu Salumo ta king kizin Israel na.

Sua tutjana tingi ka uunu

- ² Sua tingi ko ipaute iti pa ngar ambaijana mi ipazal ngar kiti.
Mi ipei ngar kiti pa sua ta izzwe mbulu ambaijana mi mbulu sananjan na.
- ³ Mi sua tingi ko iuulu iti be tagabiizi itundu, mi takam mbulu kiti raama ngar.
Naso takam mbulu ambaijana men ta indeenje pa Anutu mi tomtom matan, mi takam mbulu raraate men pizin tomtom ta boozomen.
- ⁴ Zin wal tau len ngar biibi som na, sua tingi ko ipei ngar kizin mi iso zin pa mbulu ambaijana tabe tikam i.
Sua tingi ko ipaute zin nanjan pa so ngar i tabe tito.
- ⁵ Mi zin wal ta len ngar biibi na, zin tomini irao tilej la sua ti. Naso tiseenje ngar kizin.
Zin wal tau ngar kizin ipet kek na, sua tingi irao ikam peeze pizin.
- ⁶ Sua tingi ko iuulu iti be takam kat ngar pa sua matakiņa: sua tutjan, sua toorojan, mi sua pambaaranan kizin wal ngarjan, ramaki sua kizin pakan ta tizzo na.
- ⁷ Mbulu tau tomototo Yooba mi teleljen la kalņaana, ina ngar ambaijana uunu nonono.
Tamen wal kankaaranan ta tizorzooro na, matan repilpiili ngar ambaijana mi sua pazaljana.^a

Tagaaba zin wal sananjan pa mbulu kizin pepe

- ⁸ O lutuj, sombe tomom ipazalu, na lej la sua kini.
Mi mbulu ambaijana ta nom ipaute u pa na, ta kembena. Zem pepe.
Kiskis mi to.^b

^a 1:7 Kam 20:20; Mbo 111:10; Tut 9:10 ^b 1:8 Tut 6:20, 19:20

- 9 Pa sua kizin ko iurpe mbulu ku ma ambai pa Anutu mi tomtom matan,
kembei natabu ma mogar ta iwe aigau piti na.^c
- 10 Lutun, sombe wal sanangan tiwatu pa sua kizin mbuyeenenana be gaaba zin,
na leŋ zin pepe.^d
- 11 Wal tana tizzo ta kembei:
“Ai, mar itiŋan tala ma teke su zaala lwoono mi tazanŋaana.
Beso tomtom tasa ipa pa zaala ma imar, to tupuni sorok ma imeete.
- 12 Ko tapamorsopi, mi tupuni ma imeete,
kembei meetenana ipamorsop tomtom mata yaryaaranana, mi imeete karau men ma isula lene naala.
- 13 Naso takam lende koron ambaimbaiŋan matakiŋa ta kan kadon bibip i,
mi tadaaba ruumu kiti pa mburu tana ma bok.
- 14 Mi nu ta kembena. Sombe gaaba yam, inako amur ndomom tomini.
Pa mburu ta so takam na, ko tarai ma lende lende.”
- 15 O lutun, sombe tikam sua ta kembei pu, na ruutu itum, mi la gaaba zin pepe.
Zaala ta titoto na, nu to zin pa pepe.
- 16 Pa zin na, karau men mi timanŋanga be tikam zaaba pizin tomtom,
mi tipun zin ma timetmeete.
Tiserseere kat pa sanaana kamŋana.^e
- 17 Kwiili ta imbot la mban na, ye tire kek.
Tamen tikam kinkiini pa mban be tikan, tana tila ma kwiili ikam zin.
- 18 Mi wal sanangan tana ta kembena. Mbulu kizin ta tikewe mi tizanŋaana zin tomtom, ina kaimer ko imiili pizin mi ikam zaaba pizin ma timetmeete.
Tamen tikilaala som, mi tila men.
- 19 ŋonoono kat. Wal boozomen taso tikamam malmal be tikem len koron, na zaala kizin ta kembei.
Mbulu kizin tana ko ipasaana mbotŋana kizin, mi tisaana ma tila len.^f

Bobi ki ngar ambaiŋana

- 20 ŋgar ambaiŋana ikewe piti som. Ina kembei moori ta imbotmbot zaala biibi,

^c 1:9 Tut 4:9, 19:20 ^d 1:10 Tut 16:29 ^e 1:16 Ro 3:15 ^f 1:19 1Tim 6:10

- mi ilala nol uunu tomini mi ipanarairai kaljaana.^g
- 21 Mi sombe zin iwal biibi tilup zin su kar keteene, som zaala kwoono, na ni iboboobo zin ma izzo ta kembei:
- 22 Niom wal ta leynom ngar biibi som na, parei? Leleynom be kombotmbot men ta kembei ma alok?
- Niom wal ta kapakurkur ituyom mi kerepilpiili ngar ambaijana na, mi niom wal kankaanajoyom ta kapase pa ituyom mi leleynom pa ngar ambaijana ri sa som na, jiizi mi kezem mbulu tiom tana?
- 23 Nio anjo anpazal yom. Tamen leleynom be kotooro ngar tiom som. Mibe kotooro yom, so answa ngar ta imbotmbot la lelen i, mi anjo yom pa.
- 24 Nio ti, anbelmbel sua piom. Tamen niom kitidit kaljon.
- mi ankololo yom be kamar, tamen leleynom be kamar som.
- 25 Pa ngar ambaijana ta anzzo yom pa i na, leleynom pa som. Mi antomtoombo be anpazal yom na, kelenlen la kaljon som.
- 26-27 Tana kaima, sombe patajana biibi sa itok yom kembei miiri biibi, mi ipasaana yom kembei miiri napiu, mi isalakaala yom, mi ikau yom, mi ikam yom ma kesengee, na nio tomini ko utej katkat piom, mi anseenge piom.^h
- 28 To niom ko kataroro yo be anuulu yom. Tamen nio ko anlen yom som. Mi ko kuru yo. Tamen ko karao be kendeenge yo na som.ⁱ
- 29 Pa leleynom pa ngar ambaijana ri sa som. Mi leleynom be komoto Yooba mi kelen la kaljaana som.
- 30 Indeege ta anzzo yom pa ngar ambaijana na, kakan la kaljon som. Mi indeege ta antombo be anpazal yom na, motoyom pasom sua tio kembei koron sorok.
- 31 Tana mbulu bozboozo ta kakamam, ta ingi be kakan ka nonono. Gorgori kurru zaala sananana, tana ingi be kayamaana kat ka patajana.^j
- 32 Pa zin wal ta len ngar biibi som, mi tilensil sua na, mbulu kizin tana ko ipun zin ma timetmeete. Mi zin wal kankaanana ta tipase pa zitun mi tindemeere sorok na, mbulu kizin tana ko ipasaana zin ma tila len.
- 33 Tamen zin wal ta so tilenlen la kaljon, na nio ko anporoukaala zin ma timbot ambai. Irao timoto na som. Pa kosa sa ko irao be ipasaana zin na som.”^k

^g 1:20 Tut 8:1-3 ^h 1:26-27 Mbo 2:4+ ⁱ 1:28 Mbo 18:41+ ^j 1:31 Tut 14:14; Ga 6:7

^k 1:33 Mbo 112:8

Takam kinkiini pa ngar ambaijana

- 2** ¹O lutuŋ, kan la sua tio ti.
Re tutu tio ta boozomen kembei koronj ku ŋonoono, mi kiskis ma imbol la lelem.
- ²Ŋgun talŋom pa ngar ambaijana,
mi ur lelem be kilaala kat ngar iŋgoi ta ambai ma ilip.
- ³Taŋroro Anutu be ipei ngar ku,
mi iso u pa ngar iŋgoi ta ambai ma ilip.^l
- ⁴Kam kinkiini pa ngar ambaijana mi rru,
kembei tomtom tikelel toono mi tirru silba mi koronj ndabokbokŋan pakan ta timbotmbot la toono leleene na.
- ⁵Naso mbot mat pa mbulu ki tomototo Yooba mi telenŋeŋ la kaŋaana.
Mi nu ko ute kat Anutu.^m
- ⁶Pa Yooba ta ikamam lende ngar ambaijana.
Sua ta iwedet pa kwoono, ta ipeyei ngar kiti, mi iuluulu iti be tikilaala ngar iŋgoi ta ambai ma ilip.
- ⁷Zin wal ta mbulu kizin iŋgeeze men na, ni iuluulu zin ma uraata kizin iurur ŋonoono.
Mi zin wal ta tipa pai kizin ma ambai men na, ni iwe kembei siŋgiao pizin.ⁿ
- ⁸Pa ni mataana pizin wal ndeeŋeŋan pa pai kizin.
Zin wal ta tiurur lenen pini mi tikiskis mbulu kini na, ni imborro zin ma timbotmbot ambai.^o

Ŋgar ambaijana iuluulu iti be tombot molo pa mbulu sananjana

- ⁹Tana kam kinkiini pa ngar ambaijana. Naso mbot mat pa zaala ambaimbaijan ta boozomen.
Nu ko kilaala mbulu ta indeeŋe men pa Anutu mi tomtom matan, mi kam mbulu raraate men pizin tomtom ta munjaana men.
- ¹⁰Pa ngar ambaijana ko izeebu.
Mi sombe kam kat ngar, nako yamaana ambai.
- ¹¹Mbulu ki tombot mi takam kat ngar muŋgu, inako imborro u ma mbot ambai.
Mi sombe nu rao be kilaala ngar iŋgoi ta ambai ma ilip, nako iuluulu u be mbotmbot molo pa koronj boozomen tabe ipasaanu i.
- ¹²Ŋgar ambaijana ko iuluulu u be mbotmbot molo pa zaala ta wal sananjan titoto na.
Wal tana tipasansaana zin tomtom pa sua kizin pakamkaamjana.

^l 2:3 Yems 1:5 ^m 2:5 Pil 3:10 ⁿ 2:7 Mbo 84:11 ^o 2:8 Mbo 1:6, 18:25, 91:3-7

- 13 Zin tizem zaala ndeeŋjana kek,
mi iŋgi titoto zaala ki zugut.
- 14 Zin len pa mbulu sananŋana ilip.
Sombe tikam ŋoobo mbulu pa tomtom sa, ina ikam zin ma menmeen
zin biibi.
- 15 Tana zaala ŋonoono, zin tizem kek.
Mi iŋgi titoto zaala sananŋana.
- 16 Ŋgar ambaiŋana ko iuulu u be mbotmbot molo pizin moori zaala
lwoono kan.
Zin moori ta kembei kwon imbesmbeeze pizin tomooto beken
tiyaaru zin ma tila kizin.^p
- 17 Pa zin moori ta kembei tipizil ndemen pa kusin bizin ta mata
popoten kana i kek.
Mi sua kizin mbukjana ta tikam la Anutu mataana na, matan
mbelele kek.
- 18 Zaala ta isula pa Andewa na, kwoono imbot kat ta ndeete uunu
kizin.
Tana wal ta so titop la kizin, nako tisula ma tigaaba zin wal
meetegan ma ziŋan timbotmbot.^q
- 19 Zin wal ta so tila kizin moori ta kembei, na kizin tasa ko imiili mi
ito zaala ki mbotjana mata yayaaraŋana mini na som.
Sombe tila, na timbot pataaŋa.

Zaala ru

- 20 Tana zaala tau wal ambaimbaiŋan titoto na, nu tomini motom iŋgal
be pa pa.
To zin wal ndeeŋjan pa mbulu kizin totomen. Zem pepe.
- 21 Pa zin wal ta len uunu sa isaana som, mi mbulu kizin iŋgeeze men,
ta tirao be timbotmbot pa toono ta Yooba ikam pa wal kini na.^r
- 22 Tamen zin wal ta tipizil ndemen pini na, Yooba ko ipuru zin ma
tila len pa toono kini, kembei ta tomtom tipuru ro sananjan pa
mogleene kizin.
Ni ko iyembut kat zin wal sananjan ma irao timar tigarau toono
kini mini som.

Tapase pa Yooba men

- 3** ¹ Lutun, sua ta nio ankam pu na, motom mbelele pepe.
Motom iŋgalŋgal tutu tio ta boozomen mi kiskis la lelem.
- ² Pa ina ko ikamu ma mbot ambai,

^p 2:16 Tut 6:24, 7:5 ^q 2:18 Tut 5:5, 7:27 ^r 2:21 Mbo 37:9; Mt 5:5

mi iseenge mbotjana ku ma molo.

³ Mbulu ki tu'urur lelende pa Anutu mi zin tomtom mi tototo sua kiti mbukjana na, zem pepe.

Mbulu ru tana, kiskis la lelem mi zzwe totomen. Pa ina ko iwe kembei aigau ta imbot la ketem na.^s

⁴ Tana kiskis mbulu ru tana. Naso ndeeje kampejana biibi, mi Anutu zijan zin tomtom tire u kembei nu lem ngar ambaijana.

⁵ Re: Kokena pase pa itum ngar ku.

Ur lelem imap ila ki Yooba, mi pase pini men.

⁶ Mi so zaala i ta lelem iur pa be to, na kam ngar pa Yooba munju, mana kam.

Naso ni ikam peeze piwi mi iso u pa ka zaala.

⁷ Re itum kembei nu rao kat pa ngar pepe.

Moto Yooba, lenlen la kaljaana, mi pizil ndemem pa mbulu sananjan ta boozomen.^t

⁸ Pa mbulu ta kembei ko iuulu kulim ma imbot ambai, mi ikam ma kulim ingeeze mi nim se pa uraata.

⁹ Yooba, ni ikam lem koronj boozo kek. Tana pimilmiili koronj pakan ma ilala kini beken a pakuri pa.

Koronj ku paazanjan ta boozomen na, motom ingal be pazas mataana kana ma ilala kini.^u

¹⁰ Naso Anutu ikam ma mokleene ku ipiyooto kini boozo, mi diditu ku bokbok men.

Mi baen ku ko ipiyotyooto nonon ta sorok som, mi baen piizijana muriini bokbok kat pa yok baen popojana.

¹¹ Lutun, sombe Yooba ikam mbulu sa pu beken a ipazalu pa, na parsiki pepe.

Mi sombe iyaambu, na lelem ingis pa pepe.^v

¹² Pa zin wal ta Yooba leleene pizin na, ni ipazalzal zin, kembei ta takamam pa lutundu bizin tau lelende pizin ilip na.^w

Ngar ambaijana iuluulu iti pa zaala matakiņa

¹³ Tomtom ta so iru ngar ambaijana ma indeeje, mi ikilaala ngar ingoi ta ambai ma ilip,

nako leleene ambai kat, mi kampejana ki Anutu imbotmbot se kini.

¹⁴ Pa ngar ambaijana ipiyotyooto nonono ambaimbaijan boozomen piti.

^s 3:3 Tut 6:21, 7:3 ^t 3:7 Tut 28:26; Ro 12:16 ^u 3:9 Kam 23:19 ^v 3:11 Ibr 12:5-7,10;
Tur 3:19 ^w 3:12 Tut 13:24

- Ilip pa silba ma gol.^x
- 15 Mi ilip pa pat milmiljan pakan ta ndabokbokjan kat.
Tana koron boozomen ta nu lelem pa i na, sa irao kembei ngar
ambaijana na som.^y
- 16 Ngar ambaijana namaana ru iteege koron boozomen be ikam piti.
Namaana woono irao iseenge swondo ma molo.
Mi namaana nas na, irao ikam lende koron boozo, mi ikam ma
zanda iwe biibi.^z
- 17 Zin wal ta so titoto zaala ki ngar ambaijana, nako tiyamaana ambai.
Pa mboti kizin ko ndabok kat.
- 18 Ngar ambaijana, ina iwe kembei ke ki mbotjana mata yaryaraanana.
Pa zin wal ta so tikami ma iwe len mi tikiskisi, nako timbot ambai,
mi kampejana ki Anutu imbotmbot se kizin.^a
- 19 Mungu kat Yooba ito ngar kini ambaijana, mi iur toono uunu ma
imbol.
Mi ikam kat ngar, mana iur saamba.^b
- 20 Mungu kat yok ta imbot meleebe na, ise raama mburaana biibi. Ito
ni ngar kini.
Mi ngar kini, ta izzo i pa mbulu tabe ikam ma yan izzu pa gubur
tiene, mi tolou iwedet.
- 21 Lutun, motom ingal be kiskis ngar ambaijana.
Ngar ta iurur nonoono na, zem pepe.
- 22 Pa ina ko ikamu ma mbot ambai,
mi ipengeeze mbulu ku, kembei aigau ta imbot la ketem na.
- 23 To pa pai ku ma ambai men.
Pa kosasa ko ipasaanu som, mi irao tutkat kumbum na som.^c
- 24 Mi sombe su murim be keene, nako moto som.
Ko keene kat lem.^d
- 25 Tana patajana biibi tabe ipamurur zin wal sananjan mi ipasaana
zin i, nu ko irao moto na som.^e
- 26 Pa Yooba ko imbotmbot ziljom uunu mi imborro u.
Tana kilis sa ko irao ikeene kumbum na som.

Sua tutjana pakan

- 27-28 Sombe patajana indeenge tomtom sa mi nu lem uraata be uuli, na titi
pepe. Sombe rao be uuli, na kam patajana.

^x 3:14 Mbo 19:10, 119:72,127; Tut 8:10+ ^y 3:15 Mt 13:45

^z 3:16 Tut 4:10, 8:18, 9:11, 10:27, 22:4 ^a 3:18 Un 2:9; Tut 11:30; Tur 2:7 ^b 3:19 Mbo 136:5

^c 3:23 Mbo 37:24; Tut 4:12 ^d 3:24 Mbo 4:8, 91:5+; Tut 6:22 ^e 3:25 Mbo 112:7+

So pini be ila ma gaaga to imiili mini pepe. Sombe lem koron imbot,
na kam pini pataaga.^f

29 Tomtom ta so ruumu kini igarau u, na kam ngar be pasaani pepe.

Pa ina ni indemeere kembei nu ko kam mbulu ambaijana men pini.

30 Mi tomtom ta so ikam joobo mbulu som,

na manga mi kam sorok sua pini pepe.

31 Zin wal ta tikamam zaaba pizin tomtom na, motom berber pa mburu
kizin pepe,

mi to zin pa zaala kizin pepe.^g

32 Pa zin wal ta tikamam joobo mbulu na, Yooba leleene pizin ri sa som kat.

Tamen zin wal ta mbulu kizin ingeeze men na, Yooba igabgaaba zin
mi izzwe leleene mi ngar kini pizin.^h

33 Wal sanangan zigan wal kizin na, Yooba kete malmaljana kini
imbotmbot se kizin.

Mi wal ndeengan zigan wal kizin na, kampejana kini imbotmbot
se kizin.

34 Zin wal ta tipakurkur zitun mi matan pasom ngar ambaijana na,
Yooba irepilpiili zin.

Mi zin wal ta tikototo zitun na, ni leleene pizin mi ikampewe zin.ⁱ

35 Zin wal ta len ngar ambaijana, nako zan iwe biibi.

Mi wal kankaanangan ta tizorzooro, nako kan mian biibi.

Takam kinkiini pa ngar ambaijana

4 ¹O lutungan, tomoyom ta nio i. Kelen sua tio tutjana ti mi motoyom
ingalgal.

Naso ngar tiom ipet mi kikilaala ngar ingoi ta ambai ma ilip.^j

2 Ngar ambaijana ta tipaute yo pa kek, ta ingi be ankam piom i.
Tana kezem sua tio ti pepe.

3 Mungu ta nio nangangon mi anbotmbot taman ruumu kini na,
nangon lutuunu tamen jonoono ta nio i.

Tana ni leleene pio ilip.

4 Indeeje mazwaana tana, taman ipaute yo ma iso ta kembei:

“Motom ingal be kiskis sua tio ila lelem, mi toto tutu tio. Naso mbot
ambai.

5 Kam kinkiini be kam lem ngar ambaijana mi kilaala ngar ingoi ta
ambai ma ilip.

Mi motom mbelele sua tio pepe, mi pa joobo pa pepe.

6 Pizil ndemem pa ngar ambaijana pepe.^k

^f 3:27-28 Igo 9:36; Ga 6:10; 1Yo 3:17-18 ^g 3:31 Mbo 1:1, 37:1,7; Tut 4:14-15

^h 3:32 Mbo 101:4, 25:14 ⁱ 3:34 1Pe 5:5+; Yems 4:10 ^j 4:1 Tut 1:8, 13:1 ^k 4:6 Pa ina ko
iuulu be mbotmbot molo pa mbulu sananjana.

- ⁷ Kam kinkiini pa ngar ambaijana. Pa ina ilip pa koron ta boozomen. Tana ru zaala be kam lem ngar ambaijana. Sombe zem koron ku ta boozomen ma ila bekena kam lem ngar ambaijana, na ila lak! Nin pepe.^l
- ⁸ Nu sombe pakur ngar ambaijana, nako ngar ambaijana ipakuru tomini. Mi sombe yogege lem ngar ambaimbaijan matakija, nako ikam ma zom iwe biibi.
- ⁹ Ngan ambaijana ko iwe kembei mogar ndabokjana kat tau imbot la ndomom mi iwe aigau pu.
- ¹⁰ O lutun, lej sua tio ti mi kan la. Naso mbotmbot su toono ma molo, mi kom ndaama boozo.^m
- ¹¹ Nio ingi anpaute u pa zaala ki ngar ambaijana. Anmuŋmuungu pu, mi anzzo u pa zaala ndeeŋjana.
- ¹² Zaala tana, ambaijana. Sombe pa pa, na koron sa ko irao ingal kumbum na som. Mi sombe loondo pa, na kumbum ko irao ikam giris ma mel na som.
- ¹³ Sua tutjana ta ankam pu na, zem pepe. Motom ingalŋgal mi kiskis la lelem. Pa ina ko ikamu ma mbot ambai.

Tombot molo pizin wal sananjan

- ¹⁴⁻¹⁵ Zaala ta zin wal sananjan titoto na, ur kumbum ise ri sa pepe. Kokena gaaba zin mi to zin pa mbulu kizin. Tana pizil ndemem pa zaala kizin mi mbotmbot molo pa. Motom ingalŋgal zaala ambaijana men mi toto.ⁿ
- ¹⁶ Pa wal sananjan ngar kizin ta kembei: Aigule ta boozomen bela tikam mbulu sananjan sa, tona lenen ambai mi tisu murin ma tikeene kat len. Mi sombe tipasaana tomtom sa som, na irao tikeenekaala matan na som.
- ¹⁷ Pa mbulu sananjan ta iwe kan kini. Mi mbulu ki malmal ta iwe kan yok. Aigule ta boozomen bela tikam, to lenen ambai.
- ¹⁸⁻¹⁹ Tana zin wal sananjan titoto zaala ki zugut biibi. Mi koron tabe titutkat zin sala ma sursur ma tila kanjurun su na, tikilaala som. Tamen wal ndeeŋjan na, zaala kizin toro. Mbotjana kizin kembei zon mataana ta pok ma ise,

^l 4:7 Mt 13:45,46; Tut 23:23 ^m 4:10 Tut 3:16+ ⁿ 4:14-15 Mbo 1:1, 17:4-5; Tut 1:15, 3:31

mi iyaara iyaara ma ila irao aigule palakuutu, to ka azunŋka biibi kat.^o

Matanda ingal itundu

²⁰ O lutuŋ, motom mar mi ŋgun talŋom pa sua ta aŋzzo i.

²¹ Motom mbelele sua tio pepe.

Kiskis mi ur la lelem.^p

²² Pa zin wal ta so tikam sua tio ti ma iwe len, nako tindeenge mbotjana ambaijana.

Mi sua tio ko iuulu zin ma kulin tomini imbot ambai.^q

²³ Motom ingalŋgal be mboro kat lelem. Ina koronŋ biibi ta ilip pa koronŋ ta boozomen.

Pa lelende ta ipiyotyooto mbotjana kiti.^r

²⁴ Mi mboro kat kwom tomini:

Kokena sua sananjana, som pakaamjana sa ipet pa.^s

²⁵ Motom su pa zaala ndeengejana men mi toto.

Motom rikrik pepe.^t

²⁶ Motom ingalŋgal kumbum be itoto kat zaala ndeengejana.

Naso pa pai ku ma ambai men, mi irao yasipir na som.^u

²⁷ Kumbum ilalae mi imarmare pepe.

Kokena kam mbulu sananjana sa.

Mbulu ki tuurnol ko ipasaana kat iti

5 ¹ O lutuŋ, leŋ la ŋgar ambaijana tabe aŋso u pa i. ŋgun talŋom pio. Pa sua tio ti ko iuulu u be kilaala mbulu ingoi ta ambai ma ilip.

² Naso kam kat ŋgar, mi kwom izzo ŋgar ambaijana men.

³ Kozo re u pizin moori zaala lwoono kan. Pa sua kizin inamut kat, kembei ta bigil suruunu.

Sua ta iwedet pa kwon na, mbuyeenenjana ma ilip.^v

⁴ Mi nu sombe la ki moori sa ta kembei, na kaimer mbotjana ku ko isaana ma ipakpak kat.

Ko kembei ta buza mata mbaaru ingalu.

⁵ Nu sombe to zaala kini, nako meete ma la lem.

Pa ni ko iyaaru ma sula lem naala.^w

⁶ Zaala ki mbotjana mata yaryaaranjana na, ni ikamam ŋgar pa ri sa som kat.

^o 4:18-19 Mt 5:13; Yo 8:12; Pil 2:15 ^p 4:21 Tut 3:21 ^q 4:22 Tut 3:8 ^r 4:23 Mt 12:34; Mk 7:20+; Lu 6:45 ^s 4:24 Ep 4:29; Yems 3:6 ^t 4:25 Mbo 119:37 ^u 4:26 Mbo 119:5; Ibr 12:13 ^v 5:3 Mbo 55:21; Tut 2:16+, 6:24 ^w 5:5 Tut 2:18, 7:27

- Zaala ta ni itoto, ina ipa ndel pa zaala ndeenjana.
Tamen ni ikilaala som.
- 7 Tana lutunjan, kelenj la kaljon.
Kipizil ndemeyom pa sua tio ti pepe.
- 8 Moori ta kembei na, kagarau i pepe.
Kombotmbot molo pini.^x
- 9 Kokena ipasaana zoyom, mi koronj tiom ta ndaama ndaama mi
kembelmbel uraata pa na, imap pini sorok.
Mi koronj toro tomini. Sombe kusiini ilej, nako iseeze kat motoyom.
Irao imunaj yom ri sa na som. Som kat!^y
- 10 Tana koronj tiom ambaimbaijan ta uze tiom tiene na, ko iwe wal pakan len,
be tikanan ma tiwinin.
- 11 Mi niom ko kusu ma kewe koronj sorok, mi mete ikam yom ma
mburoyom imap mi saana kat.
Mi sombe swoyom igarau, to ko ketwer ma koso ta kembei:
- 12 “O yae, munju wal pakan titut yo. Mi parei ta anlenj la kaljan som?
Indeenje ta titoombo be tipazal yo na, anrepilpiili sua kizin.
- 13 Mi titoombo be tipaute yo na, angun taljon pizin som,
mi anjo sua kizin som.
- 14 Tana ingi mbotjana tio isaana kat,
mi korj mianj biibi ila iwal matan.”^z

Matanda ingal itundu kusindi bizin men

- 15 O lutun, niomru kusim men kaparlup yom mi menmeen yom pa
mbulu ki ula.
Pa ina kembei nu winin yok ta itum toujom na.
- 16 Parei ta nu lelem be la kizin moori pakan ma niomjan kekeene?
Pa ina kembei nu kam yok ta ireere pa yok ku lepeene na, mi lij
sorok su zaala lwoono, som kar keteene.
- 17 Ula ka mbulu, ina koronj ki niomru kusim men be menmeen yom pa.
Tana niomjan moori pakan kakam pepe.
- 18 Bela nu menmeenu pa kusim ta nu nanjanjom mi wooli na.
Naso kampejana ki Anutu imbotmbot se ula tiom, mi waem ko
ikamu ma lelem ambai kat.
- 19 Pa ni ko iurur kat leleene pu, mi nu re runguunu mi koronjanjan ta
boozomen na, ambai men pa motom.
Zuzuunu ko ikamu ma so tekteege lem.
Tana ni ko ikam kat lelem, mi ngar ku imap ma ilala kini.

- 20 O lutun, kokena moori toro ikam lelem ma zem ula ku.

^x 5:8 2Tim 2:22 ^y 5:9 Tut 6:34-35 ^z 5:14 1Kor 6:18

Re: Nu sombe teege tomooto toro kusiini zuzuunu, ko ambai? Som.

²¹ Pa mbulu boozomen ta iti tomtom takamam na, imbot kat mat pa
Yooba mataana.

Ni itirtiiri iti pa mbulu kiti ta boozomen.^a

²² Mbulu sananjana kizin wal sananjan ta ikaukau zin.

Mbulu kizin ta irao pa Yooba mataana som na, ina iwe kembei
wooro be tipo zin pa.^b

²³ Tana wal ta kembei ko timeete ma tila len. Paso tiyaraama zitun
som tau.

Ŋgar kizin ikankaana kat mi timbelmbel zooronjana. Tabe ikam zin
ma tipaŋoobo pa zaala ambaijana.^c

Tumbuk sua be tokot tomtom toro mbun kini pepe

6 ¹ Lutun, sombe waem toro sa ikam mbun, mi tiwi u be mbuk sua ta
kembei: “Sombe ni itunu irao be ikot som, na nio ko anmender pini
mi ankot mbun kini.” Na sua mbukjana ta kembei, kam pepe.^d

² Pa ina, sua ta ipet pa itum kwom, ta ko iwe kembei kilis pu be ikeenu.

³ Tana mbotmbot pepe! Ru lem zaala sa be tatke itum pa kilis tana.

Pa tomtom ta waem tana ikam mbun la kini na, nu mbotmbot la
namaana kek.

Tana koto itum, kojuru tomtom tana ma la, mi taŋroro i be mataana
mbiriizikaala sua ku mbukjana tana.

Pazonognoogi ma irao ileŋ la kaŋjom.

⁴ Keene ma mbot aigule toro pepe.

Maŋga mi la ta buri be re i!

⁵ Kozo kam kembei ŋge ta iti la pu, mi ipus ma ila ne,
som kilis ikeeni mi ipurus.

Tamaol pepe

⁶ Nu ta tomtom maoljom na, la ma re moolo mbulu kizin mi kam ŋgar pa.^e

⁷ Zin len biibi sa be iur zin pa uraata mi ikam peeze pizin na som.

⁸ Tamen mazwaana ta so kini booze imbotmbot na, tiyyo mi
tindoundou lae.

Beso mazwaana ki peteele, to tirao pa kan kini.^f

⁹ Nu tomtom maoljom, ŋiizi na zem keenejana mi maŋga?

¹⁰⁻¹¹ Parei, nu sombe mbulu ki namanda ikamam uraata som, mi ketende
izzu, mi tekenne lende sorok, ina ambai? Na kozo re u. Pa molo
som to su ma mbot ŋoobo kat mi ru zolom.

^a 5:21 Mbo 11:4, 26:2, 139:23; Ibr 4:13 ^b 5:22 Mbo 9:16 ^c 5:23 Tut 11:5

^d 6:1 Tut 11:15, 17:18, 20:16, 22:26, 27:13 ^e 6:6 Tut 10:4, 20:4 ^f 6:8 Tut 30:24-25

Mbulu ta kembei ko ipamorsopu kembei ta wal kuumbuŋan
tikamam i. Mi ko iwe kembei tomtom ta ipasepeelu pa le koron,
mi iniimu ma map kat.^g

Wal sananŋan ko tindeeŋe pataŋana

- 12 Wal sananŋan ta tipasansaana mboti kizin tomtom na, kwon ambai
som kat.
- 13 Mi lelen be tiswe mbulu mi nŋar kizin ma ipet mat na som.
Tana matan ikinmetmeete, mi tiurur naman, mi tikamam mbulu
pakan pa kumbun, beken a tipatoonŋo waen bizin pa so mbulu i
tabe tikam i.^h
- 14 Lelen na, iurur pa mbulu soroksorok boozomen ta sananŋan i.
Mi tipesese zin tomtom mi tikamam ma nŋonj imbotmbot la mazwan.
- 15 Tamen molo som to pataŋana biibi sa ko ipamurur zin, mi ipasaana
zin ma tila len.
Mi ko len zaala sa be timbot ambai mini na som.

Mbulu pakan ta Yooba leleene pa ri sa som

- 16 Mbulu lamata mi ta, ta Yooba leleene pa ri sa som, mi iurur koi pa.
E-e, anŋo nŋobo. Mbulu lamata mi ru:
- 17 Mbulu ki tapakur itundu mi matanda pasom zin tomtom,
mbulu tau kwondo ipakamkaam,ⁱ
mbulu ki namanda iteege siŋ pizin wal ta len uunu sa isaana som,
- 18 mbulu tau lelende iur pa nŋar sananŋana,
mbulu tau kumbundu ipawwai iti be takam mbulu sananŋana,
- 19 mbulu ki topombol sorok sua pakaamŋana ila zin bibip matan,
mi mbulu tau tukuru tonmatiziŋ kopon, mi takam ma nŋonj
imbotmbot la mazwan.^j

Tuurnol pepe

- 20 O lutuŋ, motom inŋalŋgal tutu ta boozomen ki tomom mi toto.
Mi nŋar ambaiŋana ta nom ikam pu na, zem pepe.
- 21 Po sua kizin ila ndomom, mi kiskis la nŋar ku.
Pa ina ko ipenŋeeze mbulu ku, kembei aigau ta imbot la ketem na.^k
- 22 Sua kizin irao ikam peeze pu, mi iuulu u be pa pai ku ma ambai
men.
Mi keeneŋana ku tomini ko ambai. Pa sua kizin ta imborro u.
Mi sombe manŋa, na sua kizin ko ipeyei nŋar ambaiŋana pu.
- 23 Tutu kizin ko iwe kembei ta kai pu be iyaara pu mi iso u pa zaala.

^g 6:10-11 Tut 24:33+ ^h 6:13 Mbo 35:19; Tut 10:10 ⁱ 6:17 Mbo 101:5; Tut 16:5

^j 6:19 Tut 12:17, 14:5 ^k 6:21 Tut 1:9, 3:3

Sua ta tikam pu na, ko iurur mat pu.

Mi sua tutjana ta tikam pu bekena tipazalu pa na, ina ko iwe zaala pu be ndeeje mbotjana ambaijana.¹

24 Sua kizin ko iuulu u be mbotmbot molo pizin moori zaala lwoono kan.

Kokena timbuulu kwon pu, to tikam lelem.^m

25 Ŋonoono, zin moori ta kembei na, rungun ambaimbaijan. Tamen motom la pizin pepe.

Mi sombe matan ikinmeete pu, na tikam lelem pepe.ⁿ

26 Zin moori ta zaala lwoono kan na, kan kadon bibip som.

Mi nu sombe la ki tomtom toro kusiini ma niomru kekeene, nako ka kadoono biibi kat. Pa nu ko meete ma la lem!

27 Lak, sombe tomtom sa iur namaana sala you, ko ikani som?

28 Mi sombe ipa se you keseene, ko kumbuunu ipokpok som?

29 Mi ina raraate men pa tomtom ta so ila ki tomooto toro kusiini na. Ni kola ire ka kadoono. Irao tileeli na som.^o

30 Sombe tomtom sa peteli ma isaana kat, mi ikam kuumbu pa ka kini, nako tomtom tire kembei ambai ri. Paso lenen isaana pini.

31 Tamen sombe tindeengi, nako tiur sua pini be ikot koroŋ ta ni ikem na pa lamata mi ru.

Ko ikot mi ila ila ma irao ruumu kini leleene ikolkol kat.

32 Mi tomtom ta so ila ki tomooto toro kusiini, na ni kankaanaŋana kat.

Pa ina, ipasaana itunu.

33 Ko tipuni ma runguunu isaana, mi ka miaŋ biibi kat.

Mi ka miaŋ tana ko irao imap na som.

34 Pa re. Sombe nu la ki tomooto toro kusiini, nako kam tomooto tana ma mataana mburmbur mi keteene malmal biibi kat.

Tana ni kola ipokot mbulu ku. Irao imuŋai u ri sa na som.

35 Sombe toombo sua pini be ŋgiimi sosor ku, na irao ileŋu na som.

Sombe kam le koroŋ zaanaŋana sa, ina tomini, irao iurpe leleene na som.

Tomooto bela tire zin pizin moori zaala lwoono kan

7 ¹O lutuŋ, motom ingalŋgal sua tio ti, mi kiskis tutu tio ta boozomen ma imbol kat la ŋgar ku.

²Motom ingalŋgal tutu tio mi toto. Naso mbotmbot ambai.

Sua boozomen ta aŋkam pu na, kozo mboro kat, kembei ta mborro kat itum motom na.

¹ 6:23 Mbo 19:8, 119:105; 2Pe 1:19 ^m 6:24 Tut 2:16, 5:3, 7:5 ⁿ 6:25 Mt 5:28-29

^o 6:29 Ibr 13:4

- 3 Tana kiskis sua tio ta boozomen ma imbol la ngar ku totomen,
kembei ta kukuugu imbotmbot la nomom totomen.
- 4 Ur kat lelem pa ngar ambaijana,
kembei ta lelem pa lumri bizin mi toŋmatizij ku.
- 5 Pa sombe kam lem ngar ambaijana, nako iuulu u be mbotmbot molo
pizin moori zaala lwoono kan ta tiwadat zin tomooto na.
Kokena kwon imbuulu u, to sua kizin ikam lelem.^p
- 6-7 Kembei ta lwoono ta. Nio aŋbotmbot ruumu leleene, mi aŋmender la
miiri kwoono.
Mi motoŋ la na, aŋre naŋgaŋ pakan timendernder ma timbotmbot.
Ŋgar kizin ipet zen.
Mi tomtom kizin ta, ni le ngar somjana.
- 8 Iwwa pa zaala ma ila, mi igarau ruumu ki moori ta.
- 9 Ila ipet ruumu tana na, zoŋ isula mi zugut isu.
- 10 To moori tana izeebi pa mburu kembei ta moori zaala lwoono kan
tiurur na, mi ipaŋuru i ma imar.
Imar raama ngar turkejana ta.
- 11 Moori tana mbuleene izzu ruumu som.
Gorgori iwwa lene mi ipaŋarairai kaljaana.^q
- 12 Mi irru zin tomooto su nol muriini,
mi ikewe su zaala lwoono be izaŋzaaŋa zin.
- 13 Tana ire naŋgaŋ tina, to loŋa men mi isou i, mi ikan kwoono.
Mi ka miaŋ ri sa som. Iso kat pini ma iso:
- 14 “Ai, nio ti, muŋgu aŋbuk sua pa Anutu be aŋkam patoronjana pini.
Mi koozi aŋkam patoronjana tana, mi buzur ka lwoono imbotmbot
ruumu tio be takan.
- 15 Tana aŋyooto pa ruumu ma aŋmar be aŋru u tau.
Mi iŋgi aŋdeenju kek.
- 16 Leŋ. Nio aŋurpe mbalia tio, mi aŋwar mburu ta kan mos
ambaimbaijan na ise muriŋ.
Mburu tana imbot taa Aikuptu mi imar.
- 17 Mi aŋliŋ koroŋ pakan ta kuzin ambaimbaijan na ise ma ambai leen!
- 18 Tana mar ma ituru tekeene.
Ko menmeen ti mi takamam ma ila irao zoŋ ise!
- 19 Kam ngar pa kusij pepe. Pa ni imbotmbot ruumu som. Inga ila pa
lele molo.
Ko loŋa imar na zeen.
- 20 Pa ila raama kautu kini ta bok pa pat.

^p 7:5 Tut 2:16, 6:24 ^q 7:11 Tut 9:13

Tana ko imbotmbot ma puulu ilupi, tona imar.”

21 Moori tana ikam mbulu booza pa nanjan tana bekena iyaaru i. Mi kwoono imbesmbeeze pini ma tau!

Tabe ikam leleene, mi ni ito i ma ziru tila.

22 Nanjan tana inamnaama som. Ziru tila pataana.

Ni kembei makau ta iur niini mi tikami ma tila be tipuni ma imeete.

Mi kembei buzur ta ikilaala kilis som mi kumbuunu isula.

23 Ni ikilaala som. Mbulu ta ikam na, ko ikami ma imeete.

Kaimer peene lutuunu sa ko ingetngeete ise kuliini.

Ni ko iwe kembei nje ta ila ma kilis ikami.^r

24 Tana lutujan, kelej la sua tio ti, mi motoyom ingaljal.

25 Kere yom pizin moori ta kembei: Kokena tikam leleyom ma kezem zaala ambaijana, mi koto zin pa zaala kizin.

26 Pa zin wal ta titop la kizin na, sorok som.

Tikazas wal booza kat ma timetmeete.

27 Zaala biibi ta isula pa naala na, kwoono imbot kat ta ndeete kizin uunu na.

Tana zin wal ta so tito zaala kizin, nako tisula kizin wal meeterjan.^s

Ngar ambaijana izzo pa itunu mi uraata ta ni ikamam na

8 ¹ Ngar ambaijana, ina kembei moori ambaijana ta imbotmbot, mi ipanarairai kaljana ma iboboobo iti tomtom be tala kini, bekena ipaute iti pa ngar ingoi ta ambai ma ilip.

² Ni ikewe piti som. Imbotmbot sala lele mbukuunu ta igarau zaala biibi na,

mi isu ma imendernder la zaala boogonjan tomini.

³ Mi ilala pa zaala kwoono,

mi ipanarairai kaljana ma izzo ta kembei:

⁴ “O niom iwal biibi ki toono, nio ingi anbobobo yom be kamar ma kelej sua tio ti.

⁵ Niom wal ta leyom ngar biibi som na, kamar tio. Naso anjuulu yom be kakam kat ngar.

Niom wal kankaanajoyom ta kozorzooro na, kamar tio bekena anjuulu yom ma kikilaala ngar ingoi ta ambai ma ilip na.

⁶ Kelej sua tio ti. Pa nio lej ngar ambaimbaijan boozomen be anso yom pa.

Sua ta iwedet pa kwon na, indendeenje men.^t

^r 7:23 Tut 5:4+ ^s 7:27 Tut 2:18, 9:18; Mt 7:13; 1Kor 6:9-10 ^t 8:6 Pil 4:8

- 7 Sua sananjan sa irao ipet pa kwon na som. Som kat.
Sua tio, ina nonono men.
- 8 Sua boozomen ta iwedet pa kwon na, sa ipanoo som.
Indeende men."
- 9 Zin wal ta ngar kizin ipet kek na, tikilaala kembei sua tio ta
boozomen izal men.
Zin wal ta len ngar na, tiute: Sua tio, ina ambai men.
- 10 Kakam ngar pa pat silba pepe. Kakan la sua tio pazaljana. Pa ina
ilip pa pat silba.
Mi ngar ambaijana tabe anso yom pa i, ta kembena. Ilip pa gol ta
ambaimbaijan kat. Tana kakam ma iwe leyom."
- 11 Pa ngar ambaijana, ina ilip pa pat milmiljan ta kan kadon bibip i.
Koron boozomen ta leleyom pa i, sa irao iuulu yom kembei ngar
ambaijana na som."
- 12 Ngan ambaijana izzo ta kembei: "Nio anbotmbot raama ngan ta
iurur nonono.
Pa ankam kat ngan kek. Tana anrao be anpaute yom pa so mbulu
tabe kakam i.
- 13 Tomtom ta so imototo Yooba mi ilenlen la kaljana, nako iurur koi
pa mbulu sananjan.
Mi nio ta kembena. Mbulu ki pakurjana mi repilijana, ramaki mbulu
sanangan mi sua pakamkaamjan ta boozomen na, lenen pa ri sa som kat.
- 14 Nio anrao be anso yom pa ngan ambaijana, mi anuulu uraata tiom
ma iur nonono.
Pa len ngan ambaijana mi mburon biibi."
- 15 Nio aguluulu zin king mi wal peeze kan be tikam kat peeze,
mibe tiur tutu ndeenenan men pizin tomtom.
- 16 Nio aguluulu zin bibip be timboro kat zin tomtom,
mibe tiurpe patanana kizin ma indeen men.
- 17 Zin wal ta so tiurur lenen pio, na nio anurur lenen pizin.
Mi zin wal ta so tikam kinkiini be tiru yo, nako tindeen yo."
- 18 Sombe nio anbotmbot raama tomtom sa, na ni ko ikam le koron
ndabokboknan boozomen mi zaana iwe biibi.
Ni ko iute zaala ndeenenan tabe irao kat pa le koron.
Mi koron kini ko imbotmbot ambai ma molo."
- 19 Nonono ambaimbaijan ta anpiotyooto na, ilip pa gol ma silba ta
injeeze kat na.

" 8:8 Mbo 119:160; Pil 2:15 8:10 Mbo 19:10; Tut 3:14, 16:16 8:14 Ro 16:27

* 8:17 Yo 14:21-23; Mt 7:7-11; Yems 1:5 8:18 Tut 3:16

²⁰ Mi zaala ta aŋtoto, ina ndeenjana.

Zin wal ta so titoto zaala tio, nako tirao be tiurpe patanjana kizin tomtom ma indeenje men.

²¹ Zin wal ta so tiurur lenen pio, na aŋkamam len koron boozomen.

Taba ruumu leleene kizin tau titiurkewe koron kizin ambaimbajan ilalala pa i na, bokbok.

Ta mungu mi imar na, ngar ambajana imbotmbot

²² Indeenje ta matapopo ten na, Yooba iur yo ma aŋpet mungu, mana imanja pa uraata kini be iur koron ta boozomen.^z

²³ Mungu kat, indeenje toono ipet zen na, ni iur yo ma aŋpet.^a

²⁴⁻²⁵ Mazwaana ta ni ipiyooto yo na, tai imbotmbot som.

Mi yok lepenlepen ta yok irereere pa i ta kembena. Timbotmbot som.

Mi abal ma dogo ta boozomen tomini, tipet zen.^b

²⁶⁻²⁷ Indeenje ta Yooba iur toono, su, mi ululu zen na, nio aŋbotmbot raami.

Mazwaana tana, ni iur saamba, mi iut ma imbot ndel pa yok ta imbot meleebe na.

²⁸⁻²⁹ Mi iur gubur tiene ma isala kor,

mi iyaraama yok ta imbot meleebe na, mi iur mbut pa. Kokena izooro tutu kini mi ilol toono.

Mi ngar kini iur pa lele tabe toono imbot pa i, mana iur toono ma ipet, mi ipombol uunu ma imbol.

³⁰ Indeenje tana, nio aŋbotmbot ziljaana uunu, mi aŋkamam peeze pa uraata ta boozomen tana. Pa nio nomon mosjon.

Aigule ta boozomen, nio aŋbotmbot su kereene uunu na, menmeen yo mi aŋzenzeenje.

³¹ Pa lelej ambai kat pa toono ramaki ka koron ta boozomen, mi menmeen yo pizin tomtom tomini.^c

³² Tana lutungan, kuur taljoyom pio.

Pa zin wal ta so matan ingalngal zaala tio mi titoto, nako lenen ambai kat mi kampejana ki Anutu imbotmbot se kizin.

³³ Sua ta aŋkam piom na, kelentut pepe.

Kelej la mi koto. Naso kakam leyom ngar ambajana.

³⁴ Zin wal tau timbotmbot ruumu tio kwoono pa aigule ta boozomen mi tinamnaama beken aŋso zin pa ngar ambajana, mi tileljen la sua tio na,

zin ko lenen ambai kat mi kampejana ki Anutu imbotmbot se kizin.^d

^z 8:22 Mbo 104:24

^a 8:23 Yo 1:1, 17:5

^b 8:24-25 Mbo 90:2

^c 8:31 Yo 1:1-4; Kol 1:15-20

^d 8:34 Mbo 119:1-2

- 35 Pa tomtom ta so indeenje yo, nako ikam mbotjana ambaijana, mi Yooba leleene pini.^e
- 36 Tamen tomtom ta so iru yo ma som, ina ni imbel itunu. Mi wal boozomen ta lenen pio som mi tiurur koi pio, na zin lenen be timeete.

Sua toorogana pa bobi ki ngar ambaijana

- 9 ¹Ngar ambaijana, ni ipo le ruumu kek, mi isap nasil lamata mi ru ta mosjan na, mi ipamender zin ma tiliu ruumu kini bekena ipengeeze ruumu.^f
- ² Mi iurpe buzur mi yok baen ambaijana, mi iur se mbalia, mi iparararar bekena tomtom tikan mi tiwin.
- ³ Mi ingo zin mbesoongo moori kini ma tisala lele mbukuunu ta igarau kar na, bekena tiboboobo la pizin tomtom be timar pa kini kanjana.^g
- ⁴ Mi zin wal ta ngar kizin ipet zen na, ni izzo pizin ta kembei: “Ai, niom wal ta leyom ngar biibi som na, niom ta boozomen kamar ruumu tio.
- ⁵ Pa kini mi yok baen, ta agurpe ma imap kek. Kamar ma kakan mi kiwin.^h
- ⁶ Kezem mbulu tiom kankaanajana ma imborene. Naso kombot ambai. Koto zaala ki ngar ambaijana.”
- ⁷ Zin wal ta tipakurkur zitun mi tirepilpiili ngar ambaijana na, sombe tomtom sa itoombo be ipazal zin, nako tipiri sua sananajana pini. Mi sombe tayaamba zin wal sananjan, nako tipekel sua sananajana kat piti ma kanda mian!ⁱ
- ⁸ Tana zin wal ta tipakurkur zitun mi tirepilpiili ngar ambaijana na, toombo be pazal zin pepe. Kokena tiur koi pu. Mi tomtom ta le ngar ambaijana, to pazali. Pa ni ko leleene ambai pa sua ku pazaljana mi iur leleene pu.^j
- ⁹ Zin wal ta len ngar ambaijana na, sombe so zin pa sua ambaijana, nako tikam len ngar pakan ma isala ki. Mi tomtom ndeenenjana ta kembena. Sombe paute i, nako iseenge ngar kini.^k
- ¹⁰ Mbulu tau tomototo Yooba mi telegenjen la kaljaana, ina ngar ambaijana uunu nonono.

^e 8:35 Tut 3:16; 1Yo 5:11 ^f 9:1 Ep 2:20-22 ^g 9:3 Mt 22:1-11 ^h 9:5 Yo 6:27, 7:37-38

ⁱ 9:7 Tut 23:9; Mt 7:6; 1Pe 4:4 ^j 9:8 Mbo 141:5; Tut 10:8, 28:23 ^k 9:9 Tut 18:15; Mt 13:12

Pa sombe tuute kat Anutu ta potomjana i, inako tarao be tikilaala
kat ngar ingoi ta ambai ma ilip.^l

11 Nggar ambaijana ko iseenge swom ma molo.

Ko ikam ma kom ndaama boozo, mana meete.^m

12 Tana nu sombe to nggar ambaijana, nako iuulu u ma biibi.

Mi sombe pakurkur itum mi zorzooro, na kozo re u. Pa mbulu ku
tana ko ipasaanu.

Sua toorogana pa bobi ki nggar kankaanajana

13 Nggar kankaanajana, ina kembei moori ta le nggar somjana, mi irao
iyaraama itunu som, mi kaljaana izalla sorok.

14 Ikewe piti som. Imbutultul su ruumu kini kwoono bekena iboboobo
la pizin tomtom be tila kini.

Mi ilala mbalia kini ta imbotmbot sala lele mbukuunu ta igarau kar
na tomini be iboboobo zin tomtom.

15 Zin wal ta matan ingalngal zaala ambaijana be titoto na, ni
iboboobo la pizin bekena iyaaru zin ma tizem zaala ambaijana.

16 Mi zin wal ta nggar kizin ipet zen na, ni izzo pizin ta kembei:

“Ai, niom wal ta leyom nggar biibi som na, niom ta boozomen kamar
ruumu tio.

17 Pa yok ta so takam kuumbu pa i, ina inamut kat.

Mi kini ta so tekewe mi takanan, ina ikamam nggurende.”ⁿ

18 Tamen zin wal ta tilej la kaljaana ma tila kini na, tikilaala som.

Zin wal ta so tiwe leembe kini, na kaimer ko timetmeete ma tisula
len naala.

Sua tutjana ki King Salumo

10 ¹Inggi sua tutjana mi sua toorogan pakan ki King Salumo.

Nangaj sa, sombe le nggar ambaijana, nako ikam ma tamaana
lelene ambai.

Mi zin nangaj kankaanajan ta tizorzooro, nako tikam ma nan bizin
lelen ipata.^o

2 Iti irao takam lende korog boozomen pa zaala sananjan. Tamen
korog tana ko irao iuulu kat iti na som.

Mi mbulu ndeengjana na, itatkewe iti pa meetejana.^p

3 Wal ndeengjan na, Yooba irao izem zin ma tikan peteele na som.

Mi korog ta wal sananjan lenen pa i na, ni ipingisngis pizin.^q

4 Sombe namanda ikamam kat uraata som, nako tombot joobo.

^l 9:10 Mbo 111:10; Tut 2:4-5 ^m 9:11 Tut 3:16 ⁿ 9:17 Tut 20:17 ^o 10:1 Tut 15:20, 17:21,25, 29:3

^p 10:2 Tut 11:4 ^q 10:3 Mbo 34:9-10, 37:19,25

- Mi sombe namanda ikamam kat uraata, nako lende koronj boozo.^r
- ⁵ Sombe mazwaana ki mai ipet, mi lutundu bizin tikam uraata ma tiyo kanda kini, ina iswe kembei zin len ngar ambaijana. Mi sombe tikenne mi timbombooren, ina tipamianj ti.^s
- ⁶ Wal ndeegejan na, kamperjana matakaia imbotmbot se kizin. Mi wal sananjan na, tizzwe malmal tabe tikam i som. Titurkewe.
- ⁷ Sombe wal ndeegejan timeete, na tomtom matan lala pa mbulu kizin ambaijana mi tipakurkur Anutu pa. Mi wal sananjan na, zan ko isaana ma isaana kat.^t
- ⁸ Wal ta len ngar ambaijana na, sombe tutut zin, nako tilen la kaljanda. Mi wal kankaanajan ta tizorzooro mi kwon perper sorok na, zin ko tisaana ma tila len.^u
- ⁹ Tomtom ta so ipa pai kini ma ambai men, na kosasa ko irao be ipasaana kati na som. Tamen zin wal ta tipanobjoobo pa zaala ambaijana na, kaimer mbulu kizin ta tikamam ki kejana na, ko imbot kat mat mi tomtom tiute.^v
- ¹⁰ Zin wal ta matan iparkinmeete pizin na, kaimer ko tikam mbulu sa mi tikam patanana piti. Mi wal kankaanajan ta tizorzooro mi kwon perper sorok na, zin ko tisaana ma tila len.
- ¹¹ Sua kizin wal ndeegejan, ina kembei yok lepeene. Pa iuluulu zin tomtom be timbot ambai. Mi zin wal sananjan na, tizzwe malmal tabe tikam i som. Titurkewe.^w
- ¹² Mbulu ki tuurur koi, ina ikamam ma ngonj imbotmbot la mazwanda. Mi sombe tuurur lelende pizin tomtom, nako matanda mbiriizikaala sanaana kizin, mi takam ngar pa mini som.^x
- ¹³ Zin wal tau tikilaala ngar ingoi ta ambai ma ilip na, kwon ipiyotyotoo ngar ambaijana men. Mi zin wal ta len ngar somjan na, teene ko ikan zin!^y
- ¹⁴ Zin wal ta len ngar ambaijana na, gorgori tirru ngar pakan be isala ki. Mi wal kankaanajan ta tizorzooro na, molo som to sua sananjan ta iwedet pa kwon na, ko ipasaana zin.

^r 10:4 Tut 12:24,27, 13:4, 19:15 ^s 10:5 Tut 6:8-11 ^t 10:7 Mbo 37:9,22,28,38

^u 10:8 Tut 9:8-9 ^v 10:9 Mbo 23:4; Lu 8:17; 1Tim 5:24-25 ^w 10:11 Mbo 37:30

^x 10:12 Tut 17:9; 1Kor 13:4-7; 1Pe 4:8; Yems 5:20 ^y 10:13 Tut 19:29

- 15 Zin wal ta len koronj booza na, tipase pa pat ma koronj kizin be iporoukaala zin pa patana.
Mi zin wal sorrokjan ta len koronj som mi timbot noobo na, patana kizin tana ko ipun zin ma tisaana kat.
- 16 Kadoono ta wal ndeengan tikamam pa uraata kizin, ina iuluulu zin be tikam mbotjana ambaijana.
Mi kadoono ta wal sanangan tikamam pa uraata kizin, ina tiwirri sorok pa koronj sanangan men.
- 17 Tomtom ta so ileljen la sua pazaljana, na imbotmbot la zaala ki mbotjana ambaijana kek.
Mi zin wal tau tilerjut sua pazaljana, nako tiyaaru zin tomtom pakan ma tipanoobo pa zaala ambaijana.^z
- 18 Tomtom ta so iurur koi pu mi ikiskis la lelene, nako kwoono ipakamkaam.
Mi tomtom ta so ilerj sua ngaljana sa mi ila ma izzo pizin wal pakan, na ni tomtom kankaanajana.
- 19 Sombe nu kwom suanom, na re u. Pa nu kola kam sanaana. Irao kam som na som.
Mi tomtom ta so imborro kat kwoono, na ni tomtom ngarjana.^a
- 20 Sua ta iwedet pa wal ndeengan kwon, ina kembei pat silba ta tomtom lenen pa ilip.
Tamen ngar ta imbotmbot la wal sanangan lenen, ina nono somjana.
- 21 Sua ta iwedet pa wal ndeengan kwon, ina iuluulu tomtom boozomen be timbot ambai.
Mi wal kankaanajan ta tizorzooro na, tikam kat ngar som. Tana kaimer ko timetmeete ma tila len.
- 22 Kampenana ki Yooba, ta ikamam lende koronj boozomen.
Mi koronj ta so ni ikam piti, nako ka patana sa som.^b
- 23 Wal kankaanajan ta tizorzooro na, sombe lenen iurur pa mbulu sananjan sa, to ikam zin ma lenen ambai mi menmeen zin.
Mi tomtom ta so ngar kini ipet kek, na ngar ambaijana ta ikami ma lelene ambai.^c
- 24 Koronj ta wal sanangan timototo, ta ko ipet pizin.
Mi koronj ta wal ndeengan lenen pa na, Yooba ko ikam pizin.^d
- 25 Patana biibi ko ipambiriizi zin wal sanangan.
Tamen wal ndeengan ko timendernder mboljana ma alok.^e
- 26 Zin wal ta so tingo tomtom maoljana ma ila be ikam uraata, nako lenen ambai som.

^z 10:17 Tut 13:1,18 ^a 10:19 Mt 12:36,37; Yems 1:19, 3:2-10 ^b 10:22 Mbo 128:2

^c 10:23 Tut 15:21 ^d 10:24 Mbo 37:4; Mt 5:6; 1Yo 5:14-15 ^e 10:25 Mbo 37:35-36; Mt 7:24-27; 2Tim 2:19

Ko kembei koronj ta ikam ma zorjon imenel, mi you ka koi ila matan.
 27 Sombe tomototo Yooba mi telerlej la kaljaana, nako iseeŋge swondo ma molo.

Tamen ni iyembutmbut wal sananjan swon beken a timeete ma tila len karau men.^f

28 Koronj ambaimbaijan ta wal ndeeŋjan tiurur matan pa na, zin kola tire mi menmeen zin pa.

Mi wal sananjan na som. Koronj ta tiurur matan pa na, zin ko tirao be tire na som.^g

29 Yooba, ni iwe kembei siiri mboljana pizin wal ndeeŋjan be tike lela.

Tamen ipasansaana zin wal sananjan.

30 Wal ndeeŋjan, zin kembei ke mboljana ta irao be imuzu na som.

Mi wal sananjan na, zin ko tirao be timbot pa toono ta Yooba ikam pa wal kini na som. Ni ko iziiri zin ma tila len.^h

31 Wal ndeeŋjan na, kwon ipiyotyooto ŋgar ambaijana men.

Mi zin wal ta kwon ipiyotyooto sua sananjan na, Yooba ko ipasaana zin ma tila len beken a ipumun kwon.ⁱ

32 Wal ndeeŋjan matan ingalŋgal be tiso sua ambaijana men.

Mi wal sananjan na, sua soroksorok men ta iwedet pa kwon.

11 ¹Mbulu ki tapakaam zin tomtom mi tawatke lende koronj kizin na, Yooba leleene pa ri sa som.

Tana iti sombe takam ŋgomo pa koronj sa, na tere be tuur kadoono ma irao kat pa ka kin. Pa Yooba leleene pa mbulu ta kembei. Kokena tasala mete.^j

2 Tomtom ta so ipakurkuri ma iso ni irao, na kaimer ko ka mianj.

Mi tomtom ta so ikototo itunu, nako ikam le ŋgar ambaijana.^k

3 Zin wal ta lelen ŋgeezan na, lelen be tipa pai kizin ma ambai men. Mi ŋgar tana ta ikamam peeze pizin.

Tamen zin wal ta so tisu mini mi tiur koi pa zitun wal kizin na, mbulu kizin pakaamjana ko ipasaana zin.

4 Anutu isombe iswe kete malmaljana kini ma ipet kat mat, na koronj boozomen ta wal sananjan tindoundou na, ko irao iuulu zin ri sa som.

Tamen mbulu ndeeŋjana, ina ikamkewe iti pa meetejan a.^l

5 Zin wal ta len uunu sa isaana som na, mbulu kizin ndeeŋjana ta iurpewe zaala pizin.

^f 10:27 Tut 3:16+; Mbo 55:23 ^g 10:28 Mbo 112:10; Tut 11:7 ^h 10:30 Mbo 37:28+, 112:6, 125:1; Tut 2:22, 14:11 ⁱ 10:31 Mbo 37:30, 52:3-5 ^j 11:1 Tut 20:10 ^k 11:2 Tut 16:18, 18:12

^l 11:4 Tut 10:2

- Mi zin wal sananjan na, mbulu kizin sananjan ta ipasansaana zin.
- 6 Zin wal ta lenen ngeezegan na, mbulu kizin ndeejan itatkewe zin pa patanana kizin.
Tamen zin wal pakamkaamjan ta so tisu mini mi tiur koi pa zitun wal kizin na, koronj ta zin lenen pa i ko iwe kembei kilis pizin mi ikeene zin.^m
- 7 Wal sananjan tipase pa zitun mburan, mi tiso ko tikam len koronj boozo.
Tamen sombe timeete, na tisula len naala raama ngar kizin tana.
Tabe koronj ta tiurur matan pa i, na tire ka nonono som.ⁿ
- 8 Patanana tabe ikam zin wal ndeejan na, Anutu ipingisngis ma ila izze kizin wal sananjan.
- 9 Tomtom ta so ikamam ngar pa Anutu som, na kwoono ko ipasansaana waene bizin.
Mi wal ndeejan na, ngar kizin izzo zin pa zaala tabe tiko pa patanana kizin.
- 10 Sombe wal ndeejan timbot ambai, na kar kan ko menmeen zin.
Mi sombe zin wal sananjan tisaana ma tila len, ina tomini ikam zin tomtom ma lenen ambai.
- 11 Kampana ta imbotmbot se kizin wal ngeezegan na, ikamam ma kar niini ise.
Mi sua ta iwedet pa wal sananjan kwon, ta ipasansaana kar.
- 12 Zin wal ta len ngar somjan na, kwon pasomsom waen bizin pakan.
Mi tomtom ta so ikam kat ngar, nako imborro kat kwoono.
- 13 Zin wal ta tininin kao na, tilala ma tizzwe sua turkejan kizin tomtom.
Mi tomtom nonono na, ni irao iswe sua turkejan ki waene bizin pakan na som. Tana iti irao tendemeeri.^o
- 14 Sombe zin bibip ki lele sa tikamam kat peeze som, nako lele tana isaana.
Mi sombe wal boozomen tiuluulu zin bibip tana pa ngar, nako lele tana imbot ambai.^p
- 15 Tomtom ta so imbuk sua be imender pa tomtom toro mi ikot mbun kini, nako indeenjan patanana.
Tana nu sombe lelem be mbot ambai, na mbuk sua ta kembei pepe!^q
- 16 Moori sa, sombe mbulu kini irao pa tomtom lenen, nako ikam zaana biibi.

^m 11:6 Tut 5:22, 12:13, 13:6 ⁿ 11:7 Tut 10:28 ^o 11:13 Tut 20:19, 25:9 ^p 11:14 Tut 15:22, 20:18

^q 11:15 Tut 6:1+, 17:18, 20:16

- Mi zin wal ta tikamam zaaba pizin tomtom na, tikamam len pat men. Koron toro sa som.
- 17 Tomtom ta so iurur leleene pa wal kini mi ikampewe zin, na iuluulu itunu.
Mi tomtom ta so imuɔaiɔai zin tomtom som, ina ni ipasansaana itunu.^r
- 18 Kadoono ta wal sananɔan tikamam pa uraata kizin, ina ɔono somɔana.
Mi tomtom ta so iwaswaaza mbulu ndeeɔana, na kadoono tabe ikam i, ina koron ɔono.^s
- 19 Tomtom ta so ikam kinkiini be ito mbulu ndeeɔana, nako ikam mbotɔana ambaiɔana.
Mi zin wal ta tirru zaala pa mbulu sananɔana, nako timetmeete ma tila len.
- 20 Zin wal ta tikamam ɔgar sananɔana na, Yooba leleene pizin ri sa som kat.
Mi zin wal ta tipa pai kizin ma ambai men na, ni leleene pizin ilip.^t
- 21 Lelem iwe ru pepe. Wal sananɔan na, Anutu irao ileele zin na som. Zin kola tire kadoono pa mbulu kizin.
Mi wal ndeeɔan zian popon kizin na, zin len uunu sa isaana som. Tana pataɔana sa ko irao ikam zin na som.
- 22 Moori ta so runguunu ambai, mi tamen ipizil ndemeene pa mbulu ambaiɔana,
ina kembei aigau ta izuk koron buzaanaɔana.
- 23 Wal ndeeɔan len pa koron ambaimbaiɔan men. Tana kaimer zin ko tindeeɔ kameɔana ambaiɔana.
Mi wal sananɔan na, tiurur matan pa koron sananɔan men. Tana kaimer Anutu kete malmalɔana kini ko ikam kat zin.^u

Matanda kon pepe

- 24 Tomtom ta, ni mata merereɔana mi irairai koron booza pizin tomtom. Tamen koron ta imilmiili pini na, booza ma ilip.
Mi tomtom toro, ni mata konɔana, mi ikiskis koron kini ta boozomen. Tamen molo som na, koron kini tana imbiriizi, mi isu ma imbot ɔobo.^v
- 25 Tomtom rairaiɔana ko ikam mboti ambaiɔana.

^r 11:17 Mt 5:7 ^s 11:18 Tut 22:8-9; Ga 6:8-9; Yems 3:18 ^t 11:20 Mbo 15:1-2, 101:4, 119:1; Tut 12:22 ^u 11:23 Ro 2:8-9 ^v 11:24 Mbo 112:9; Tut 22:9; 2Kor 9:6-9

Pa tomtom ta so ise yok mi ikam pizin wal pakan, na itunu ko iwin kana tomini.^w

26 Tomtom ta so iruutu kini kini pa mazwaana ki peteele, nako tipiri sua sananjana pini.

Mi tomtom ta so iyok pizin tomtom be tingiimi kini kini na, kamperjana tabe imbotmbot se kini i ko ikam ma zaana iwe biibi.^x

27 Zin wal ta tikamam kinkiini pa koronj ambaimbaijan, nako tindeenge kamperjana biibi.

Mi sombe ngar kiti ilala pa koronj sananjan men, na mbulu sananjana ko ipet piti.^y

28 Tomtom ta le koronj boozo mi ipase pa, na mbotjana kini ko isaana.

Mi wal ndeengejan na, zin kembei ke ka saluundu ta indom ma ise i.^z

29 Tomtom ta so ikamam patajana pa wal kini, nako irao ikam le matamur sa na som.

Mi wal kankaanajan ta tizorzooro na, zin ko tiwe mbesoonjo sorok pizin wal ta len ngar ambaijana na.

30 Wal ndeengejan tiuluulu zin tomtom be timbot ambai, kembei ke ta ipiyotyoto nonono ambaimbaijan.

Mi zin wal ta tikamam zaaba pizin tomtom na, tipunun zin tomtom ma timetmeete.

31 Iti tuute: Indeege ta wal ndeengejan timbotmbot men su toono na, tikamam len kadoono ambaijana pa mbulu kizin.

Kenako toso parei pizin wal sananjan mi zin wal ta tikamam ngar pa Anutu som na? Zin tomini ko tire kat kadoono pa mbulu kizin.^a

12 1 Iti sombe lelende be tomtom tipazal ti, ina iswe kembei lelende pa ngar ambaijana.

Mi tomtom ta so leleene ingis pa sua pazaljana, na ni italli kembei ta wok!^b

2 Tomtom ambaijana na, Yooba leleene pini mi ikampewe i.

Mi zin wal ta tirru zaala be tikam mbulu sananjana na, Yooba iurur kadoono pizin.

3 Tomtom sa irao imbol se mbulu sananjana na som.

Mi wal ndeengejan na, zin kembei ke ta uraana isula kat toono. Irao timuzu na som.^c

4 Moori ta so ikamam kat uraata ma mbulu, na iwe kembei mogar pa kusiini. Pa ikamam ma kusiini niini ize.

^w 11:25 Lu 6:38 ^x 11:26 Un 41:53-57 ^y 11:27 Mbo 7:15-16; Mt 7:12

^z 11:28 Mbo 1:3, 49:6-8; Mk 10:25; 1Tim 6:17 ^a 11:31 Mbo 11:5-7, 73:17-19; 1Pe 4:17-18

^b 12:1 Tut 13:1,18, 15:5 ^c 12:3 Tut 10:25,30

Mi moori ta so mbulu kini ipamianj kusiini, ina ni kembei motmooto ta itoutou kusiini tiroono.^d

⁵ Wal ndeeŋejan na, lenen iurur pa koronj ambaimbaijan men.

Mi wal sananjan na, sombe tikamam peeze piti, nako tipasaana iti.

Tana irao tendemeere ngar kizin na som.

⁶ Sua kizin wal sananjan iwe kembei kilis be ikeene zin tomtom mi ipasaana zin.

Mi wal ndeeŋejan na, sua kizin itatkewe zin pa patanana kizin.

⁷ Wal sananjan, sombe koronj sa ipasaana zin, nako irao timanja mini na som.

Mi wal ndeeŋejan zijan wal kizin na, zin ko timender mboljana ma timbotmbot.^e

⁸ Tomtom ta so ikamam kat ngar mi uraata kini ilonloondo ambai men, nako tipakuri.

Mi zin wal ta tikamam ngar sananjan na, tomtom tirepilpiili zin.

⁹ Wal sorrokjan ru, ta len pat rija be iuulu zin. Ta na, ikam ngar pa mboti kini, tana ingiimi le mbesooŋo be imbeeze pini.

Mi toro na, iwirri sorok pat kini bekeni ikam tomtom lenen mi tipakuri. Tabe kaimer isu ma imbot ŋoobo.

Asiŋ ilip?

¹⁰ Tomtom ndeeŋejan na, ni leleene izanzaana pizin mbili kini mi imbesmbeeze pizin.

Mi wal sananjan na, tiute mbulu ki muŋaijana ri sa som. Tanata tiseseeze tomtom matan.

¹¹ Tomtom ta so ikamam kat uraata pa mokleene kini, nako ka kini boozo.

Mi zin wal ta gorgori tirru zaala pa koronj ta ŋonon somjan i, na zin len ngar sa som.^f

¹² Wal sananjan sombe tiur kilis kizin sananjan na sa be tikam zin tomtom, ina ikam zin ma lenen ambai kat.

Mi tomtom ndeeŋejan na, ni kembei ke ta uraana isula kat toono mi indom ma iwe biibi.

¹³ Sua ta wal sananjan tizorzooro pa i, ko iwe kembei ta kilis pizin.

Mi wal ndeeŋejan na, zin len zaala be tiko pa patanana kizin.^g

¹⁴ Sombe sua ambaijana men iwedet pa kwondo, inako ikam ti ma tombot ambai.

^d 12:4 Tut 14:1, 31:10+ ^e 12:7 Tut 14:11 ^f 12:11 Tut 28:19 ^g 12:13 Mbo 7:15+, 9:17; 2Pe 2:9

Mi sombe namanda ikamam kat uraata, inako tere lende kadoono ambaijana.

15 Wal kankaanajan ta tizorzooro na, lenen be tileŋ la tomtom toro kaljana som. Pa tindemeere sorok ma tiso titoto kat zaala ambaijana.

Mi tomtom ta le ŋgar ambaijana na, ni ilenleŋ la sua tutjana ta tomtom tikamam pini na.

16 Wal kankaanajan ta tizorzooro na, sombe wal pakan tikam mbulu sa pizin, na karau men mi keten malmal.

Mi tomtom ta le ŋgar na, sombe wal pakan tipiri sua sananjana pini, na irao niini puliizi pa na som.

17 Zin wal ta titoto mbulu ŋonoono men, sombe tipombol tomtom toro sua kini, na irao tendemeere sua kizin. Pa ina sua ŋonoono.

Mi sombe wal pakamkaamjan tipombol tomtom toro sua kini, na irao tendemeere sua kizin na som. Pa ina sua pakaamjana.

18 Sua ta so takam ŋgar pa som mi tipiri sorok, ina irao ipasaana tomtom lenen ma kembei ta izi iŋgal zin.

Mi sua ta iwedet pa wal ŋgaran kwon, ina iurpewe tomtom lenen.

19 Zin wal ta kwon ipiyotyooto sua ŋonoono men, inako timbotmbot ma alok.

Mi zin wal ta kwon ipiyotyooto sua pakaamjana, inako timbot rimen mi timap.

20 Zin wal ta lenen iurur be tikam mbulu sananjana na, ŋgar kizin bok pa pakaamjana.

Mi zin wal ta tirru zaala be tilup zin tomtom mibe tikam zin ma timbot ambai, inako lenen ambai kat.^h

21 Tomtom ndeeŋejan na, koroŋ sa irao ipasaana kati na som.

Mi wal sananjan na, patajana ilolol zin.ⁱ

22 Zin wal ta kwon ipiyotyooto sua pakaamjana na, Yooba leleene pizin ri sa som kat.

Mi zin wal ta tizzo sua ŋonoono men mi titoto sua kizin mbukjana na, ni leleene pizin ilip.^j

23 Wal ta len ŋgar ambaijana na, sombe lenen iurur pa ŋgar sa, na irao tiso sorok pizin tomtom na som. Pa ŋgar kizin tana ko iur ŋonoono kek?

Mi wal kankaanajan ta tizorzooro na, keten pitpit mi loŋa tizzwe ŋgar kizin tallijana pizin tomtom.^k

^h 12:20 Mt 5:9; Ro 14:18-19 ⁱ 12:21 Mbo 91:10-12 ^j 12:22 Tut 6:16+, 11:20

^k 12:23 Tut 10:14, 13:16

24 Tomtom ki uraata, nako iwe biibi mi ikam peeze.

Mi tomtom maoljana, nako isu ma iwe mbesooŋo sorok.¹

25 Sombe lelende ipata kat, ina ipun ti ma mburanda imap.

Mi sombe tomtom tikam sua ambaijana piti, nako ikam ma lelende ambai mini.^m

26 Tomtom ndeegejana, ni itiiri kat zin tomtom mungu, mana ikam zin ma tiwe toroono bizin.

Mi mbulu ta wal sanangan titoto, ina iyaryaaru zin be tizem zaala ambaijana.ⁿ

27 Wal maoljan na, tirao be tiru kan buzur sa som.

Mi tomtom ki uraata, nako le koronj boozo. Tabe ikami ma leleene ambai.

28 Zaala ndeegejana, ina zaala ki mbotjana ambaijana.

Sombe tototo zaala tana, na irao temeete ma tala lende na som.

13 ¹ Pikin ta le ngar ambaijana, nako ilej la sua tutjana ki tamaana. Mi zin wal ta tipakurkur zitun mi tirepilpiili ngar ambaijana na, sombe tayaamba zin, na irao tilej la kaljanda na som.

² Sombe sua ambaijana men iwedet pa kwondo, ina irao iwe zaala piti be takam lende koronj ambaimbaijan.

Mi zin wal pakamkaamjan tau tisu mini mi tiur koi pa zitun wal kizin na, lelen ilip be tikam zaaba pizin tomtom.

³ Tomtom ta so mataana ingalngal itunu mi imborro kat kwoono, nako imbot ambai.

Mi tomtom ta so ikam kat ngar som mi iwirri sorok sua, ina ni ipasaana itunu.^o

⁴ Tomtom beleegejana, ni leleene pa koronj boozo. Mi irao ikam na som.

Mi wal uraatan na, koronj boozomen ta lelen pa i, nako tikam ma tirao pa kat.^p

⁵ Tomtom ndeegejana, ni iurur koi pa mbulu pakaamjana.

Mi wal sanangan na, mbulu buzaanajana mi mbulu pamiangjana ta igabgaaba zin ma zijan tiwwa.

⁶ Tomtom ta ikamam kat mbulu na, mbulu kini ndeegejana ko iporoukalkaali ma imbotmbot ambai.

Mi zin wal ta mbulu kizin irao som na, mbulu kizin sanangana ko ipasaana zin ma tisaana kat.

⁷ Tomtom ta, iti tere i na, toso ni le koronjana. Mi som. Ni le koronj sa som.

¹ 12:24 Tut 10:4, 13:4, 19:15 ^m 12:25 Mbo 94:19 ⁿ 12:26 Tut 18:24 ^o 13:3 Mbo 12:2, 34:13; Tut 21:23 ^p 13:4 Tut 10:4, 12:24,27, 19:15, 21:25

Mi tomtom toro, tere i na, toso ni sorokjana. Mi som. Ni le koron booZo.^q

8 Zin mbio uunu, sombe kan koi sa ipamoto zin mi iboobo pa le pat, na tirao be tingiimi i, mi ni izem zin ma timbot.

Mi wal sorokjan na, patajana ta kembei iwedet pizin som. Pa tomtom tiute: Zin len koron sa som.

9 Wal ndeengan tikamam mbotjana ambaijana mi tiurur mat pizin tomtom.

Mi wal sanangan na, mbotjana kizin kembei kai ta molo som mi imeete.^r

10 Mbulu ki tapakurkur itundu, ina ipiyotyoto njonj booZo.

Mi zin wal ta tilejlej la sua na, ngar ambaijana imbotmbot la lenen.

11 Pat ta ka usomjana mi ipet sorok, nako imap karau men mi ka jonoono sa som.

Mi tomtom ta so ikamam uraata mi iurur pat kini ilalae, na pat tana ko ipet ma iwe biibi.

12 Sombe tanamnaama koron sa mi ipet karau som, inako ikam ma lelende isaana.

Mi talala ma sombe takam koron tana, inako ikam ma menmeen ti, mi tayamaana kembei mbotjana kiti ambai.

13 Zin wal ta tirepilpiili sua ki Anutu kembei koron sorok, nako tire kadoono pa mbulu kizin tana.

Mi tomtom ta so ilejlej la tutu ki Anutu mi imoto kana, nako ikam le kadoono ambaijana.^s

14 Zin wal ta len ngar ambaijana na, sua kizin kembei yok bukukjana ta ipiyotyoto mbotjana ambaijana piti.

Pa ipingisngis kumbundu pa kilis tabe ikam ti ma temeete i.^t

15 Ngar ambaijana ta iurur jonoono, ina ikam ma tomtom lenen piti.

Mi zin wal pakaamjan ta tisu mini mi tiur koi pa zitun wal kizin na, zaala kizin ko ipata.

16 Zin wal ta len ngar ambaijana na, timbot mi titiiri uraata ka zaala mungu, mana tikam.

Mi wal kankaanjan ta tizorzooro na, tipamalmaala ngar kizin tallijana ila iwal biibi matan.

17 Sombe tongo tomtom sananjana sa pa uraata, inako ikam patajana piti.

Mi sombe ngonjana kiti ila ma iso kat sua kiti, ina irao iurpe patajana kiti.^u

^q 13:7 Tur 3:17; 2Kor 6:10 ^r 13:9 Tut 20:20, 24:20; Mt 5:14; Pil 2:15 ^s 13:13 Tut 16:20; Yo 12:48 ^t 13:14 Tut 10:11, 14:27, 18:4 ^u 13:17 Tut 10:26, 25:13

18 Tomtom ta so ilenřil sua tutņana, na kaimer ko imbot ŋoobo mi ka mianę biibi.

Mi tomtom ta so ilenęleę la sua pazalņana, na kaimer zaana ko iwe biibi.^ν

19 Sombe tanamnaama koronę sa ma molo mana takam, inako ikam ti ma lelende ambai kat mi toso: "Aa buri!"

Mi wal kankaanaņan ta tizorzooro na, lenen be tipizil ndemen pa mbulu kizin sananņana ri sa som.

20 Tomtom ta so igabgaaba wal ŋgarņan, nako iwe tomtom ŋgarņana.

Mi tomtom ta so igabgaaba wal kankaanaņan ta tizorzooro na, ni ko indeęe pataņana.^w

21 Zin wal ta mbulu kizin irao pa Anutu mataana som na, pataņana indeędeęe zin.

Mi wal ndeęeņan na, mbotņana ambaiņana ta iwe len kadoono.

22 Mazwaana ta so tomtom ambaiņana imbotmbot toono na, ni ikamam le koronę boozo. Tana kaimer sombe imeete, na lutuunu ma tumbuunu bizin ko tikam len matamur ambaiņana.

Mi zin wal ta mbulu kizin irao pa Anutu mataana som na, koronę boozomen ta tindoundou na, kaimer ko iwe wal ndeęeņan len.

23 Ŋonoono, mokleene kizin wal sorrokņan ipiyotyooto kini boozo.

Tamen tomtom tipakamkaam zin mi tikamam ŋoobo mbulu pizin, tabe kan kini irao som.

24 Tomtom ta so lutuunu ikamam ŋoobo mbulu mi ni ibalisi som, na iurur kat leleene pa lutuunu som.

Mi tomtom ta so iurur kat leleene pa lutuunu, nako karau men mi ipazali mi iurpe mbulu kini.^x

25 Wal ndeęeņan tikanan kini ma kopon bok.

Mi wal sananņan na, petetel zin ma kopon golok kat.^y

14 ¹Zin moori ta len ŋgar ambaiņana na, tikamam uraata be tiurpe ruumu kizin mi mboti ki wal kizin.

Mi zin moori kankaanaņan ta tizorzooro na, mbulu kizin ipasansaana ruumu kizin mi mboti ki wal kizin.^z

²Sombe tomtom sa ipa pai kini ma ambai men pa Yooba mataana, ina iswe i kembei ni imototo Yooba, mi ilenęleę la kalņaana.

Mi sombe tomtom sa itoto zaala pakaamņana, ina iswe i kembei ni irepilpiili Yooba kembei koronę sorok.

³Wal kankaanaņan ta tizorzooro na, sua kizin talliņana ta iwe uunu pizin be teene ikan zin.

^ν 13:18 Tut 10:17 ^w 13:20 Tut 1:10, 2:20, 12:26 ^x 13:24 Tut 3:12, 19:18, 22:15, 23:13, 29:15; Ep 6:4; Ibr 12:7 ^y 13:25 Tut 10:3 ^z 14:1 Tut 12:4, 19:14, 31:10+; Rut 4:11

Mi wal ta len ngar ambaijana na, sua kizin iporoukalkaala zin ma timbotmbot ambai.

4 Sombe tingiimi lende bapolo, nako lende uraata be tuputu i. Mi irao tomoto pa ka uraata pepe.

Pa ulaanja tabe ni ipimiili piti i, ko biibi ma ilip. Ko ikam ma mokleene kiti ipiyooto kini booza.^a

5 Tomtom ngonono isombe ipombol tomtom toro sua kini, na irao ipakaam na som.

Mi sombe tomtom pakamkaamjana sa ipombol tomtom toro sua kini, na irao tendemeere sua kini tana na som. Pa zin wal ta kembei, kwon bok pa sua pakaamjana.

6 Tomtom ta so ipakurkur itunu mi irepilpiili ngar ambaijana, sombe iru ngar ambaijana, nako irao indeeje na som. Ko ike pini.

Mi zin wal ta ngar kizin ipet kek, nako imarra pizin be tikam len ngar pakan ma isala ki.

7 Wal kankaanjan ta tizorzooro na, garrau zin pepe. Mbotmbot molo pizin. Pa ngar ambaijana sa ko irao iyooto pa kwon na som.^b

8 Wal ngarjan na, matan ingalngal zitun mi tikamam ngar pa zaala ta titoto na: Zaala tana ambai, som ambai som?

Mi wal kankaanjan ta tizorzooro na, ngar kizin tallijana ipakankaana zin.

9 Sombe tomtom sa ikam patoronjana pa sanaana kini, na wal kankaanjan ta tizorzooro na, ko tikam sua repiilijana pini.

Mi zin wal ta tikamam kat mbulu na, Anutu leleene pizin.

10 Tomtom toro sa irao iute kat lelende na som.

Pa sombe lelende ipata kat, som menmeen ti biibi, na iti itundu men ta tayamaana.

11 Mbotjana kizin wal sananjan ko kembei ruumu ta ibuuzu ma borok su lene.

Mi zin wal ta tikamam kat mbulu na, mbotjana kizin ko kembei ruumu ta imbol ma imbotmbot.^c

12 Zaala pakan ta tomtom titoto na, tindemeere ma tiso ko zaala ambaimbaijan.

Mi som. Ina zaala ki meetejana.^d

13 Wal pakan tizenzeenge sorok. Tamen lenen na, ambai som.

Mi tomtom pakan ta koozi lenen ambai mi menmeen zin na, kaimer ko lenen ipata.

14 Tomtom ta so ipizil ndemeene pa zaala ki Anutu, nako ire kat kadoono pa mbulu kini tana.

^a 14:4 Tut 12:10 ^b 14:7 Ep 5:15 ^c 14:11 Tut 10:25; Mt 7:24-29 ^d 14:12 Mt 7:13-14,21-23

- Mi wal ambaimbaiɲan ta kembena. Zin ko tikam len kadoono ambaiɲana pa mbulu ta tikamam na.
- 15 Zin wal ta len ɲgar biibi som na, tikanan la sorok sua ta boozomen. Mi wal ɲgarɲan na, tikamam ɲgar pa zaala ta titoto na: Zaala tana ambai, som ambai som?^e
- 16 Tomtom ta le ɲgar ambaiɲana na, imototo kana mi imbotmbot molo pa koron sananɲan. Mi wal kankaanɲan ta tizorzooro na, tipase pa zitun ma tiso tirao. Tanata timototo som, mi tikamam mbulu talliɲana tabe ipasaana zin i.^f
- 17 Tomtom ta so keteene malmal karau, nako ikam mbulu talliɲana. Mi zin wal ta gorgori tirru zaala be tikam mbulu sananɲana na, tomtom tiurur koi pizin.^g
- 18 Zin wal ta len ɲgar biibi som na, tipamalmaala mbulu kizin talliɲana, kembei zin narogo kan tipamalmaala aigau kizin. Mi zin wal ta len ɲgar ambaiɲana na, ɲgar kizin tana iswe zin kembei zan bibip, kembei mogar ta zin king tiurur na.
- 19 Wal sananɲan ko tilek kumbun pizin wal ambaimbaiɲan. Ko tilala pa wal ndeenɲan ruumu kizin kwon kwon, mi tipakurkur zin.^h
- 20 Wal sorrokɲan na, waen bizin tiurur kat lenen pizin som. Mi zin wal ta mbio uunu na, len tomtom boozo.ⁱ
- 21 Tomtom ta so mata pasom waene bizin, ina ni ikam sanaana. Mi tomtom ta so imuɲaiɲai zin wal ta timbot ɲoobo na, ni ko leleene ambai mi kampeɲana biibi imbotmbot se kini.^j
- 22 Zin wal ta lenen iurur pa mbulu sananɲana na, tisaɲsaɲ pa zaala ambaiɲana kek. Mi tomtom ta so irru zaala be ikam mbulu ambaiɲana pizin tomtom, na tomtom ko tiurur kat lenen pini. Irao tizemi na som.
- 23 Uraata boozomen ta so takam kat, inako iuulu iti. Mi sombe tombomboorende men, mi toyyo kwondo pa sua soroksorok, nako molo som to tusu ma tombot ɲoobo.^k
- 24 Zin wal ta len ɲgar ambaiɲana na, tirao kat pa koron boozo, mi koron kizin tana iswe zin kembei zan bibip, kembei mogar ta zin king tiurur na. Mi wal kankaanɲan ta tizorzooro na, ta kembena. Mbulu kizin talliɲana ta izzwe zin.

^e 14:15 Tut 4:26 ^f 14:16 Tut 28:14 ^g 14:17 Tut 12:16, 16:32; Tit 1:7; Yems 1:20

^h 14:19 Tur 3:9 ⁱ 14:20 Tut 19:4,7 ^j 14:21 Mbo 41:1; Tut 22:9, 31:9; Mt 5:7; Yems 2:12-16

^k 14:23 Tut 21:5

- 25 Tomtom ta so ikam ŋoobo mbulu sa som, mi tipamenderi sorok be tipuni ma imeete, sombe le gaabaŋana sa be iso sua ŋonoono mi ipombol sua kini, na gaabaŋana tana ko irao be ikamke i.
Mi sombe tomtom pakamkaamŋana sa ipombol tomtom toro sua kini, na irao tendemeere sua kini tana na som. Pa sua kini tana ko pakaamŋana.
- 26 Tomtom ta so imototo Yooba mi ileŋleŋ la kalŋaana, nako ipase pa Yooba be iporoukaali.
Mi lutuunu bizin tomini ko tipase pa Yooba be iwe ur pizin.^l
- 27 Mbulu ki tomtoto Yooba mi telenleŋ la kalŋaana, ina kembei yok bukbuŋana ta ipiyotyooto mbotŋana ambaiŋana piti.
Pa ipiŋgiŋgiŋgis kumbundu pa kilis boozomen tabe ikam ti ma temeete i.^m
- 28 King sa, sombe imborro iwal biibi, nako niini ise mi ikam zaana biibi.
Mi sombe imborro wal boozo som, inako mbotŋana kini isaana, mi zaana biibi som.
- 29 Sombe tomtom sa leleene luumuŋana, ina iswe i kembei ni le ŋgar biibi.
Mi tomtom ta so keteene malmal karau, ina ni ipamaala mbulu kini talliŋana ma imbot kat mat.ⁿ
- 30 Sombe lelende ambai, nako ikam ma kulindi imbot ambai tomini.
Mi sombe matanda mburmbur, inako ikam mete piti.
- 31 Tomtom ta so ikototo zin wal sorrokŋan, ina ni irepilpiili Anutu ta iur zin na.
Mi sombe tomtom sa ikampewe zin wal ta timbot ŋoobo, inako iwe zaala pa Anutu be ikam zaana biibi.^o
- 32 Mbulu sananŋana ta wal sananŋan tikamam na, ko ipasaana zitun.
Mi sombe wal ndeeŋeŋan timeete, na Anutu ko iwe ur pizin be tike lela ma timbot ambai.^p
- 33 Zin wal ta ŋgar kizin ipet kek na, lelen iwe kembei ŋgar ambaiŋana muriini be imbotmbot pa.
Mi wal kankaanŋan ta tizorzooro na, ŋgar ambaiŋana sa imbotmbot la lelen som.
- 34 Lele sa, sombe tikamam mbulu ndeeŋeŋana men, nako zan iwe biibi.
Mi sombe tinoknok sanaana, ina ipamianŋ zin.
- 35 Mbesooŋo sa, sombe le ŋgar ambaiŋana, nako king leleene pini ilip.

^l 14:26 Tut 18:10, 20:7 ^m 14:27 Tut 13:14 ⁿ 14:29 Tut 16:32, 17:27, 19:11; Yems 1:19

^o 14:31 Tut 17:5, 22:2; Mt 25:40; Yems 3:9 ^p 14:32 Mbo 49:14-15

Mi sombe mbesoonjo sa ipamianj biibi kini, nako biibi kini keteene malmal pini.^q

15 ¹ Sombe tomtom keten malmal piti mi tepekel pa sua luumujana, nako takam ma lenen iluumu.

Mi sua kekejana, ina ipazas tomtom keten.^r ² Zin wal ta len ngar ambaijana na, tizzwe ngar kizin totomen som. Mazwaana tatanja men ta tipiyotyooto ngar kizin pizin tomtom.

Mi wal kankaanajan ta tizorzooro na, kwon pereupereu pa sua. Sua kizin tallijana ireere kembei ta yok!^s ³ Yooba, ni mataana molo. Tana ire lele ta boozomen.

Mataana ikamam zin wal sananjan, mi wal ambaimbaijan tomini.^t ⁴ Sombe sua ta iwedet pa kwondo na iurpewe tomtom lenen, ina iwe kembei ke ta ipiyotyooto mbotjana ambaijana pizin.

Mi sombe sua pakaamjana iwedet pa kwondo, ina ipasansaana tomtom lenen.^u ⁵ Wal kankaanajan ta tizorzooro na, sombe taman bizin tipazal zin, na tileljen la kaljan som.

Mi tomtom ta le ngar ambaijana na, ni ileljen la sua pazaljana.^v

⁶ Wal ndeejenan ruumu kizin, ina bok pa koroj ndabokbokjan matakija.

Mi pat ta wal sananjan tikamam, ina ikamam patanana pizin.^w ⁷ Zin wal ta len ngar ambaijana na, sua ngarjana ta iwedet pa kwon, ina irak ma irao zin tomtom.

Mi wal kankaanajan ta tizorzooro na, tikamam ta kembei som. Pa ngar ambaijana sa imbotmbot la lenen som.

⁸ Patoronjana kizin wal sananjan na, Yooba leleene pa ri sa som kat. Tamen zin wal ta tikamam kat mbulu na, ni leleene pa sunjana kizin ilip.^x ⁹ Zaala ta wal sananjan titoto na, Yooba leleene pa ri sa som kat.

Mi zin wal ta tikamam kinkiini pa mbulu ndeejenana na, ni iurur kat leleene pizin.^y ¹⁰ Tomtom ta so izem zaala ambaijana, nako mbulu kekejana sa ipet pini beken a ipazali.

Mi tomtom ta so leleene ingis pa sua pazaljana, nako imeete ma ila lene.

¹¹ Andewa mi lele ta tipasansaana zin wal meetenjan su pa i, ina Yooba irre. Ike pa mataana som.

^q 14:35 Mt 24:45-51, 25:14-30 ^r 15:1 Tut 25:15 ^s 15:2 Tut 12:23, 13:16

^t 15:3 Mbo 33:13-15, 90:8, 139:1+; Ibr 4:13 ^u 15:4 Tut 6:19, 10:11, 22:22

^v 15:5 Tut 12:1, 13:1, 18 ^w 15:6 Tut 10:2, 16 ^x 15:8 Mbo 51:17; Tut 21:27, 28:9; Yo 9:31;

Yems 5:16 ^y 15:9 Tut 21:21; 1Tim 6:11

Mi so kembena, na ni irre iti tomtom lelende tomini.^z ¹²Tomtom ta so ipakurkur itunu mi irepilpiili ngar ambaijana, sombe tipazali, nako leleene iŋgis.

Tana wal ta kembei lenen be tila kizin wal ngarjan ma tiuulu zin pa ngar pakan na som.

¹³ Sombe lelende ambai, nako tomtom tikilaala mar pa rungundu.

Mi sombe lelende ipata, nako ipasaana ngar kiti.^a ¹⁴Tomtom ta so ngar kini ipet kek, nako ikam kinkiini be ikam le ngar pakan ma isala ki.

Mi wal kankaanajan ta tizorzooro na, tinoknok mbulu kizin tallijana mi lenen pa ilip, kembei ta kini namutjana.^b ¹⁵Zin wal ta timbotmbot raama patajana na, aigule sa ambai pizin som.

Mi tomtom ta so leleene ambai, na ni kembei tomtom ta ikanan ma iwinin mi menmeeni ikot aigule ta boozomen.

¹⁶ Iti sombe tomototo Yooba ma teleŋleŋ la kaljaana, mi lende koron rimen,

nako mbotjana kiti ambai ma ilip pizin wal ta len koron boozo, mi tamen timbotmbot raama lenen ipata.^c ¹⁷Iti sombe kanda kini biibi som, mi tamen lelende par piti,

nako mbotjana kiti ambai ma ilip pizin wal tau tikanan kini ambaijana, mi tamen tiurur lenen par pizin som.

¹⁸ Tomtom ta so keteene malmaljana, nako ipeyei malmal.

Mi zin wal ta keten malmal karau som na, tipunmetmeete ŋoji.^d

¹⁹Tomtom maoljana isombe ila pa uraata, inako som. Pa koron boozomen ko ipakalkaali ma kembei kolomboŋ ikowo i.

Mi zin wal ta tikamam kat mbulu na, titoto zaala ambaijana ta mbanban sa isekaala som. Tana tipa pai kizin ma ambai men.^e

²⁰Sombe pikin sa le ngar ambaijana, nako ikam ma tamaana leleene ambai kat.

Mi wal kankaanajan ta tizorzooro na, tirepilpiili nan bizin.^f

²¹Zin wal ta len ngar somjan i, na lenen ilip pa mbulu tallijana.

Mi tomtom ta so ngar kini ipet kek na, ni itoto zaala ndeenjan men.

²² Sombe wal pakan tiuulu iti pa ngar kizin som, nako ngar kiti iur ŋonoono som.

^z 15:11 Mbo 44:20-21, 139:8 ^a 15:13 Mbo 51:8; Tut 17:22, 18:14 ^b 15:14 Tut 18:15

^c 15:16 Mbo 37:16-17, 39:6-7; Tut 17:1 ^d 15:18 Tut 10:12, 26:21, 29:22; Yems 1:20

^e 15:19 Tut 22:5 ^f 15:20 Tut 10:1, 17:21,25, 19:13, 29:3

Mi sombe wal boozo tiuulu iti pa ngar kizin, nako uraata kiti iloondo ambai, mi ngar kiti iur ŋonoono.^g ²³ Sombe tepekel sua kizin tomtom, mi sua kiti ila ma indeeje men, ina ikam ti ma lelende ambai kat.

Tana tipiri sua karau pepe. Tombot mi tanaama ka mazwaana mungu. Iso ipet, to tipiri. Naso sua kiti itop la kat.^h ²⁴ Zin wal ta len ngar ambaijana na, ko irao tisula Andewa na som. Zin ko tikam mbotjana ambaijana.

Pa titoto zaala ta izalla pa saamba.

²⁵ Zin wal ta tipakurkur zitun na, Yooba irekreege ruumu kizin mi mboti kizin.

Mi zin noroŋa na, ni mataana pizin: Kokena tomtom sa ipakaam zin mi ikam toono kizin.ⁱ ²⁶ Wal sananjan na, Yooba leleene pa ngar kizin ri sa som kat.

Mi zin wal ta len ŋeezeŋan na, ni leleene pa sua kizin.^j ²⁷ Tomtom ta so mata koronjana, na ni ikamam patajana pa wal kini.

Mi mbulu ki tingiimi zin tomtom bekeni tigaaba iti, ina tomini ikamam patajana piti. Tana tomtom ta so iurur koi pa mbulu tana, nako imbot ambai.^k ²⁸ Wal ndeeŋan timbot mi tikam kat ngar pa sua uunu mungu, mana tipekel.

Mi sua ta iwedet pa wal sananjan kwon, ina ambai som kat.^l

²⁹ Yooba imbotmbot molo pizin wal sananjan.

Mi wal ndeeŋan na, ni ileŋleŋ suŋjana kizin.^m ³⁰ Sombe rungundu iswe iti kembei lelende ambai, nako ikam ma zin wal ta tire iti na, len ambai tomini.

Mi sombe teleŋ uruunu ambaijana sa pizin wal pakan, inako ikam ma nindi ise.

³¹ Sombe tomtom tipazal ti bekeni tiurpe mbotjana kiti, mi teleŋ la kaljan, nako tarao be tagaaba zin wal ngarjan.

³² Sombe takam sua pazaljana pa tomtom sa mi ni ileŋtut, ina ni mata pasom itunu.

Mi tomtom ta so ileŋleŋ la sua pazaljana, na ngar kini ko izze.

³³ Mbulu ki tomototo Yooba mi teleŋleŋ la kaljaana, ina zaala ŋonoono tabe takam lende ngar ambaijana.

Mi sombe lelende be zanda iwe biibi, na bela tokoto itundu mungu.ⁿ

16 ¹ ŋonoono, iti tomtom lelende iurur pa mbulu matakiŋa tabe takam i.

^g 15:22 Tut 11:14, 20:18, 24:6 ^h 15:23 Tut 24:26, 25:11 ⁱ 15:25 Tut 23:10-11; Lu 1:51;

1Pe 5:5 ^j 15:26 Mbo 18:26, 24:4 ^k 15:27 Mbo 15:5; Tut 28:25 ^l 15:28 Tut 10:32; 1Pe 3:15

^m 15:29 Yo 9:31 ⁿ 15:33 Mt 23:12; Lu 14:11, 18:14; 1Pe 5:6

- Mi sua ta iwedet pa kwondo na, Yooba itunu ta ikamam peeze pa.^o
- 2 Iti tomtom tendemeere itundu kembei mbulu kiti ta boozomen
ingeeze men pa Anutu mataana.
Mi Yooba, ni itirtiiri lelende mi iute uunu tau takamam mbulu kiti
pa i.^p
- 3 Uraata boozomen ta lelem iurur pa be kam na, ur ila Yooba namaana.
Naso ngar ku tana iur ngonono.^q
- 4 Koronj boozomen ta Yooba iur na, kan uraata makinj.
Zin wal sananjan tomuni. Yooba iur zin beso kan nol ipet, to iswe
kete malmaljana kini pizin.^r
- 5 Zin wal ta so tipakurkur zitun mi tikamam ngar kembei tilip pa
waen bizin pakan na, Yooba leleene pizin ri sa som kat.
Tana kam ngar boozo pizin pepe. Kola tire kadoono pa mbulu kizin
tana. Ni ko irao ileele zin na som.^s
- 6 Iti sombe tuurur lelende pa Yooba mi zin tomtom, mi tototo sua kiti
mbukjana, nako Yooba ireege sanaana kiti ma ila lene.
Mi mbulu tau tomototo Yooba mi telejlej la kaljaana, ina iuluulu iti
be tombotmbot molo pa mbulu sananjana.
- 7 Iti sombe takamam mbulu kiti ma irao Yooba leleene,
na ni ko ikam ma kanda koi bizin tomuni lenen piti, mi itijan
taparlup ti ma tombot ambai.^t
- 8 Iti sombe lende koronj rimen, mi tamen mbulu kiti indeenje men pa
Anutu mataana,
na mbotjana kiti ko ambai ma ilip pizin wal ta tikam len koronj
boozomen pa zaala sananjana.^u
- 9 Sombe lelende iurur pa ngar sa.
na bela Yooba iyok pa ngar kiti tana, tona iur ngonono.^v
- 10 Sua ta iwedet pa king kwoono, ina Yooba ta ikamam peeze pa.
Tana king isombe iurpe patajana kizin tomtom, na bela ikam ma
indenjenje men.
- 11 Iti sombe lelende be takam ngomo pa koronj sa, na Yooba leleene be
tuur ka kadoono ma irao kat pa ka kin.
Kokena tasala sorok pizin wal pakan, mi pakan na, tusu pizin.
Takam kadoono raraate men pizin wal ta boozomen. Pa mbulu ta
kembei, ina imar pa Yooba.^w

^o 16:1 Tut 19:21; Yems 4:13-14 ^p 16:2 Mbo 139:23; Tut 21:2; 1Kor 4:4; Ibr 4:12

^q 16:3 Mbo 37:5, 55:22, 90:17; 1Pe 5:7 ^r 16:4 Kam 9:15-16 ^s 16:5 Mbo 40:4; Tut 6:16-17

^t 16:7 Ro 12:17-18; Ibr 12:14 ^u 16:8 Mbo 37:16; Tut 15:16, 17:1 ^v 16:9 Tut 19:21, 20:24

^w 16:11 Tut 11:1, 20:10

- 12 Mbulu sananjana na, zin king lenen pa ri sa som kat.
Pa zin tiute: Bela lele ta zin timborro na titoto mbulu ndeenjana men, to peeze kizin imbol.^x
- 13 Tomtom ta so kwoono izzwe mbulu ndeenjana na, zin king ko lenen ambai pini.
Mi zin wal tau tizzo katkat sua nonoono men ta kembena. Zin king lenen pizin mi tipase pizin.^y
- 14 Sombe teleŋ kembei king keteene malmal, na tere iti. Pa ni irao ipun ti ma temetmeete!
Tamen tomtom ta le ngar ambaijana na, ni ko irao be ipaluumu king lelene.
- 15 Sombe king menmeeni, nako iti ta boozomen tombot ambai.
Pa sombe lelene ambai piti, nako kampejana kini isu ma isalakaala iti kembei ta yaŋ ipembesmbeeze toono.^z
- 16 Iti sombe takam lende ngar ambaijana, ina ambai ma ilip pa gol ma silba.
Tana tuur lelende pa silba pepe. Takam kinkiini be tuute kat ngar ambaijana. Pa ina koron ta ambai ma ilip.^a
- 17 Tomtom ta so ikamam kat mbulu, ina kembei ipa kat pa zaala biibi. Ilae imare som. Paso lelene be imbotmbot molo pa mbulu sananjana.
Tana nu sombe lelem be mbot ambai, na motom ingalngal pai ku be to zaala ambaijana men.
- 18 Mbulu ki nindi ize mi tapakurkur itundu, nako ipasaana iti ma tala lende.
Tana sombe takam ngar kembei iti ambaijanda ma tilip pa waende bizin pakan, na tere iti. Pa ko molo som, to totop.^b
- 19 Zin wal tau tipakurkur zitun mi tiwatkewe len koron na, tomtom pakan tigabgaaba zin paso, lenen ilip pa ndomon ta wal tana tikamam pizin na.
Tamen iti sombe tokototo itundu mi tagabgaaba zin wal sorrokjan, nako mbotjana kiti ambai ma ilip pizin tomtom ta kembei.^c
- 20 Tomtom ta so ileŋleŋ la sua tutjana mi itoto, nako indeeŋe mbotjana ambaijana.
Mi tomtom ta so ipase pa Yooba, nako lelene ambai kat mi kampejana ki Yooba imbotmbot se kini.^d
- 21 Zin wal tau lenen bok pa ngar ambaijana na, tomtom tiwidit urun pa ngar kizin.

^x 16:12 Tut 20:28, 25:5, 29:4,14; Ro 13:3+ ^y 16:13 Tut 22:11 ^z 16:15 Tut 19:12

^a 16:16 Mbo 49:20; Tut 3:13+, 8:10+ ^b 16:18 Tut 11:2, 18:12 ^c 16:19 Tut 3:34

^d 16:20 Mbo 34:8, 37:5; Tut 13:13

Mi sombe sua kiti ambai pa tomtom taljan, nako ikam ma lenen be tileljen len. To ngar kizin ipet karau men.

22 Zin wal ta so tikamam kat ngar, na ngar kizin tana ko iwe kembei yok bukukjana ta ipiyotyooto mbotjana ambaijana pizin.

Mi wal kankaanajan ta tizorzooro na, zin ko tire kadoono pa mbulu kizin tallijana.^e

23 Nggar ambaijana ta imbotmbot la tomtom ngarjana leleene, ina ikamam peeze pa sua ta iwedet pa kwoono na.

Tana sua kini ipeyei ngar kizin tomtom.

24 Sua ambaijana ta ikamam lelende i, ina namutjana kat, kembei ta bigil suruunu.

Sua ta kembei iurpewe lelende mi ngar kiti, mi ikamam ma kulindi imbot ambai tomini.

25 Zaala pakan, tomtom tire na, tiso ko zaala ambaijana.

Mi som. Sombe toto zaala tana ma tala, nako temetmeete ma tala lende.^f

26 Wal uraata kan sombe petel zin, nako timanga mi tikam kat uraata. Paso lenen be tikan kan kini.^g

27 Zin wal ta tikamam mbulu soroksorok na, lenen iurur pa mbulu bozboozo.

Mi sua kizin ipasansaana zin tomtom kembei ta you na.^h

28 Zin wal ta tizem zaala ambaijana na, tipeyei ngoji.

Mi zin wal ta tininin kao na, tirao be tikam ma itijan torondo bizin jonoono taparmbotmbot molo piti.

29 Zin wal ta tikamam zaaba pizin tomtom na, tiyaryaaru waen bizin be tito zaala sananjan.

30 Tomtom ta so mataana ikinmeete pa waene toro, na leleene iurur be ikam mbulu sa.

Mi tomtom ta so ikarrut zuruunu na, ni kola ikam malmal. Peteke i, na rao som.ⁱ

31 Momo kizin kolman ta iwe aigau pizin, mi ikam ma tomtom tipakurkur zin.

Pa ina iswe zin kembei titoto zaala ndeenjan.^j

32 Tomtom ta so iyaramraama itunu, mi keteene malmal karau som, na ni ilip pizin wal ta tirao kat pa malmal na.

Mi tomtom ta so imborro kat itunu, na ni ilip pizin wal malmal kan ta tiporou mboljana ma tilip pa kar ta kek.^k

^e 16:22 Tut 13:14 ^f 16:25 Mt 7:13-14 ^g 16:26 2Tes 3:10 ^h 16:27 Mbo 140:2-3; Yems 3:6

ⁱ 16:30 Tut 6:13, 10:10 ^j 16:31 Tut 20:29 ^k 16:32 Tut 14:17, 19:11; Yems 1:19

33 Tomtom tikamam mbulu matakiŋa bekenā ipatoonjo zin pa zaala tabe tito i.

Mi mbulu tana iso ipet be parei, na Yooba itunu ta ikamam peeze pa.

17 ¹ Sombe kanda kini ri sa, mi itigan wal kiti lelende ambai, mi taparlup ti ma tombotmbot, na mbotjana kiti ko ambai ma ilip pizin wal ta kan kini biibi, mi tamen timbotmbot raama ŋoji.¹

² Tomtom sa, sombe lutuunu ipamiani, nako iur mbesoonjo kini sorokjana sa ta le ŋgar ambaijana na ma iwe biibi pa lutuunu tana be imboro i.

Mi kaimer ni ko ikam mbesoonjo tana le matamur kini raraate kembei ta ikam pa itunu lutuunu bizin pakan.

³ You ikanan gol ma silba bekenā kan muk ila ne ma tingeeze kat. Mi iti tomtom na, Yooba izemzem patajana pakan ma iwedet piti bekenā itoombo iti mi ipengeeze mbulu kiti.^m

⁴ Tomtom sananjanā, ni ilerlej la sua ta iwedet pa wal sananjan kwon. Mi tomtom pakamkaamjanā na, ni ingungun taljaana pizin wal ta tipasansaana tomtom urun.

⁵ Tomtom ta so igibgiibi sua repiilijana pizin wal sorrokjan, ina ni kwoono pasom Anutu tomini. Pa ni ta iur zin wal sorrokjan ma tipet.

Mi tomtom ta so ire tomtom toro ibaada sorok patajana mi leleene ambai pa, na ire i. Pa ni kola ire kadoono pa mbulu kini tana. Irao Anutu ileeli na som.ⁿ

⁶ Tomtom ta so iwe kolman kat mi ire tumbuunu bizin, nako niini ise. Paso tumbuunu bizin tana tiwe kembei aigau pini be tomtom tiwit uruunu.

Mi zin pikin ta kembena. Nin se pa mbulu ki taman ma nan bizin.^o

⁷ Wal kankaanjan ta tizorzooro na, mbulu kizin pakurjana tere kembei ambai som.

Mi sombe zin bibip ta tikamam peeze i tipakamkaam, ina ambai som kat!

⁸ Zin wal ta tiwadat zin tomtom pa pat bekenā tito ŋgar kizin na, tindemeere pat kizin tana kembei ta naborou i.

Pa tire kembei pat tana iuluulu uraata kizin ta boozomen ma ilonloondo ambai men!^p

⁹ Iti sombe tuurur lelende pizin tomtom, nako matanda imbiriizikaala sanaana kizin.

¹ 17:1 Mbo 37:16; Tut 15:16+, 16:8 ^m 17:3 Mbo 26:2, 139:23; 1Pe 1:7 ⁿ 17:5 Tut 14:31, 24:17

^o 17:6 Mbo 128:5-6 ^p 17:8 Kam 23:8; Tut 15:27, 28:16; 1Tim 6:10

- Mi tomtom ta so izeizei lene sua kizin wal pakan mi iyyo kwoono pa, na ni irao ikam ma itijan torondo bizin ŋonoono taparmbot molo piti.^q
- 10 Tomtom ta so ŋgar kini ipet kek na, sombe tayaambi, nako karau men mi itooro mbulu kini.
- Mi wal kankaanajan ta tizorzooro na, som. Sombe tabalis zin pa re pa tomtom lamata, na takamam lende men. Mi irao itooro mbulu kizin sananjanana na som.
- 11 Wal sananjan, ŋgar kizin imbol kat be tikam mbulu zooronjana. Tana kaimer biibi sa kola ila ma ibalis kat zin. Mi ni ko irao imujan zin ri sa som.
- 12 Ŋge saŋsanjanana ta so ipeebe na, koronj ambai som. Sombe la garau ŋgini kini, nako imanga mi ikanu.
- Mi wal kankaanjan ta tizorzooro na, zin ambai som kat. Pa mbulu kizin tallijanana irao be ipasaana katu. Tana la garau zin pepe.^r
- 13 Tomtom ta so tikam mbulu ambaijana pini mi ipokot pa mbulu sananjanana, na zijan wal kini mbotjana kizin ko isaana kat ma imborene ta kembei. Irao ambai mini na som. Som kat.^s
- 14 Sombe patanana sa ipet na, kwom la pa karau pepe. Zem sua pa. Kokena kam ma ŋonji musaana ila ma iwe patanana biibi ŋonoono.
- 15 Zin bibip ta titirtiiri sua i, sombe tizem zin wal sananjan ma tila sorok, som tiur sorok kadoono pizin wal ta len uunu sa som, na Yooba leleene pa mbulu ru tana ri sa som kat.^t
- 16 Wal kankaanjan ta tizorzooro na, titeege pat pepe. Pa zin tikam kinkiini pa ŋgar ambaijana som.
- 17 Torondo bizin ŋonoono, nako tiurur lelen piti pa mazwaana ta boozomen.
- Mi toŋmatizij kiti timbotmbot be tiuulu iti pa patanana kiti.^u
- 18 Tomtom ta so imender pa tomtom toro mi imbuk sua ta kembei: “Sombe ni irao be ikot mbun kini som, na nio ituj ko ankot.” Na tomtom ta kembei, ni kankaanjanana kat.^v
- 19 Zin wal ta lelen pa mbulu sananjanana, ta tiŋonjoŋo len sorok. Mi tomtom ta so ipo siiri biibi beken a ipakuri pa, mibe iyembut itunu pa waene bizin pakan, na ni itoto zaala tabe ipasaani.^w
- 20 Tomtom ta so ŋgar sananjanana izeebi kek, nako irao indeenje mbotjana ambaijana na som.

^q 17:9 Tut 10:12, 16:28 ^r 17:12 Tut 29:9 ^s 17:13 Mbo 109:4+; Ro 12:17; 1Tes 5:15; 1Pe 3:9 ^t 17:15 Kam 23:6-8; Mbo 94:21-23 ^u 17:17 Rut 1:16; Tut 18:24; 1Kor 13:4-7
^v 17:18 Tut 6:1+, 11:5, 20:16, 22:26+ ^w 17:19 Tut 16:18, 18:12, 29:22-23

Mi tomtom ta so miaana ibogboogo, nako indeenje patanjana.

21 Pikin kankaanajan ta tizorzooro na, tipasansaana taman bizin lenen.

Tana taman bizin ko irao lenen ambai na som.^x

22 Sombe lelende ambai mi menmeen ti, inako iuulu kulindi tomini be imbot ambai.

Mi sombe lelende isaana ma tomtotmbot, inako ikam mete piti.^y

23 Wal sananjan, sombe tomtom sa ipabeleu pat mi ikam pizin bekena tipakaam mi tiuuli pa sua kini, na zin ko tiyok pa men.

Pa mbulu ki sua urpejana na, zin tikamam ngar pa ri sa som.^z

24 Tomtom ta so ngar kini ipet kek, nako ngar ambaijana imbotmbot keren uunu totomen.

Mi wal kankaanajan ta tizorzooro na, matan ipinin pa koronjonon somjan tau timbotmbot molo pizin i. Mi ko tirao be tikam na som.

25 Pikin kankaanajan ta tizorzooro na, ko tipasaana taman bizin lenen.

Mi nan bizin ta tipeebe zin na tomini, ko keten pakpak.^a

26 Sombe tuur sorok patanjana pizin wal ta tikamam kat mbulu, ina ambai som.

Mi zin bibip tau tikamam kat uraata kizin ta kembena. Tapamian zin pepe, mi tiseeze sorok matan pepe.

27 Tomtom ta so le ngar ambaijana, nako imborro kat kwoono.

Mi zin wal ta ngar kizin ipet kek na, keten meetenjan.^b

28 Wal kankaanajan, sombe timborro kat kwon mi tizzo sua pe som, inako tomtom tire zin kembei zin tomini len ngar!

18 ¹ Tomtom ta so lelene be igaaba zin iwal biibi som mi isombe itutamen imbotmbot ndel, nako ikam ngar pa itunu men.

Mi sombe wal pakan tiso i pa ngar ambaimbaijan pakan, nako izorzooro la kaljan.

² Wal kankaanajan ta tizorzooro na, tindemeere sorok ma tiso zin tirao pa ngar kek. Tana lenen be tilej la tomtom pakan ngar kizin som.

Lelen be zin men tizzo sua.^c

³ Mbulu sananjan imummuungu, mi sua repiilijana itoto.

Pa sombe takam joobo mbulu, inako tomtom kwon pasom ti ma kanda mian.^d

^x 17:21 Tut 10:1, 15:20 ^y 17:22 Mbo 32:3; Tut 15:13, 18:14

^z 17:23 Kam 18:21, 23:8 ^a 17:25 Tut 10:1 ^b 17:27 Tut 10:19, 14:29; Yems 1:19

^c 18:2 Tut 13:16 ^d 18:3 Mbo 31:18; Tut 11:2

4 Sua ta iwedet pa tomtom kwon, ina kembei yok ta ka li biibi. Pa sua kizin ka uunu biibi, mi uunu pakan na ike.

Ŋgar ambaijana ta tomtom tipiyotyooto, ina kembei yok bukukjana ta irereere ma iwedet.^e

5 Sombe tuurpe patanjana kizin wal ndeengjan som, som talae kizin wal sanangan, ina ambai som.^f

6 Sua ta iwedet pa wal kankaanjan kwon, ta ipazas tomtom keten ma tikamam sua booza pizin.

Sua kizin tallijana ikamam ma tomtom lenen be tiballis zin men.

7 Wal kankaanjan ta tizorzooro na, zitun kwon ta ipasansaana zin. Sua kizin iwe kembei ta kilis be ikeene zin.

8 Zin wal ta tininin kao na, tomtom lenen pa sua kizin kembei kini ta inamut kat.

Mi tere iti. Pa sua kizin sanangan tana ko isula kat lelende ma ipasaana ngar kiti.^g

9 Mbulu ki tamaol pa uraata, ina igabgaaba mbulu zigzikjana.

Mbulu ru tana tiwe kembei ta tomatizij.

10 Yooba zaana, ina iwe kembei ruumu mboljana piti.

Wal ndeengjan tilonloondo pa ruumu tana, tabe timbotmbot ambai.^h

11 Mi zin wal ta mbio uunu na, tipase pa koron kizin be iwe siiri mboljana pizin.

Mi tindemeere ma tiso patanjana sa ko irao ilela siiri kizin tana leleene na som.ⁱ

12 Tomtom sa sombe leleene bok pa ngar pakurjana, nako molo som to isu ma iwe koron sorok.

Mi mbulu ki tokototo itundu mi tembesmbeze pizin tomtom, ina iwe zaala piti be kaimer zanda iwe biibi.^j

13 Mbot mi waem toro iposop sua kini munju, mana pekel.

Serseere pa sua pepe. Pa ina mbulu kankaanjan tabe ipamianu.

14 Iti sombe mete ikam ti, mi tamen lelende ambai, inako ipombolmbol ti.

Mi sombe koron sa ipasaana kat lelende, ina patanjana biibi. Asij irao be ibaada? Som.^k

15 Zin wal ta tikilaala ngar ingoi ta ambai ma ilip na, tikamam len ngar pakan ma isala ki.

^e 18:4 Tut 10:11, 13:14, 20:5 ^f 18:5 Tut 24:23, 28:21 ^g 18:8 Mbo 55:21; Tut 26:22

^h 18:10 Mbo 31:3, 61:3-4 ⁱ 18:11 Tut 10:15 ^j 18:12 Tut 15:33, 16:18, 22:4, 29:23

^k 18:14 Tut 15:13, 17:22

Pa zin wal ta len ɲgar ambaiɲana na, gorgori tirru len ɲgar pakan,
mi tingungun talɲan pa.^l

- 16 Zin wal ta tiso tire tomtom biibi sa, nako naman men ma tila kini
na som. Matan ingalɲgal be tikam koronɲ ambaiɲana sa be tikam
pini.

Pa zin tiute: Koronɲ tana ko iwe zaala pizin be tila kat kini ma ziɲan
tiso sua.

- 17 Wal ru tisombe timender pa sua, mi kizin tasa iso sua kini munɲu,
nako tere kembei tomtom tana ilip to ambai.

Tamen wiɲana imiili pini zen. Tana tombot mi telerɲ wiɲana pakan
tabe tikam pini i. Naso tuute: Ni iso sua ɲonoono, o som?

- 18 Sombe wal ru ta tiparwe kan koi na, timender pa sua mi sua kizin
iporou mete, ina ambai be takam mbulu sa beken a Anutu itunu
iswe asiɲ ta iso sua ɲonoono. Naso sua kizin tana imap.^m

- 19 Sombe takam ɲoobo tomtom sa ma leleene ingis, ina ipata be
takam leleene ma imiili piti mini. Pa ɲgar kini ko imbol kat
kembei siiri mbolɲana ta iliu kar na.

Mi sombe ɲonɲi sa imbotmbot la wal pakan mazwan, ina iwe
mbukuunu biibi pizin mi ikam zin ma tiparmbot molo pizin.

- 20 Sua ta so kwondo ipiyotyooto, nako tere ka ɲonoono imiili piti, mi
takan ma kopondo bok pa.

Sombe sua kiti ambai, nako ipiyooto ɲonoono ambaiɲana piti, mi
ikam ma lelende ndabok.

- 21 Kwondo na, mburaana biibi. Irao ikam ti ma tombot ambai, mi irao
ipasaana iti ma temeete ma tala lende tomini.

Tana zin wal ta len be tizzo sua, nako tire mbulu kizin tana ka
ɲonoono.ⁿ

- 22 Tomtom ta so iwoolo moori ɲonoono ta le ɲgar ambaiɲana, ina ni
ikam le koronɲ ambaiɲana kat.

Ina kampeɲana biibi ta imar pa Yooba.^o

- 23 Wal sorrokɲan, zin titanɲoro zin bibip beken a timuɲai zin.

Mi zin wal ta mbio uunu na, tinin tomtom sa som. Tana kezen keke
pa sua.

- 24 Tomtom ta so le gaabaɲana booza, nako indeeɲe patana.

Mi torondo bizin pakan na, tiurur kat len piti ma tilip pa
tonmatiziɲ kiti ɲonoono.^p

^l 18:15 Tut 15:14 ^m 18:18 Tut 16:33 ⁿ 18:21 Mbo 12:2-4; Tut 13:2-3; Mt 12:36-37;
Yems 3:5-6 ^o 18:22 Tut 12:4, 19:14, 31:10+ ^p 18:24 Tut 17:17; Yo 15:13-15

- 19** ¹Tomtom sorokŋana ta so ipa pai kini ma ambai men,
na ilip pizin wal kankaanaŋan ta kwon ipiyotyooto sua sananŋana
na.^q
- ²Iti sombe tombol kat pa mbulu sa, mi tamen takam kat ŋgar pa ka
uunu som, ina ambai som.
Mi mbulu ki ketende pitpit tomini, ina ambai som. Pa ina ko ikam ti
ma tapaŋoobo pa zaala ambaiŋana.^r
- ³Wal pakan mbulu kizin kankaanaŋana ta ipasansaana mbotŋana kizin.
Tamen tiurur uunu ila ki Yooba, mi keten malmal pini sorok.^s
- ⁴Sombe iti lende koronŋ boozo, nako wal boozo lenen be tigaaba iti ma
tiwe torondo bizin.
Mi zin wal ta len koronŋ somŋan na, toron bizin ŋonoono tipizil
ndemen pizin tomini.^t
- ⁵Tomtom ta so ipombol sorok sua pakaamŋana, na ni kola ire ka
kadoono. Irao tileeli na som.
Mi zin wal tau gorgori timbelmbel sua pakaamŋana ta kembena.
Kadoono tabe ise kizin i, na tirao be tiko pa na som.^u
- ⁶Zin bibip ta tikamam peeze i, na wal boozomen tirru zaala be tikam
lelen.
Mi tomtom ta so irairai koronŋ kini, nako tomtom ta boozomen lenen
be tigaabi ma tiwe toroono bizin.
- ⁷Tomtom sorokŋana na, waene bizin timbotmbot molo pini.
Sombe iso pizin be timar kini, na irao tileŋi na som.
Mi toŋmatizij kini ŋonoono tomini, tiurur lenen pini som.^v
- ⁸Tomtom ta so leleene be kunuunu imbot ambai, nako iru zaala be
ikam le ŋgar ambaiŋana.
Mi sombe tomtom sa mataana iŋgalŋgal be ikiskis ŋgar ambaiŋana,
inako indeeŋe mbotŋana ambaiŋana.^w
- ⁹Tomtom ta so ipombol sorok sua pakaamŋana, na ni kola ire
kadoono pa mbulu kini tana. Irao tileeli na som.
Mi zin wal ta timbelmbel sua pakaamŋana ta kembena. Ko tisaana
ma tila len.^x
- ¹⁰Wal kankaanaŋan ta tizorzooro na, sombe tikam len mboti
ambaiŋana kat, ina irao pa ŋgar kiti som.
Mi sombe tiur mbesooŋo sorok sa ma iwe biibi be ikam peeze pizin
bibip pakan, ina tomini, ambai som kat.^y

^q 19:1 Tut 28:6 ^r 19:2 Tut 29:20; Ro 10:2 ^s 19:3 Un 4:5; Yems 1:13-14 ^t 19:4 Tut 14:20

^u 19:5 Kam 20:16, 23:1; Tut 21:28 ^v 19:7 Mbo 38:11; Tut 14:20 ^w 19:8 Tut 8:35-36

^x 19:9 Tur 21:8 ^y 19:10 Tut 17:16, 26:1, 30:21-22

- 11 Tomtom ta so le ŋgar ambaiŋana, nako keteene malmal karau som.
Tana tere mbulu kini na, iŋgeeze men.
Pa sombe tomtom tikam ŋoobo mbulu pini, na ni irao ikam ŋgar
biibi pa na som. Ire kembei korog sorok.^z
- 12 Sombe king keteene malmal, ina ikamam ti ma tomototo kembei
laion ta kaljaana izalla be ikan tomtom.
Mi kampeŋana ki king, ina kembei tolou ta izzu mi ipalumluumu
kini.^a
- 13 Wal kankaanajan ta tizorzooro na, tipasansaana mbotŋana ki
taman bizin.
Mi sombe kusindi bizin tinoknok zoroŋana mi tiŋoŋoŋo, inako
tikam ma mbotŋana kiti isaana kembei ruumu ta ka kooto
sumbunsumbun, mi yaŋ itoptop su ruumu leleene na.^b
- 14 Ruumu mi pat, ina matamur ta tamanda ma nanda bizin tikamam
piti.
Mi sombe towoolo moori ŋonoono ta le ŋgar ambaiŋana, ina
kampeŋana biibi ta Yooba ikam piti.^c
- 15 Wal maoljan sombe tikeene, na tizemke zin kat.
Mi tomtom ta so ikamam uraata som mi imbomboorene sorok, nako
peteli.^d
- 16 Tomtom ta so ikamam ŋgar pa itunu be imbot ambai, nako mataana
iŋgalŋgal be ito kat zaala ambaiŋana.
Mi tomtom ta so irepilpiili zaala ambaiŋana mi itoto som, na ni ko
imeete ma ila lene.^e
- 17 Tomtom ta so ikampewe zin wal sorrokjan, ina ni ikamam mbulu
tana pa Anutu.
Mi kaimer Anutu itunu ko ipokot mbulu kini tana.^f
- 18 Pazal lutum pataaŋa. Pa iŋgi mazwaana ta ni ileŋleŋ la sua ku.
Re beso pazali som, ina kembei nu lelem be ni imeete ma ila lene.^g
- 19 Tomtom ta so keteene malmal karau, nako ire ka kadoono.
Wal ta kembei, uulu zin pa pataŋana kizin pepe. Pa kaimer zin kola
tikam mini mbulu raraate men tau.
- 20 Sombe tomtom tisope u mi tipazalu, na leŋ la kaljan.
Pa ina zaala tabe nu kam lem ŋgar ambaiŋana.^h
- 21 Iti tomtom lelende iurur pa mbulu matakija be takam.

^z 19:11 Tut 14:29, 16:32 ^a 19:12 Tut 16:14+, 20:2 ^b 19:13 Tut 10:1, 17:25, 21:9, 27:15

^c 19:14 Tut 18:22, 31:10+ ^d 19:15 Tut 6:6-11, 10:4, 20:13 ^e 19:16 Tut 13:13, 16:17

^f 19:17 Mt 10:42, 25:40 ^g 19:18 Tut 13:24, 22:15, 23:13 ^h 19:20 Tut 1:8-9

Mi bela ngar kiti ito ngar ki Yooba, to iur nionoono.ⁱ

22 Sombe tuurur kat lelende pizin tomtom mi tototo sua kiti mbukjana, ina koronj biibi kat. Mbulu ta kembei, tomtom lenen pa ilip.

Sombe lende koronj som mi tombot noobo, na turu zaala pakaamjana sa bekana tawatke lende koronj pepe. Ambai be tombot noobo.

23 Mbulu ki tomtoto Yooba mi telenjen la kaljana, ina zaala tabe tombot ambai pa i.

To tomtoto koronj toro sa som, mi takam kene kiti ma ambai men, mi patajana sa irao ipasaana iti som.

24 Wal maoljan naman isula timbiiri leleene be tipei kan kini.

Tamen naman ipata be tiur ila kwon.

25 Zin wal ta tipakurkur zitun mi tirepilpiili ngar ambaijana na, sombe tabalis zin, ina ambai. Naso zin wal ta len ngar biibi som na tire mi ipei ngar kizin.

Mi zin wal ta ngar kizin ipet kek na, tabalis zin pepe. Toso men sua be tapazal zin. Pa zin ko tikam ngar.^j

26 Pikin ta so imanja pa tamaana, mi iziiri naana ma ila lene pa ruumu,

ina ni ipamian zin biibi kat.^k

27 Lutun, nu sombe zeeze taljom pa sua pazaljana, ina ambai. Zeeze lak!

Naso nu talli kat pa ngar ambaijana!

28 Sombe tomtom timender pa sua, mi takam wal sananjan pakan ma timar be tipombol sua kizin, inako tepejeu sua urpejana tana ma iwe koronj sorok.

Wal sananjan lenen pa mbulu sananjana ilip, kembei ta kini namutjana.

29 Zin wal ta tipakurkur zitun mi tirepilpiili ngar ambaijana na, kadoono kizin inamnaama zin ma imbotmbot.

Wal kankaanjan ta tizorzooro na, tomtom ko tibalis zin ma ndemen berebere.

20 ¹ Tomtom ta so iwinin yok baen mi yok mboljana, nako kaljana izalla sorok mi ikamam mbulu bozboozo.

Tana zin wal ta koronj ru tana iyaryaaru zin na, len ngar sa som.^l

² Sombe king keteene malmal, ina ikamam ti ma tomtoto kembei laion ta kaljana izalla be ikan tomtom.

ⁱ 19:21 Mbo 33:11; Tut 16:1,9 ^j 19:25 Mbo 141:5; Tut 21:11 ^k 19:26 Kam 21:15; Tut 20:20 ^l 20:1 Tut 23:20-21; Ep 5:18

- Pa tomtom ta so ipas king keteene, nako imeete.
- ³ Tomtom ta so iŋoŋoŋo som, nako uruunu ambai.
Mi wal kankaanajan ta tizorzooro na, zin ta boozomen karau men
mi keten malmal ma tiŋoŋoŋo.
- ⁴ Sombe mazwaana ki kini paazanana ipet, na wal maolŋan tikamam
uraata be tipaaza kan kini som.
Tana mai ki kini isombe ipet, na tila tiru kan kini ma som.
- ⁵ Iti tomtom lelende, ina kembei yok ta ka li biibi. Pa ŋgar ta
imbotmbot sula na, ka uunu biibi mi turkejana.
Mi tomtom ŋgarjana na, ni iute zaala tabe ikam ti ma teswe ŋgar
kiti turkejana ma imbot mat.
- ⁶ Wal boozomen tizzo ta kembei: “Nio ti, aŋurur leleŋ pa Anutu mi
zin tomtom mi aŋtoto sua tio mbukjana.”
Mi asij irao indeeŋe tomtom sa ta ikamam mbulu ta kembei? Som.
Tomtom sa ndemeerejana som.
- ⁷ Wal ndeeŋejan tipa pai kizin ma ambai men.
Tana kaimer lutun bizin ko lelen ambai kat, mi kampejana ki Anutu
imbotmbot se kizin.^m
- ⁸ King mbuleene ise muriini peeze kana be iurpe patajana kizin
tomtom.
Ni le uraata be ipitpelele zin tomtom. Ambaimbaijan tila ndel,
sananja tila ndel.
- ⁹ Asij irao iso ta kembei: “Nio moton iŋgalŋgal itun mi leleŋ iŋgeeze
men. Nio ambaiŋon, mi leŋ sanaana sa som.”
Tomtom sa isombe iso sua ta kembei, ko sua kini ŋonoono? Som.ⁿ
- ¹⁰ Iti sombe lelende be takam ŋgomo pa koron sa, na Yooba leleene be
tuur ka kadoono ma irao kat pa ka kin.
Kokena tasala sorok pizin wal pakan, mi pakan na tusu pizin. Pa
mbulu pakaamjana ta kembei, Yooba leleene pa ri sa som kat.^o
- ¹¹ Mbulu kizin pikin ta izzwe zin.
Sombe mbulu kizin ambai mi indeeŋe men, na zin pikin
ambaimbaijan.
- ¹² Yooba iur matanda be tere mi tikilaala.
Mi iur taljanda be teleŋ sua mi takam ŋgar pa.^p
- ¹³ Keene rimos! Kokena su ma mbot ŋoobo.
Manga karau pa mankwono mi kam uraata. Naso rao kat pa kom kini.^q
- ¹⁴ Iti sombe takam mburoonjo pa koron sa bekana kadoono isu, mi
sombe mburoonjo kiti ila ambai,

^m 20:7 Mbo 25:12-13, 112:1-2 ⁿ 20:9 Un 8:21; Mbo 51:1-5; Ro 3:23; 1Yo 1:8

^o 20:10 Tut 11:1, 16:11 ^p 20:12 Mbo 94:9 ^q 20:13 Tut 6:9+, 19:15, 24:30-34

nako kaimer tala raama menmeen ti, mi tapakur itundu pa mburoonjo ta takam na.

15 Wal ta tizzo sua raama ngar na, zin booza ngan som. Tana iti sombe tendeeje lende tomtom sa ta kembei, ina koronj biibi.

Pa wal ta kembei tilip pa gol mi pat milmiljan ta kan kadon bibip na.

16 Waem sa, sombe imbuk sua pa tomtom toro ta ni iute i som na ma iso: "Sombe nu rao be kot mbun ku som, na nio itun ko anjmender pu mi anjot." Ina ni ikam mbulu kankaanajana kat.

Tana sombe ni iso pu be kam mbulu raraate men pini, na ndemeeri pepe. So pini be ikam koronj kini pakan ma imar imbot ku. Beso ni irao be ikot som, to koronj kini tana iwe lem.

17 Onoono, kini ta so takam pa zaala ki pakaamjana, sombe ila kwondo, ina inamut kat.

Mi sombe takan ma isula kopondo, nako tayamaana ambai som. Ko kembei ta patpat!'

18 Sombe turru zaala pa koronj sa, na itundu men takam ngar pa pepe. Tiwi wal pakan be tiuulu iti pa ngar kizin tomini.

Mi sombe malmal biibi sa ipet, to matanda ingal kat be takam lende wal pakan bekana tiso iti pa malmal ka zaala.^s

19 Wal ta tininin kao na, tizzwe sua turkejana ki waen bizin.

Tana tomtom ta gorgori kwoono perper sorok na, nu mbotmbot molo pini: Kokena iswe sua ku ma wal pakan tilej.^t

20 Tomtom ta so ipiri sua sananjana pa tamaana som naana, nako imeete karau men. Ko iwe kembei lam ta tipunmeete mi lele zugut.^u

21 Rai koronj ku pa lutum bizin karau pepe.

Kokena timboro kat som, to kampejana ki Anutu imbotmbot se koronj tana som.^v

22 Sombe tomtom sa ikam mbulu sananjana pu, na kam ngar be pokot pepe.

Zem la Yooba namaana, mi ni ko iuulu u pa patanana ku tana.^w

23 Iti sombe lelende be takam ngomo pa koronj sa, na tuur ka kadoono ma irao kat pa ka kin. Kokena tasala sorok pizin wal pakan, mi pakan na tusu pizin.

Pa mbulu pakaamjana ta kembei, Yooba leleene pa ri sa som kat.

24 Yooba ta ikamam peeze pa pai kiti.

^r 20:17 Tut 9:17, 10:2 ^s 20:18 Tut 11:14, 15:22, 24:6; Lu 14:31-32 ^t 20:19 Tut 11:13, 25:9 ^u 20:20 Kam 21:17; Tut 30:17; Mt 15:4 ^v 20:21 Tut 19:26; Lu 15:12-14 ^w 20:22 Mbo 27:14, 37:34; Ro 12:19; 1Tes 5:15

Mbulu tabe ipet piti pa kaimer i, na asiŋ iute? Tomtom sa som.

Yooba itutamen ta iute.^x

25 Sombe tomtom sa ikam kat ŋgar som, mi imbuk sorok sua be iur
koronj sa ma iwe Yooba lene, na ni iur kilis pa itunu.

Pa kaimer sombe ŋgar kini itooro, na le zaala sa be ireege mini sua
kini mbukɣana tana na som.^y

26 King ta so le ŋgar ambaiɣana, nako ipitpeleele zin tomtom:
Ambaimbaiɣan tila ndel, sananɣan tila ndel.

Mi wal sananɣan na, ni ko ipun zin ma mburan imap.

27 Mat ki Yooba ta iyaryaara piti,
mi izzwe ŋgar kiti turkenjana ta imbotmbot sula lelende.^z

28 King sa isombe iurur leleene pa Anutu mi zin tomtom mi itoto sua
kini mbukɣana, nako imbot ambai.

Pa sombe iurur leleene pizin tomtom mi imuɣaiɣai zin, na peeze
kini ko imbol ma imbotmbot.

29 Zin nanɣar na, mburan biibi, tabe nin se pa.

Mi zin kolman na, momo kizin ta iwe aigau pizin mi iswe zin kembei
mbulu kizin iŋgeeze men.^a

30 Sombe tabalis zin wal sananɣan ma rungun isaana,
nako iurpe mbulu kizin, mi ipus zin ma lenen iŋgeeze.

21 ¹Yooba ta imborro king leleene mi ikamam peeze pini.
Tana king itoto Yooba leleene kembei ta yok itoto zalaana.^b

²Iti tomtom tendemeere kembei mbulu kiti ta boozomen indeeje
men.

Mi Yooba, ni itirtiiri lelende ma iute kat.^c

³Sombe takamam mbulu ndeeɣɣana men mi tuurpewe pataɣana
kizin tomtom,

na Yooba leleene pa mbulu ta kembei ma ilip pa patoronɣana
matakiɣa ta tomtom tikamam pini na.

⁴Wal sananɣan matan pasom zin tomtom mi tipakurkur zitun ma tiso
tilip pizin.

Gorgori ŋgar sananɣana tana ikamam peeze pizin. Tanata tinoknok
sanaana kamɣana.^d

⁵Zin wal ta tikamam kat uraata raama ŋgar na, uraata kizin
ilonloondo ambai mi iurur ɣonoono.

^x 20:24 Mbo 37:23, 90:12; Tut 16:9, 19:21 ^y 20:25 Mt 15:5+

^z 20:27 Tut 16:2; 1Kor 2:10-11 ^a 20:29 Tut 16:31 ^b 21:1 Mbo 33:15-16

^c 21:2 Tut 16:2, 24:12; 1Kor 4:4-5; Ibr 4:12 ^d 21:4 Mbo 101:4-5

Mi zin wal ta gorgori tirru zaala be tindou len koronj booze karau men, na uraata kizin ko iur nonono som, mi tisu ma timbot noobo.^e

6 Sombe takam lende koronj booze pa zaala ki pakaamjana, na koronj tana ko irao imbot ma molo na som.

Ko imap karau men kembei ta njanau, mi iwe kilis piti, mi ipasaana iti.^f

7 Wal sanangan ta titekteege zaaba pizin tomtom na, mbulu kizin tana ko imiili pizin mi ipasaana zin.

Pa zin lenen be tikam mbulu ndeejana ri sa som.

8 Wal sanangan tipanjoboobo pa zaala ambaijana.

Mi wal ndeejana na, mbulu kizin ingeeze men.

9 Sombe kusim inoknok zorojana mi inonono, na mbotmbot raami lela ruumu pepe.

Ambai be zemi mi pera lem mat!^g

10 Wal sanangan lenen pa mbulu sanangan ilip.

Mi irao timunai waen bizin pakan na som.

11 Zin wal ta tipakurkur zitun mi tirepilpiili ngar ambaijana na, sombe tire kadoono pa mbulu kizin, nako ipei ngar kizin wal ta len ngar biibi som na.

Mi zin wal ta len ngar ambaijana na, sombe tapaute zin, nako tikam len ngar pakan ma isala ki.

12 Anutu, ni ndeejana, mi iute mbulu boozomen ta iwedet lela wal sanangan ruumu kizin.

Tanata ipasansaana zin.

13 Tomtom sa isombe izeeze taljana pa tiijiizi kizin wal ta timbotmbot raama patajana na, kozo ire i.

Pa kaimer sombe itanoro pa le ulana sa, nako irao tileji na som.^h

14 Sombe tomtom sa keteene malmal kat piti mi tesengeere le koronj ambaimbaijan pakan, nako tapaluumu leleene.

Sengeeri ta so takam pini ki kenana, nako iurpe leleene.

15 Sombe zin bibip tiurpewe patajana kizin tomtom, ina ikam zin wal ndeejana ma lenen ambai kat.

Tamen zin wal ta tikamam mbulu sanangan na, tire ma timoto kan.ⁱ

16 Tomtom ta so isanjan pa zaala ki ngar ambaijana,

^e 21:5 Tut 13:11, 28:20 ^f 21:6 Tut 10:2; Yems 5:1-5 ^g 21:9 Tut 19:13 ^h 21:13 Tut 22:8; Mt 18:23-34; 2Kor 9:6; Ga 6:7 ⁱ 21:15 Ro 13:3

nako imeete ma ila igaaba zin wal meetejan.

17 Tomtom ta so leleene ilip be ikam le mbulu matakiņa ta ki kulindi i, nako isu ma imbot ŋoobo.

Mi sombe tomtom sa leleene ilip pa kini namutjana mi yok baen, mi iwirri pat biibi pa, na ni ko irao iwe mbio uunu na som.^j

18 Patajana tabe ikam zin wal ndeejejan mi zin wal tau tikamam kat mbulu i, ina Yooba ipiŋgisŋgis pizin, mi ilala ma ikamam zin wal sananjan mi zin wal pakamkaamjan tau tisu mini mi tiur koi pa zitun wal kizin na.

19 Sombe kusim inoknok zooroņa mi iŋoŋooŋo, na mbotmbot raami lela ruumu pepe.

Ambai be zemi mi la mbomboorem lele bilimjana sa.^k

20 Zin wal ta len ŋgar ambaijana na, ruumu kizin bok pa koronj ndabokbokjan matakiņa.

Mi wal kankaanajan ta tizorzooro na, tirao be tiyaraama zitun som. Tana tipasansaana koronj kizin ta boozomen pa koronj soroksorok.

21 Tomtom ta so ikamam kinkiini be ito zaala ndeejejana mi iurur leleene pizin tomtom,

nako ikam mbotjana ambaijana, mi zaana iwe biibi, mi iwe tomtom ndeejejana.^l

22 Ŋonoono, kar pakan wal mburanjan. Mi tomtom ta le ŋgar ambaijana na, ni ko irao be ikam malmal pizin mi ireege siiri kizin mboljana ta tipase pa na.^m

23 Sombe lelem be patajana ikamu som, na motom ingalŋgal be mboro kat kwom!ⁿ

24 Zin wal ta tizorzooro mi tipasomsom zin tomtom, na tawatwaata zin be wal matan repiilijan.

Wal ta kembei timbel pakurjana. Pa tiso tilip pizin tomtom ta boozomen.

25 Wal maoljan lenen ilip be tikam len koronj.

Tamen naman ikamam uraata som. Tana tiru zaala pakan be tikam len koronj, mi ina ipasaana zin ma timeete.

26 Zoŋ ise ma ila zoŋ isula na, wal maoljan timbombooren, mi ŋgar kizin ilala pa koronj boozomen ta lenen pa i.

^j 21:17 Tut 23:20-21; Lu 15:13+ ^k 21:19 Tut 25:25 ^l 21:21 Mt 5:6 ^m 21:22 Tut 23:5; 2Kor 10:4 ⁿ 21:23 Tut 13:3

Mi wal ndeegengan na, tirairai koronj kizin pakan pizin wal sorrokjan. Tirutruutu som.^o

²⁷ Patoronjana kizin wal sananjan na, Anutu leleene pa ri sa som.

Mi re beso tikam patoronjana kizin raama ngar sananjana sa, na ni leleene pa ri sa som kat!^p

²⁸ Tomtom ta so ipombol sua pakaamjana, nako ila lene.

Mi tomtom ta so ilenlej kat sua, nako tomtom lenen be tingun taljan pa sua kini.

²⁹ Wal sananjan, nin zze mi tipakurkur zitun kembei timoto kosasa som.

Mi zin wal ta tikamam kat mbulu na, matan ingalngal zitun be tito zaala ambaijana men.

³⁰ Nggar sa, som sua sa, som koronj toro sa irao ilip pa Yooba na som.^q

³¹ Sombe malmal sa be ipet, nako taparaņraņ lende mburu malmal kana.

Mi tilip, som tilip som, ina koronj ki Yooba. Ni itunu ta imborro.^r

22 ¹ Tomtom lenen pa gol ma silba mi koronj ndabokbokjan pakan. Tamen sombe urundu ambai mi tomtom lenen piti, ina ilip kat pa koronj ta boozomen tana.

² Yooba iur tomtom ta boozomen raraate men.

Zin mbio uunu ta len koronj boozo, mi zin wal ta sorrokjan na tomini.

³ Tomtom ngarjana, ni irao iur itunu ila zaaba kwoono sorok na som. Sombe ikilaala kembei patajana sa be ipet, na loņa men mi iru zaala be iko pa.

Mi zin wal ta len nggar biibi som na, tikilaala som. Tila men. Tabe tindeeņe patajana.

⁴ Iti sombe tokototo itundu, mi tomototo Yooba mi teleņlej la kaljaana,

nako lende koronj boozo, mi urundu ambai, mi mbotjana kiti ambai.

⁵ Zaala ta wal sananjan titoto, ina ipata. Pa worwooro matanmatanjan mi kilis boozomen imbotmbot la.

Tana tomtom ta so mataana ingalngal itunu, nako imbotmbot molo pa zaala kizin.

⁶ Paute lutum pa zaala tabe ito i.

^o 21:26 Mbo 37:26, 112:5; Ep 4:28 ^p 21:27 Tut 15:8 ^q 21:30 Tut 16:9, 19:21;
1Kor 3:18-20 ^r 21:31 Mbo 3:8, 33:16+, 147:10+

- Naso itum raama ngar ambaijana, mi ikiskis ma irao iwe kolman.
 Irao izem na som.^s
- 7 Wal sorrokjan tilenlej la zin mbio uunu kaljan. Irao tizooro zin na som.
 Mi tomtom ta so ikam mbun, nako iwe kembei mbesoonjo sorok pa tomtom ta iuuli na.
- 8 Mbulu sananjan ta tomtom tiwaswaaza, ina kaimer ipiyotyooto patajana pizin.
 Tona mburan imap, mi tirao be tipasaana zin tomtom mini som.^t
- 9 Tomtom ta mata mererejana, nako indeeje kampejana.
 Paso irairai kini mi koroj kini pakan pizin wal sorrokjan.
- 10 Zin wal ta tizorzooro mi tirepilpiili ngar ambaijana na, ziiri zin ma tila len.
 Naso mbulu ki zooronjana, goji, mi repiilijana imap.^u
- 11 Tomtom ta so leleene ngeezenjana mi ikamam sua ambaijana men, nako king itunu leleene pini mi ikami ma iwe le gaabanjana.^v
- 12 Yooba itunu ta mataana pa ngar ambaijana.
 Mi zin wal pakamkaamjan tau tisu mini mi tiur koi pa zitun wal kizin na, ni ikamam ma sua kizin iurur nonoono som.
- 13 Wal maoljan, sombe toso pizin be tila tikam uraata, na tipandelndel sua piti ta kembei: “Aiss, nio mburoj som. Ko andeeje laion sa isu zaala lwoono mi ikan yo, som wal sananjan tipun yo ma anmeete ma ingi.”
 Tana tila pa uraata som.
- 14 Zin moori ta tiyaryaaru zin tomooto na, sua kizin kembei naala ta isula kat.
 Mi wal ta Yooba kete malmaljana kini imbotmbot se kizin ta titoptop sula.^w
- 15 Zin nanganj lenen bok pa ngar tallijana.
 Mi sombe taballis zin mi tapazalzal zin, nako ngar kizin tallijana tana imap pizin.^x
- 16 Tomtom ta so iur patajana pizin wal sorrokjan beken a ikoto zin mi ikam koroj kizin ma iwe lene,
 som ipomosmoozo zin wal mbio uunu, na kaimer ni ko isu ma imbot goobo.

Sua tutjan tomoota laamuru

- 17-18 Zin wal ta len ngar ambaijana na, ngun taljom pizin mi lenlej la sua kizin.

^s 22:6 Tut 4:10-13; Ep 6:4 ^t 22:8 Tut 12:21; Ga 6:7 ^u 22:10 Tut 26:20+

^v 22:11 Mbo 24:4; Mt 5:8 ^w 22:14 Tut 5:3-5, 7:25+, 23:27

^x 22:15 Tut 13:24, 19:18, 23:13

Mi ngar ta so nio anpaute u pa i, na kiskis ma imbol la lelem.

Pa nu so kam ta kembei, nako ikamu ma lelem ambai.

Mi ko irao ru zolom pa sua sa na som.

¹⁹ Nio lelej be nu tina pase pa Yooba.

Tanata koozi anpaute u pa ngar ti.

²⁰ Nio anso anpaute u pa sua ngarjana tabe ikam peeze pu i.

Tana lem sua tomoota mi laamuru ta ingi be ima i.

²¹ Sua tabe anpaute u pa i, ina sua nonono men. Nu irao pase pa kat.

Tana nu sombe miili ma la kizin wal tau tingo u ma mar na, nu irao swe ngar tingi pizin. Pa ina nonono men.

1

²² Nonono, wal sorrokjan, len mburan biibi be tiporoukaala zitun som. Tamen nu irao pamoto zin sorok mi kem koron kizin pepe.

Mi sombe timender pa sua, na koto zin sorok pepe. Tiiri kat sua kizin, mi urpe ma indeeje men.

²³ Pa tomtom sa isombe iyo sorok koron kizin wal sorrokjan, na Yooba itunu ko imender pizin mi itatke koron kizin tana pini.^y

2

²⁴⁻²⁵ Tomtom ta so leleene tatana mi keteene malmal karau men, na we torono pepe, gabgaabi pepe.

Kokena ikeske u pa mbulu kini, to iwe kilis pu.^z

3

²⁶ Mi sombe tomtom sa leleene be ikam mbun, tana iwi u be uuli mi mbuk sua mboljana ta kembei: “Sombe ni irao ikot mbun kini som, na nio ko anmender pini mi ankot.”

Na nu yok pa sua kini tana pepe.

²⁷ Pa kaimer sombe nu rao be kot mbun kini som, nako tiniimi koron ku ta boozomen ma imap.

Itum mbalia ku ta kenne pa i, ina tomini, ko tikam ma tila!

4

²⁸ Toono ka kambasa ta tumbundu bizin tiur ta mungu kek na, tisiri pepe.

5

²⁹ Re la pizin wal ta tirao kat pa uraata kizin. Wal ta kembei ko irao tikam uraata pizin tomtom sorok na som.

^y 22:23 Kam 22:22-27, 23:6,7; Mbo 12:5, 140:12; Yems 2:5-6 ^z 22:24-25 Tut 12:13; 1Kor 15:33; Ep 5:6-7

Pa zin king ko lenen pizin mi tikam zin pa uraata kizin.^a

6

23 ¹ Sombe tomtom peeze kana sa ilujke u ma la be niomru mbuleyom su pa kini kanjana, na kam kat ngar pa kini tana ka uunu mungu, mana kan. Pa ni iboobu sorok som.

² Mi sombe nu motom kinijom, na rre be yaraama itum

³ Kokena kini namtugana tana ikam motom, to kan sorok.

Pa kini tana na, ka zaala pakaamjana sa ko imbotmbot.^b

7

⁴ Nu lem ngar. Tana pun kat mburom be we mbio uunu pepe.

Ŋonoono, nu lelem be kam koron booza. Tamen yaraama itum.

⁵ Pa koron boozomen ta tomtom tindoundou isu toono na, ina imapmap karau men. Ina kembei koron ta terre la pa, mi matanda kolom na, ila ne kek.

Nu so koron ku tana ko imbotmbot ma molo? Som. Ko kembei ta manbon. Itir begeene na, irie ma ila ne kek!^c

8

⁶ Zin wal ta so tikampewe zin tomtom som na, ngurem kutkut pa kini kizin pepe.

Ŋonoono, kini ambaimbaijan matakiŋa imbotmbot se mbalia kizin be kan.

Mi kini tana ikam motom pepe.

⁷ Pa wal ta kembei, gorgori tikamam ngar biibi pa pat kizin ta tipasansaana pa kini na.

Ŋonoono, kwon na, tiso pu be kan ma win. Mi tiur kat lenen pu som.

⁸ Tana kini ri ta so kan, na kaimer ko lulu.

Mi sua pakurjana ta so kam pizin pa kini tana, na nu so sorok. Pa kaimer zin ko tikam kosasa pu mini som.

9

⁹ Wal kankaananan ta tizorzooro na, la kizin ma niomjan koso sua pepe.

Pa sua ngarjana ta so kam pizin, na zin ko tirepiili kembei koron sorok.^d

10

¹⁰ Toono ka kambasa tau tiur ta mungu kek na, siri pepe.

^a 22:29 Un 39:2-4, 41:39-40 ^b 23:3 Mbo 141:4 ^c 23:5 Tut 27:24; Mt 6:19; 1Tim 6:6-10; Ibr 13:5 ^d 23:9 Tut 1:7, 9:7-8, 12:1; Mt 7:6

Mi sei lem toono kizin monmoondo pepe.

- ¹¹ Pa zin len Tomtom Mburaanajana ta imbotmbot be imenderkaala zin.
Sombe niomru kakam sua, ko rao?^e

11

- ¹² Sua pazaljana ta so tikam pu, na kiskis ma imbol la lelem.
Mi sua ta izzwe ngar ambaijana na, ngungun taljom pa.

12

- ¹³ Sombe lutum sa ikamam joobo mbulu, na leeli pepe. Kam ke mi
balisi pa bekena pazali.
Kam ngar boozo pepe. Ni ko irao imeete na som.
¹⁴ Tana balisi.
Naso kamke i pa zaala ki meetenana.^f

13

- ¹⁵ O lutuj, sombe nu kiskis ngar ambaijana ila lelem,
nako kam ma lelej ambai kat.
¹⁶ Mi sombe sua ndeenenana men iwedet pa kwom,
nako lelej ndabok kat.

14

- ¹⁷ Zin wal ta mbulu kizin irao pa Anutu mataana som na, motom
berber pizin pepe.
Zonj ise ma ila zonj isula na, mototo Yooba mi lelej la kaljaana.
¹⁸ Naso mbot ambai,
mi koronj ambaijana ta urur motom pa i, nako kam.^g

15

- ¹⁹ O lutuj, lej la sua tio ti. Naso we tomtom ngarnjom.
Mi motom ingalngal be to kat zaala ambaijana.
²⁰ Zin wal ta tiwinin yok baen ma zaza na, mbotmbot raama zin pepe.
Mi zin wal ta tikanan saaba kini na, gabgaaba zin pepe.
²¹ Pa wal ta kembei tikamam uraata som mi gorgori tikenne len sorok.
Tana kaimer zin ko tisu ma timbot joobo, mi tizebzebe zin pa
mburu marrazaana men.^h

16

- ²² Tomom ta iuru. Tana lelej la kaljaana.

^e 23:11 Kam 22:22-23; Mbo 10:14, 12:5, 68:5, 146:7,9 ^f 23:14 Tut 13:24, 19:18, 22:15

^g 23:18 Mbo 37:1-4,37, 73:2+ ^h 23:21 Tut 21:17

Mi sombe nom iwe kolman ma isaana, na motom pasomi pepe.ⁱ

23 Re: Kokena ziiri sua ŋonoono ma ila ne.

Kam kinkiini pa sua ŋonoono mi ŋgar ambaimbaiŋan matakaŋa bekenā kam ma iwe lem.

24 Pikin ta so ikamam mbulu ndeeŋeŋana, nako tamaana menmeeni biibi pini.

Mi sombe ikam le ŋgar ambaiŋana, nako tamaana leleene pini ilip.

25 Motom ŋgal mbulu tabe ikam ma tomom ma nom len ambai. Kam mbulu ambaiŋana. Naso nom ta ipeebe na menmeeni biibi.

17

26 O lutuŋ, ur kat lelem pio.

Mi motom ŋgalŋgal be to zaala tio.

27 Kozo re u pizin moori zaala lwoono kan mi zin tau tiurur nol na. Pa zin kembei naala ta isula kat.

28 Gorgori tizaŋzaaŋa zin tomooto kembei zin wal kuumbuŋan.

Mi tikamam ma tomooto boozomen tirekreege sua kizin mbukŋana mi tipasansaana ula kizin.

18 (Mbulu kizin wal ta tiwinin)

29 Ziŋoi ta len pataŋana boozomen mi tiyakyak?

Mi ziŋoi ta timbotmbot raama ŋoŋi mi tomtom tiyyo kwon pizin?

Mi ziŋoi ta kulin berebere sorok, mi matan uunu isiŋsiŋ?

30 Ina zin wal ta tizemzem yok baen winŋana som, mi len be titoombo yok mbolŋan matakaŋa.

31 Ŋonoono, yok baen ku tana isiŋsiŋ kat.

Yok ta imbotmbot sula mbooro ku na, ambai kat be rre lem.

Mi sombe win, na ikamam ŋgurem.

32 Tamen kaimer ko ikanu kembei ta mooto.

Mi ipasaanu kembei mooto sananŋana ta ikanan zin tomtom ma timetmeete i.

33 Ŋgar ku ko ikankaana,

mi nu ko re koron pakan ta ipa ndel.

34 Mi keeneŋana ku ko kembei mbotmbot sala woŋgo, mi duubu ipiri u ma la kena, la kena.

35 Mi ko kam sua ta kembei: “Aiss, tipun yo ma ruŋguŋ isaana.

Tamen iŋgi kuliŋ iyoyou som, mi anyamaana kosasa som.

Tana karau men mi motoŋ ikam pak, mi aŋla aŋru koŋ yok mbolŋana sa be aŋwin mini!”

ⁱ 23:22 Tut 15:20, 30:17

19

- 24** ¹ Wal sananjan na, motom berber pizin pepe,
tikam lelem pepe, mi gabgaaba zin pepe.
² Pa wal ta kembei lenen be tikamam zaaba pizin tomtom.
Gorgori tiluplup zin mi timburmbuuru pizin tomtom.

20

- ³ Sombe ngar kiti ipet mi takam ngar ambaijana ma iwe lende, nako
tuurpe mbulu kiti mi mboti kiti.
Naso itijan wal kiti tombot ambai. Ko kembei topo lende ruumu
ambaijana be tombot lela.
⁴ Pa ngar ta iwe zaala piti be ruumu kiti bok pa koron ambaimbaijan
mi ndabokbokjan matakija ta kan kadon bibip i.

21

- ⁵ Tomtom ta le ngar ambaijana na, ni ilip pizin wal ta len mburan
biibi na.
Gorgori wal ngarjan mburan izze.
⁶ Iti sombe lelende be takam malmal, na turu zin wal ngarjan be
tikam peeze piti mi tiso iti pa malmal ka zaala.
Pa bela wal booza tiuulu iti pa ngar kizin, tona tilip pa kanda koi bizin.^j

22

- ⁷ Wal kankaanajan ta tizorzooro na, tikam kinkiini pa ngar
ambaijana. Mi tirao som.
Tana sombe tomtom tilup zin pa sua, na wal kankaanajan len sua sa
som. Timaane men.

23

- ⁸ Tomtom ta so gorgori irru zaala be ikam mbulu sananjan, nako
tipaati be pakaamjan katuunu.
⁹ Wal kankaanajan ta tizorzooro na, sombe tirru zaala pa koron sa,
na ngar kizin ilala pa zaala sananjan men.
Mi zin wal ta tipakurkur zitun mi tirepilpiili ngar ambaijana na,
tomtom lenen pizin ri sa som kat.

24

- ¹⁰ Sombe nu mbotmbot la patanjan sa leleene mi mburom imap, na nu
tomtom nonoono som.

^j 24:6 Tut 11:14, 15:22, 21:22

Pa zin wal ta tomtom ŋonoono na, timendernder mboljana mi tirao be tibaada patajana.^k

25

11 Zin wal ta len uunu sa som, mi kan koi bizin tikam zin sorok ma tila be tipun zin ma timeete na, re be tatke zin la kan koi bizin naman.

Mi zin wal ta titoto zaala ki meeterjana mi sursur ma tila na, karau men la mi kamke zin.

12 Kokena pakaam ma so: “Wai, mi mbulu ta iwedet pizin na, niam ti amute som.”

Pa Anutu, ni irre iti tomtom lelende ma imap. Tana mbulu ta kam na, ni iute kek.

Pa Ni ta imborro u na, ikankaana pu som.

Mi ni kola iur kadoono piti tomtom tataja ikot mbulu kiti kiti.^l

26

13 O lutuŋ, win bigil suruunu. Pa ina koronj ambaijana. Sombe win, na inamut kat.

14 Mi ŋgar ambaijana ta kembena. Nio leleŋ be nu ute kat ta kembei: Sombe kam ma iwe lem, nako yamaana ambai.

Pa sombe ndeeŋe ŋgar ambaijana, na kaimer ko mbot ambai.

Swom ko irao imap karau na som. Tana koronj ambaijana ta urur motom pa i, nako mbotmbot mi re kat ka ŋonoono.^m

27

15 Nu tomtom sananŋom, zanjaana zin wal ndeeŋejan su ruumu kizin pepe.

Mi petepaala ruumu kizin mi kem koronj kizin pepe.

16 Pa sombe tomtom ndeeŋejan sa itop, nako imanga mini. Ni irao itop pa lamata mi ru. Mi tongo. Ni kola imanga mini.

Mi zin wal sananjan na som. Sombe patajana sa ikam zin ma tisu, na tisu timbot patajana.ⁿ

28

17 Kom koi sa, sombe patajana ikami, na menmeenu pepe.

Mi sombe itop, na nim se pepe.

18 Kokena Yooba ire mbulu ku tana, to kete malmaljana kini ikam kat kom koi tana som.

^k 24:10 Ga 6:9 ^l 24:12 Mbo 82:3-4, 94:9-11; Tut 31:8-9; Ro 2:6

^m 24:14 Yems 1:5, 3:13, 17-18 ⁿ 24:16 Mbo 34:19, 37:24; 2Tim 3:10-11

29

19 Zin wal sananjan na, tipas ketem pepe, mi motom berber pizin pepe.

Kokena tikam ma ngar ku isaana.

20 Pa kaimer zin ko irao timbot ambai na som.

Anutu ko iyembut swon ma timeete karau men, kembei lam ta tupunmeete na.^o

30

21 O lutuŋ, mototo Yooba ziru king, mi leŋleŋ la kaljan.

Mi zin wal ta so tizorooro la Yooba ziru king kaljan, na mbotmbot molo pizin.

22 Pa molo som to, wal ru tana tipamorsop zin wal zorooronjan pa patanana sa.

Mi zaala tabe tipasaana zin pa i, ina tuute som.^p

Sua pakan kizin wal ngarjan

23 Ingi sua pakan kizin wal ta len ngar ambaijana na.

Sombe iti lende uraata be tuurpe patanana kizin tomtom, na titiiri kat sua kizin. Kokena talae sorok kizin wal pakan. Pa ina mbulu ambai som.

24 Biibi ta so itirtiiri kat sua som, mi iso pizin wal ta tikamam ŋoobo mbulu na ta kembei: “Nio aŋre kembei leyom uunu sa isaana som.”

Na biibi ta kembei, iwal biibi ko keten malmal pini, mi tigiibi sua sananjan pini.

25 Mi zin bibip ta tiurur kat kadoono pizin wal sananjan ma ikot mbulu kizin, inako timbot ambai, mi kampejana ki Anutu imbotmbot se kizin.

26 Sombe tomtom sa iso kat sua pu, ina iswe i kembei ni torom ŋonoono mi iurur kat leleene pu.

27 Paaza lem koron, kam uraata pa mokleene ma imap, mi po lem ruumu, mana woolo.

Naso niomjan wal ku kombot ambai.

28 Sombe tipamender tomtom sa, na ngal sorok sua pini pepe,

^o 24:20 Mbo 37:1-2, 38 ^p 24:22 Ro 13:1-7; 1Pe 2:17

mi kwom pakaam pepe.

²⁹ Re: Kokena nu so ta kembei: “A buri! Mbulu ta ni ikam pio, ta ingi be kadoono anpokot.

Nio ko ankam mbulu raraate men pini, kembei ta ni ikam pio.” Na mbulu ta kembei, kam pepe.^q

Mbulu kizin wal maoljan

³⁰ Aigule ta na, nio anjwwa ma anla mi anre la pa tomtom ta mokleene mi baen lene kini.

Tomtom tana, ni maoljana mi ngar somjana.

³¹ Worwooro matanmatanjan mi mbutmbuutu sananjan ise pa mokleene kini mi ilol ma imap.

Mi siiri ta iliu lele kini tana na, borok su lene lup.

³² To ankam ngar pa mbulu ta anre na, mi ngar tio ipet.

³³ Itiombe namanda mburanda pa uraata som, mi tuurur matanda ri, tekenene lende ri, tombomboorende ri,

³⁴ na molo som, to tusu ma tombot joobo kat.

Koroŋ kiti ko imap kat, kembei tomtom kuumbuŋana sa iyo lup ma ila ne.

Sua tutjana pakan ki King Salumo

25 ¹ Ingi sua tutjana mi sua tooroŋan pakan ki King Salumo. Hezekia, king ta imborro lele pakaana ki Yudea na, wal uraata kan kini ta tibeede sua ti ise ro na.

² Anutu, ni ikamam zaana biibi pa mbulu kini pakan ta turkeŋan na. Mi zin king na, zan iwe biibi paso, tirao be tipeeze koroŋ turkeŋan.^r

³ Mbulu ta iwedet pa kar saamba, som sula kat toono leleene na, asiŋ irao iute? Som.

Mi ina raraate pa ngar ta imbotmbot la king leleene na. Tomtom toro sa irao iute na som.

⁴ Sombe tikam pat silba ka muk ma ila ne, to silba tana ingeeze, mi tirao be tiurpe ma iwe koroŋ ambaijana.

⁵ Mi ina raraate men pizin wal sananjan. Sombe tatatke zin pa king kereene uunu ma tila len, to king ikam mbulu ndeenjana men mi peeze kini imbol.^s ⁶ Sombe mbotmbot raama king, na pakur itum pepe, mi serseere be gaaba zin bibip pakan pepe.

^q 24:29 Tut 14:5, 20:22; Mt 5:38-44; 1Pe 3:9 ^r 25:2 Ro 11:33-36

^s 25:5 Tut 16:12, 20:8,28

⁷ Kokena kaimer king iseru ma la lem, to kom mianj biibi ila matan.

Tana mbotmbot mi namnaama. Sombe king itunu iboobu be sala kini, tona la. Zaala ta kembei, ina ambai ma ilip.^t ⁸ Sombe nu re waem sa ikam ŋoobo mbulu, na loŋa pamenderi ila zin bibip matan pepe. Mbot mi kam kat ŋgar munŋu.

Pa sombe sua ku ila ma ambai som, mi waem tana ilip, nako kom mianj biibi.

Manako kam so?" ⁹ Sombe nu niomru waem sa koŋooŋo, na koŋooŋo lak!

Mi re: Kokena kwom iyabakes pa wal pakan sua kizin turkeŋan.^y

¹⁰ Pa sombe zitun tileŋ, nako tipamianŋu ma urum isaana kat. Kaimer urum ko irao ambai mini na som.

¹¹ Tomtom sa isombe iso sua ma sua kini itop la kat, na tere kembei ambai.

Ina kembei aigau milmiljana ta tiurpe pa gol ma silba na."^w

¹² Tomtom ta le ŋgar ambaijana na, isombe ipazal tomtom sa mi tomtom tana ileŋ la kaljaana, na tere kembei ambai.

Ina tomini kembei aigau milmiljana ta tiurpe pa gol na.^x

¹³ Sombe zin bibip tingo mbesooŋo kizin tasa ma ila pa uraata sa, mi ni ikam kat uraata tana,

inako zin bibip kini lenen ambai kat mi tiso: "Ulei,"

kembei wal uraata kan ta keten su mi tiwin kan yok lomojana na.^y ¹⁴ Tomtom ta so ipakurkur itunu sorok pa kampejana kini,

mi tamen ikamam koronj pizin tomtom som,

ina ni kembei miiri tiene ta igabgap ma imar ila ne, mi yaŋ sa isu som.^z ¹⁵ Sombe zin bibip ŋgar kizin imbol kat pa koronj sa mi nu

lelem be tooro ŋgar kizin, na toombo be kam sua riŋariŋa men pizin.

Pa sombe nim gesges som, mi noknok men sua luumuŋana pizin, nako kam ma tileŋ la kaljom.^a ¹⁶ Nu sombe ndeeŋe bigil suruunu, na win ma zaza pepe.

Kokena ipasaana kopom, to lulu.

¹⁷ Mi waem bizin ta kembena. Lala taparpaara pa ruumu kizin pepe. Kokena pagesges zin, to kam ma lenen be tire u mini som.

¹⁸ Tomtom ta so ingal sorok sua pakaamjana pa waene toro,

^t 25:7 Lu 14:8-11 ^u 25:8 Tut 17:14, 24:28; Mt 5:25 ^v 25:9 Tut 11:13, 20:19

^w 25:11 Tut 15:23 ^x 25:12 Tut 1:9, 3:22, 4:9, 15:31 ^y 25:13 Tut 13:17 ^z 25:14 Yud 12

^a 25:15 Tut 14:29, 15:1; Lu 18:1-5

ina sua kini ko ipasaana waene toro tana kembei zaaba, buza, o peene lutuunu mataanaŋana.^b ¹⁹Re. Sombe zoŋondo iyoyou, ko tarao be takan kini? Mi sombe kumbundu imbekes, ko tarao be temender se? Som.

Mi zin wal ta ndemeereŋan som na, ta kembena. Irao tapase pizin pa mazwaana ki patanaŋana na som.

²⁰ Mi parei? Sombe lele ilomo kat, mi waem sa ikoto i pa kawaala, mi nu la ma tatke pini, ko leleene ambai? Som.

Mi sombe lombo ise mbeete ku keteene,^c
ko lelem ambai? Som kat!

Mi zin wal ta timbot la patanaŋana leleene na, ta kembena. Sombe kalŋanda izalla mi tombombo lende mboe mi zin tileŋ, nako tapasaana lenen.^d

²¹ Sombe kom koi sa peteli, na kam ka kini.

Mi so miri i, na kam ka yok.^e ²²Naso kami ma ka miaŋ biibi pa mbulu ta ni ikam pu na,
mi Yooba ikam lem kadoono ambaiŋana.

²³ Sombe taŋgal sorok sua pakaamŋana pizin tomtom,
inako tapas keten mi zurun imbukmbuk piti, kembei ta re ipol mi ipei miiri ma duubu.

²⁴ Sombe kusim inoknok zoroŋana mi iŋoŋooŋo, na mbotmbot raami lela ruumu leleene pepe.
Ambai be yoto ma wwa lem mat!

²⁵ Sombe tomtom sa ileŋ uruunu ambaiŋana sa ta imbot lele molo mi imar,
nako ikami ma leleene ambai, kembei tomtom ta ikam uraata ma niini isaana mi iwin ka yok lomoŋana.

²⁶ Sombe wal sananŋan tikamam mbulu sananŋana mi tomtom ndeeŋeŋana sa igedgeede zin men,
na ni kembei yok touŋana, som yok bukbuŋana ta imunmuundu ma isaana na.

²⁷ Sombe tiwin bigil suruunu ma zaza, ina ambai som.

Mi sombe takam kinkiini be zanda iwe biibi, ina tomini ambai som.

^b **25:18** Kam 20:16; Mbo 59:7 ^c **25:20** Iburu iso ta kembei: “Sombe tuur vinegar ise mbeete, ko ambai?” Vinegar, ina koroŋ ta iyes ti. Tana ingi ampekeli vinegar pa lombo. Pa tomtom boozo tiute vinegar som. ^d **25:20** Mbo 137:1-4; Ro 12:15 ^e **25:21** Kam 23:4-5; Mt 5:44; Ro 12:20

- ²⁸ Sombe tomtom sa irao be iyaraama itunu som,
na ni kembei kar ta ka siiri borok su lene, mi koronj sa imbot be
ipakaala kan koi bizin mini som.

Mbulu kizin wal kankaanjan ta tizorzooro

26 ¹Iti tuute: Sombe lele ibayou, na irao njaunau isu na som. Mi
sombe yanpat isu pa mazwaana ki kini ngaamanjana, inako
ipasaana kini.

Ina raraate men pizin wal kankaanjan ta tizorzooro na. Sombe
tapakur zin, ina indeeje som. Pa kaimer zin ko tikam patanana
piti.^f

- ² Sombe tomtom sa ikam njoobo mbulu sa som, mi tisuŋ sosor pini be
Merere ipasaani, na suŋjana tana ko irao ikam kosa sa pini na
som.

Ina kembei man ta irie ma ila, mi le muriini sa be imbot pa na som.

- ³ Koronj ta boozomen kan uraata making. Re na, taballis zin hos pa. Mi
wooro na, tuurur la bapolo kuzun beken a tapazal zin pa.

Mi teene ta kembena. Imbotmbot be tabalis zin wal kankaanjan
pa! Naso tepei ngar kizin.^g

- ⁴ Wal kankaanjan ta tizorzooro na, pekel sua kizin tallijana pepe.
Kokena nu we kembei ta zin.^h

- ⁵ Wal kankaanjan ta tizorzooro na, zem zin ma tizzo sua kizin
tallijana pepe. Re be pekel.

Kokena maane men, to nin se mi tindemeere sorok kembei tirao pa
ngar.

- ⁶ Nu sombe ngo tomtom kankaanjan sa ma ila be iso kaljom pizin
wal pakan, nako kam patanana pa itum.

Ina kembei nu yambut itum kumbum ma ila ne. Pa ni ko ila ma
itooro kaljom, to ikam ma malmal ipet.ⁱ

- ⁷ Wal kankaanjan ta tizorzooro na, sombe tikam sua tutjana pizin
tomtom, na asiŋ ko ileŋ la kaljan? Som.

Sua kizin ko mburaana som, kembei tomtom ta kumbuunu imeete
mi kolkol ma imbotmbot.

- ⁸ Wal kankaanjan ta tizorzooro na, tapakur zin pepe. Pa ina takam
mbulu tallijana tabe imiili piti mi ipasaana iti.

Ina kembei tembe ta tuurpe kat som, mi ka pat imiili ma ipetepaala
ndomondo na!

- ⁹ Wal kankaanjan ta tizorzooro na, sombe tikam sua tutjana pizin
tomtom, na tire zin. Pa sua tana ko imiili pa zitun!

^f 26:1 Tut 17:16, 19:10 ^g 26:3 Mbo 32:8-9; Tut 10:13 ^h 26:4 Tut 22:9; Mt 7:6

ⁱ 26:6 Tut 10:26, 13:17

- Ina kembei tomtom ta iwin ma ikankaana, mi iteege wooro
matanmatanjanana mi wooro tana inggal namaana.
- 10 Wal kankaanjan ta tizorzooro na, mi zin wal ta tuute zin som na,
tuur zin be tikam uraata piti pepe.
Mbulu tana kankaanjanana kat, kembei tomtom ta iwenweene sorok
zin tomtom pa peene lutuunu.
- 11 Wal kankaanjan ta tizorzooro na, irao tizem mbulu kizin talligana
ma imborene kat na som.
Kaimer ko tikam mini, kembei me ta ilulu, to imiili mi ikan
lulugana mini.^J
- 12 Wal kankaanjan, ina ipata piti be tepei ngar kizin.
Mi tomtom ta so indemeere sorok kembei ni irao kat pa ngar, sombe
totoombo be tepei ngar kini, nako tarao som kat.

Mbulu kizin wal maoljan

- 13 Wal maoljan, sombe toso zin be tila ma tikam uraata, nako
tipandelndel sua piti ma tiso:
“Aiss, nio mburoŋ som. Pa laion biibi sa ko imbotmbot zaala ma
ingi. Kokena imanja mi ikan yo!”
- 14 Wal maoljan, sombe tikeene, na titortooro zin sala mbalia kizin,
kembei kataama ta ilala mi imarmar.
- 15 Wal maoljan na, tingwol kat. Naman isula timbiiri leleene be tipei
kan kini.
Mi naman ipata be tiur ila kwon!
- 16 Wal maoljan tire zitun kembei tirao kat pa ngar.
Tipakurkur zitun ma tiso ngar kizin ilip pizin wal lamata mi ru ta
len ngar na.

Mbulu ta ipeyei ŋoji

- 17 Tomtom ta so izeizei lene ŋoji kizin wal pakan,
ina ni kembei tomtom ta imbuulu me ki waene toro. Kozo ire i:
Kokena me tana imanja mi ikani!
- 18-19 Tomtom ta so ikam sua pakaamjanana pa waene toro, mi kaimer isu mini mi
iso: “A, kam ngar booza pa sua tana pepe. Ina nio anjam ŋeu pu men.”
Na tomtom ta kembei, ngar kini italli kat. Ni kembei tomtom
kankaanjanana ta iwenweene sorok zin tomtom pa peene lutuunu
tau timus koronjanana ise mataana mi you ikanan la.
- 20 Tesegergeere you, to ikanan. Som, to imeete.
Mi ŋoji ta kembena. Sombe tomtom tininin kao pa som, nako karau
men mi imap.

^J 26:11 Mbo 85:8; Tut 23:35; 2Pe 2:22

21 Tesegergeere you, to ikan ma biibi.

Mi zin wal ta tizorzooro pa sua na, ta kembena. Ko tikam ma ŋoji iwe biibi.

22 Zin wal ta tininin kao na, tomtom lenen pa sua kizin ilip, kembei kini namutjana.

Mi tere iti. Pa sua kizin sananjana tana ko isula kat lelende mi ipasaana ŋgar kiti.

Takan la sorok sua kizin tomtom pepe. Kokena tipakaam ti.

23 Tomtom ta so ikamam sua mbuyeenerjana piti, mi tamen ŋgar sananjana imbotmbot la leleene, ina ni kembei kuuru ta tipot ndemeene ma imilmil kat, mi leleene na tiŋtiingijana.^k

24 Sombe itijan kanda koi bizin toso sua mi kaljan ambai piti, na tendemeere zin pepe.

Pa ŋgar sananjana sa ko imbotmbot la lenen.

25 Tana kom koi sa isombe ikam sua ambaijana pu, na kan la sua kini pepe.

Pa ŋgar sananjan boozomen ta ko imbotmbot la leleene.

26 Ŋgar sananjana ta imbotmbot la leleene na, ni irao iswe na som. Iturkewe.

Tamen kaimer, ŋgar kini sananjana mi pakaamjana kini ko ipet mat ma tomtom tiute.^l

27 Tomtom ta so ikel naala pizin wal pakan, nako itunu itop sula.

Mi tomtom ta so ipatimbil pat beken a ipasaana waene bizin pakan, inako pat tana ipili.^m

28 Tomtom ta so iurur koi pizin tomtom, nako ikam sua pakaamjana pizin beken a ipasaana zin.

Mi zin wal ta kwon imbesmbeeze piti sorok na, tere iti pizin. Pa zin ko tipasaana iti.

27 ¹ Koronj tabe kam pa kaimer i, na pakur itum pa pepe.

Pa mbulu tabe ipet i, ina nu ute som.ⁿ

² Sombe wal pakan tiwe kwom mi tipakuru, ina ambai.

Mi nu na, kam mbulu pakurjana ma wit itum urum pepe. Pa ina mbulu ambai som.^o

³ Pat ma magargaara na, koronj patajan. Tabaada na, ipata.

Mi wal kankaanajan ta tizorzooro na, ta kembena. Sombe tipagesges iti, ina patajana biibi kat be tabaada.

^k 26:23 Mt 23:25 ^l 26:26 Lu 8:17 ^m 26:27 Mbo 7:16, 9:16, 57:6 ⁿ 27:1 Lu 12:9-10;
Yems 4:13-15 ^o 27:2 2Kor 10:12,18

⁴ Mbulu ki ketende malmal mi ketende ibayou kat, ina ambai som. Pa sombe tomtom tipas ketende, inako tumunjai zin som, mi teseseeze matan.

Tamen mbulu ki matanda mburmbur, ina sananjana ma ilip. Re sombe tomtom toro imbuuru ila ki waene, ko rao mender su kereene uunu? Som!^p

⁵ Waende sa isombe ikam ŋoobo mbulu mi iti tuur kat leleene pini, na tamaane pepe.

Mbulu ki tozzo katkat sua pizin tomtom mi tapazalzal zin, ina ambai ma ilip.

⁶ Kom koi, ni irao ikam mbulu ambaimbaiŋan boozomen pu, bekena ipakaamu mi ikam lelem.

Mi torom ŋonoono ta iurur kat leleene pu, na ni ko iyaamba katu mi ipazalu.^q

⁷ Tomtom ta so ikan kini ma kopoono bok, nako leleene be ikan kini mini som. Koronj ambaiŋana kat tomini kembei bigil suruunu, ni ko leleene pa som.

Mi tomtom ta so peteli, na irao ipelelee kini sa na som. Kini sananjana tomini, ni ko leleene pa mi ire kembei kini namutjana.

⁸ Tomooto ta so izem ruumu mi wal kini ma timboren, mi ila ma iwwa le sorok,

ni kembei man ta izem ŋgini kini raama lutuunu bizin ma timbot, mi irie ma ila lene pa lele pakaana toro.

⁹ Ŋgere mi koronj pakan ta kuzinjan na, sombe tusuulu kulindi pa, ina ikamam ti ma nindi se mi lelende ambai.

Mi torondo bizin ta kembena. Sombe tiuulu iti pa ŋgar ambaimbaiŋan pakan, ina ikam ti ma lelende ambai.

¹⁰ Itum torom bizin ziŋan tomom toroono bizin na, pizil ndemem pizin pepe.

Mi sombe patajana sa indeeŋu mi toŋmatizij ku timbotmbot molo, na la kizin pepe. Koŋuru zin wal ta timbotmbot kolouŋana pu na. Pa zin ko tikam ulaaŋa biibi pu ma tilip pizin toŋmatizij ku ŋonoono.^r

¹¹ O lutuŋ, motom iŋgal be swe ŋgar ambaiŋana men pizin tomtom. Naso kam ma lelej ambai.

Mi zin wal ta tigiibi sua repiiliŋana pio, sombe tire mbulu ku, nako sua kizin imap.

^p 27:4 Tut 6:34 ^q 27:6 Mbo 141:5; Tut 15:31, 28:23; Mt 26:49-50 ^r 27:10 Tut 17:17

- 12 Tomtom ta so le ngar, na irao iur itunu ila zaaba kwoono sorok na som. Sombe ikilaala kembei patanjana be ipet, na loja men mi iru zaala be iko pa.
Mi zin wal ta len ngar biibi som na, tila men. Tabe tindeenge patanjana.^s
- 13 Waem sa, sombe imbuk sua pa tomtom toro ta ni iute i som na ma iso: “Sombe nu rao be kot mbun ku som, na nio ko anjender pu mi anjot.” Ina ni ikam mbulu kankaanajana kat.
Tana sombe ni iso pu be kam mbulu raraate men pini, na ndemeeri pepe. So pini be ikam koronj kini pakan ma imar imbot ku. Beso ni ikot som, to koronj kini tana iwe lem.
- 14 Sombe waem sa ikenne, mi mbenbenjana mi nu la kini ma kaljom izalla mi kam mankwoono pini, ko leleene ambai? Som.
Ko kam ma keteene malmal kembei ta piri sua sananjan pini.
- 15 Sombe kusindi bizin tinoknok zorojana mi tinjonjonjo, inako tikam ma mbotjana kiti isaana,
kembei ruumu ta ka koto sumbunsumbun, mi yanj itoptop su ruumu leleene na.^t
- 16 Zin moori ta kembei, tayaraama zin, na tarao som.
Ina kembei tootombo be tetege miiri, som koronj sipirpirjana.
- 17 Sombe totwooro buza, na tere ka pail ta tiurpe pa ain na. Pa ain men ta irao ikam uraata pa ain.
Mi ina raraate men piti tomtom. Bela taparuluulu iti pa ngar mi taparpazalzal ti, tona takam ma mbulu kiti ingeeze.
- 18 Tomtom ta so imborro kat ke fik, nako ikan ka nonono.
Mi zin mbesoonjo ta kembena. Sombe timboro kat uraata ta zin bibip kizin tiur la naman, nako zan iwe biibi.^u
- 19 Iti sombe lelende be tere rungundu, na titiiri itundu ila yok.
Mi sombe lelende be tuute iti tomtom pareijanda, na tere mbulu tau tomtom tikamam piti na. Pa ina iswe iti.
- 20 Meetenjana ikam wal boozomen kek. Tamen imap zen.
Mi iti tomtom ta kembena. Takam lende koronj boozo kek. Tamen toso: “Ingi irao zeen.”^v
- 21 Tomtom tinnenne gol ma silba, bekana tiute: Gol ma silba tana ambaijan som sananjan?
Mi iti tomtom ta kembena. Sombe tomtom tipakur ti, tona teswe itundu: iti pareijanda.

^s 27:12 Tut 7:21-23, 9:16-18 ^t 27:15 Tut 19:13 ^u 27:18 Un 39:2-4; Mt 25:21; Lu 12:42-44; Yo 12:26; 2Tim 2:6 ^v 27:20 Tut 30:15-16

- 22 Wal kankaananan ta tizorzooro na, tirao be tizem mbulu kizin tallijana na som.
Sombe tupun zin ma rungun isaana, ina tomini irao ikam zin ma tizem na som.

Matanda ingalngal uraata kiti. Naso tombot ambai

- 23 Motom pizin mbili ku mi mboro zin ma timbot ambai.
24 Pa pat ma koronj ku pakan ko irao imbot ma alok na som.
Mi king zijan zin bibip pakan ta kembena. Ko irao tikam peeze ma alok na som.
- 25-26 Tana ndemeere zin pepe. Mboro kat zin mbili ku. Beso mbutmbuutu ise pa abal ziljanziljan, mi mazwaana ki yembutjana ipet, mi tomtom tiur mbutmbuutu ilae pizin mbili be tikan, na mbili ku tana ko tipeebe ma boozo.
Mi sipsip ma mekmek ku ko tiwe zaala pu be kam lem mburu, toono, ma koronj pakan.
- 27 Nu ko irao kam ngomo pa tui kizin mekmek ku,
mi niomjan wal ku mi zin mbesoonjo moori ku kombotmbot se ka pat.
- 28** ¹ Wal sananjan mbulu kizin, ta ipakoikoi zin. Tana tomtom tiketoto zin som, mi tikowo len sorok.
Mi wal ndeejan na, timototo som. Timendernder mboljana kembei ta laion.
- ² Lele sa, sombe ka tomtom bizin wal zorzoorojan, nako tizirziiri zin peeze kan kizin koloujana koloujana.
Mi tomtom ta so le ngar ambaijana mi ikilaala mbulu ingoi ta ambai ma ilip, nako ikam ma koronj ta boozomen iloondo ambai.^w
- ³ Biibi ta so ikototo zin wal sorrokjan,
ina ni kembei yanpat ta isu mi ipasaana kini.
- ⁴ Zin wal ta tipakurkur zin wal sananjan na, tiswe kembei tipizil ndemen pa tutu ki Anutu kek.
Mi zin wal ta matan ingalngal tutu kini mi titoto, na tikamam uraata be tikoto zin wal sananjan.
- ⁵ Wal sananjan tikilaala mbulu ndeejanana som.
Mi zin wal ta tikamam kinkiini be tiute Yooba mibe timbot koloujana pini na, tiute mbulu ndeejanana ma imap.
- ⁶ Tomtom sorokjana ta so ipa pai kini ma ambai men,
na ilip pizin mbio uunu ta tipanjobnoobo pa zaala ambaijana na.^x
- ⁷ Sombe lutundu bizin matan ingalngal tutu mi titoto, ina iswe kembei ngar kizin ipet kek.

^w 28:2 Tut 8:15-16, 29:4 ^x 28:6 Tut 19:1

Mi sombe pikin sa igabgaaba zin wal tau tiwirri pat ma koronj kizin pa koronj soroksorok men, ina ni ipamianj tamaana.

⁸ Sombe tomtom tikam mbun mar kiti, na toso pizin be tipekel raama gegeene biibi pepe.

Pa pat ta so tondou pa zaala ta kembei, na Anutu ko itatke piti, mi ikam pizin wal ta tikampewe zin wal sorrokjan na.^y

⁹ Tomtom ta so izeezeze taljaana pa tutu, na Anutu ko leleene be ilen sunjana kini ri sa som.^z

¹⁰ Tomtom ta so ipakamkaam zin wal ndeejan mi iyaryaaru zin be tito zaala sananja, nako itop la itunu kilis kini.

Mi zin wal ta so tipa pai kizin ma ambai men, nako tikam len matamur ambajana.^a

¹¹ Zin mbio uunu nin se ma tindemeere sorok kembei zin len ngar biibi.

Tamen zin wal sorrokjan ta ngar kizin ipet kek na, tikilaala mbulu ta zin mbio uunu tikamam.

¹² Sombe wal ndeejan tilip pa kan koi bizin, na tomtom len ambai kat mi menmeen zin biibi.

Mi sombe wal sananja timanga be tikam peeze, na tomtom tiru zaala be tike pizin.^b

¹³ Tomtom ta so iwatkaala sanaana kini, na mboti kini ko irao ambai kat na som.

Mi sombe tomtom sa iswe sanaana kini mi izem, nako Anutu leleene isaana pini mi imujai i.^c

¹⁴ Tomtom ta so imototo Anutu mi mataana ingalngal itunu, nako leleene ambai mi kampejana ki Anutu imbotmbot se kini.

Mi tomtom ta so ngar kini imbolmbol se pa mbulu ki zorojana, na ni ko indeeje patajana.^d

¹⁵ Sombe tomtom sananja sa ikamam peeze mi ikototo zin wal sorrokjan,

ina ni kembei laion ta kaljaana izalla, o bea ta ilonloondo ma ila be ikan tomtom.

¹⁶ Biibi sa isombe ikototo sorok zin wal ta timbot la ni kopo mbarmaana, ina iswe i kembei ngar kini ipet zen.

Mi sombe biibi sa iurur koi pa mbulu ki watkejana, na ni ko imbot ambai su toono ma molo.^e

^y 28:8 Kam 22:25 ^z 28:9 Mbo 66:18; Yo 9:31 ^a 28:10 Tut 26:27; Mt 15:14; Ibr 6:12

^b 28:12 Tut 29:2 ^c 28:13 Mbo 32:3-5; 1Yo 1:9 ^d 28:14 Tut 14:16 ^e 28:16 Tut 29:4

- 17 Tomtom ta so ipun tomtom toro ma imeete, na kaimera ko irao mbuleene su kat na som.
Ko imototo mi leleene ipata pa mbulu kini tana ma irao meetejana kini.
Mi ko irao ikam le gaabagana sa be ipomboli na som.^f
- 18 Tomtom ta so ipa pai kini ma ambai men, nako Anutu itatke i pa patagana kini.
Mi tomtom ta so ipanjoboobo pa zaala ambaijana, nako molo som to imeete ma isula lene Andewa.^g
- 19 Tomtom ta so ikamam uraata pa toono kini, nako irao kat pa ka kini.
Mi zin wal ta tilala pa koron soroksorok ta nonon somjan i, nako tisu ma timbot joobo kat.
- 20 Tomtom ta so izzo sua nonono men mi itoto sua kini mbukjana, nako indeene kampejana biibi.
Mi zin wal ta gorgori tirru zaala pakaamjana sa be karau men mi tindou len koron boozo, na Anutu ko irao ileele zin na som. Zin kola tire kadoono pa mbulu kizin.^h
- 21 Sombe iti lende uraata be tiurpe patagana kizin tomtom, mi talae kizin wal pakan, ina mbulu ambai som. Bela takam mbulu raraate men pizin wal ta boozomen.
Tamen zin bibip pakan ta titirtiiri sua i, sombe tomtom tikam len koron rimen nonono, nako tilae kizin mi tiuulu zin pa sua kizin.ⁱ
- 22 Zin wal ta matan konjan na, tirru zaala be karau men mi tindou len koron boozo.
Mi tikilaala som. Zaala ta titoto na, kaimera ko ikam zin ma tisu ma timbot joobo.
- 23 Nu sombe yaamba tomtom sa bekena pazali,
na kaimera ni ko leleene ambai pu ma ilip pizin wal ta kwon imbesmbeeze pini sorok na.^j
- 24 Tomtom ta so ikam kuumbu pa tamaana ma naana, mana kaimera isu mi iso: “Nio ankam joobo mbulu sa som.”
Na ni kembei igabgaaba zin wal ta tikamam zigzik na.^k
- 25 Zin wal ta matan koronjan na, tipasansaana tomtom lenen, mi tikamam ma noni iwedet.
Mi tomtom ta so ipase pa Yooba, nako imbot ambai mi itum kat.
- 26 Tomtom ta so ipase pa itunu, na ikankaana kat.

^f 28:17 Un 4:14, 9:6; Kam 21:12-15 ^g 28:18 Tut 12:13 ^h 28:20 Tut 20:21, 21:5; 1Tim 6:6,9

ⁱ 28:21 Tut 24:23 ^j 28:23 Tut 9:8, 27:5 ^k 28:24 Tut 19:26; Mt 15:4-6

Mi tomtom ta so itoto zaala ki ngar ambaijana, na patanjana sa ko irao ipasaana kati na som.^l

27 Tomtom ta so irairai koronj kini pakan pizin wal sorrokjan, nako irao iru zalaana pa koronj sa som.

Mi tomtom ta so irre zin men, mi iuluulu zin som, nako tigiibi sua sananjan boozo pini.^m

28 Sombe wal sananjan timanga be tikam peeze, na tomtom tiru zaala be tike pizin.

Mi sombe wal sananjan timeete ma tila len, inako zin wal ndeejanjan timasak ma tiwe boozo.ⁿ

29 ¹ Tomtom ta so imbelmbel sua pazaljana lejjana, mi tamen inoknok men zooronjana,

nako lwoono sa to patanjana biibi ipasaani. To zaala sa be imbot ambai mini na som.

2 Sombe wal ndeejanjan timasak ma tiwe boozo, to tomtom menmeen zin mi len ambai kat.

Mi sombe wal sananjan tikamam peeze, na tomtom lenen ipata mi tikaranesjeeze.^o

3 Pikin sa, sombe leleene ilip be ikam le ngar ambaijana, nako ikam ma tamaana leleene ambai kat.

Mi pikin ta so igabgaaba zin moori zaala lwoono kan, nako ipasaana koronj ki tamaana.^p

4 King ta so ikamam mbulu ndeejanjana men, nako ipombol zin tomtom be tikam mbulu ambaijana, mi lele kini imbot ambai.

Mi king ta so mata koronjana mi isombe tomtom tingiimi i, tona iuluulu zin, nako ikam ma lele kini isaana.^q

5 Tomtom ta so kwoono imbesmbeeze pa waene toro, na iurpewe kilis pini be ikeeni.

6 Zooronjana kizin wal sananjan ko iwe kilis pizin mi ipasaana zin.

Mi wal ndeejanjan na, zin len ambai men mi tilonloondo ma tila pa zaala ambaijana.

7 Wal ndeejanjan tikamam ngar biibi pizin wal sorrokjan, mi lenen be tikam joobo zin som.

Mi wal sananjan na, tikamam ngar pa koronj ta kembei som.

8 Zin wal ta tipakurkur zitun mi tirepilpiili ngar ambaijana na, tipesese zin tomtom be tipasaana kar.

^l 28:26 Tut 3:5,7; 1Kor 3:18-20 ^m 28:27 Mbo 109:15-16; Tut 19:17, 22:9

ⁿ 28:28 Tut 11:10, 29:2 ^o 29:2 Kam 2:23-24; Tut 11:10, 28:12,28

^p 29:3 Tut 10:1, 15:20, 27:11; Lu 15:13-30 ^q 29:4 Tut 16:12, 28:16

- Mi zin wal ta len ngar ambaijana na, tipalumluumu tomtom lelen beken a keten malmaljana kizin imap.
- 9 Tomtom ta le ngar ambaijana na, isombe ipamender tomtom kankaanajana sa pa sua, nako tomtom kankaanajana tana kaljaana izalla mi ikam sua repiilijana boo zo pini. Irao iur niini na som.
- 10 Zin wal ta tipa pai kizin ma ambai men na, wal ta tikamam zaaba pizin tomtom tiurur koi pizin. Mi wal ndeejengan na, tikamam kinkiini be tiuulu zin ma timbot ambai.
- 11 Wal kankaanajan ta tizorzooro na, tirao be tiyaraama keten malmaljana kizin som. Tizzwe ma imbot mat. Mi tomtom ta le ngar ambaijana na, ni iyaramraama itunu.
- 12 Tomtom peeze kana sa isombe ilejlej la sua pakaamjana, na wal uraata kan kini ko timap ma tiwe wal sanangan.
- 13 Wal sorrokjan mi zin bibip ta tiseseeze tomtom matan na, zin raraate som. Mi koroj tamen ta ilup zin: Yooba ipayaryaara zin mi ikiskis zin, ta timbot matan yaryaara.^r
- 14 King ta so iurpewe patanana kizin wal sorrokjan ma indengeeje men, na peeze kini ko imbol ma imbotmbot.
- 15 Sombe tabalis zin tomtom mi tapazal zin, nako tikam len ngar ambaijana. Mi sombe tezem pikin sa ma inoknok mbulu sanangan, na kaimer ni ko ipamianj naana.^s
- 16 Sombe wal sanangan timasak ma tiwe boo zo, na mbulu sanangan ko ipet ma iwe biibi. Tamen kaimer wal ndeejengan ko tire kat ki matan ta kembei: Wal sanangan ko tisu ma mburan imap.
- 17 Pazal lutum. Naso lelem ipata som mi mbotmbot raama menmeenu. Pa ni ko ikamu ma lelem ndabok kat.
- 18 Sombe Anutu kwoono bizin tizzwe sua kini som, nako tomtom timanga mi tikam mbulu bozboo zo. Pa koroj sa be iyaraama zin mini som. Mi tomtom ta so mataana ingalngal tutu ki Anutu mi itoto, nako leleene ambai mi kampejana ki Anutu imbotmbot se kini.
- 19 Nu sombe so sua men pa mbesoojo ku, nako rao urpe mbulu kini na som.

^r 29:13 Mt 5:45 ^s 29:15 Tut 13:24, 22:6,15, 23:13

Ŋonoono, sua ni ileŋleŋ. Mi ko irao ikan la na som. Bela nu balisi,
tona ileŋ la kalŋom.

²⁰ Wal kankaananan ta tizorzooro na, ipata pizin be titooro mbulu
kizin.

Mi tomtom ta so ikam kat ŋgar som, mi iwirri sorok sua, nako ipata
kat pini be itooro mbulu kini.^t

²¹ Sombe mbesooŋo ku nanganŋana mi kwom ikanani pa uraata som,
na kaimer ni ko irao ikam kat uraata som, mi ikam patanana pu.

²² Tomtom ta so keteene bayouŋana, nako ipeyei ŋorji boozo,
mi itunu ikamam sanaana boozo.

²³ Mbulu ki tapakurkur itundu ko ikam ti ma kanda mianŋ.

Mi sombe tomtom sa ikototo itunu mi imbesmbeeze pizin tomtom,
ina zaala tabe zaana iwe biibi.^u

²⁴ Nu sombe gaaba tomtom toro pa mbulu ki kuumbu, na ur itum ila
patanana.

Pa kaimer, sombe tipamenderu, mi tiso pu be so kat sua ŋonoono ila
Anutu mataana, nako kam so? Pa sombe swe mbulu ku tana, nako
tiur kadoono pu. Mi sombe watkaala, nako Anutu itunu keteene
malmal pu mi ipasaanu.

²⁵ Mbulu ki tomototo zin tomtom ko iwe kilis piti.

Mi tomtom ta so ipase pa Yooba, na Yooba ko mataana pini mi
imboro i ma imbot ambai. Irao koron sa ipasaani na som.^v

²⁶ Wal boozomen tirru zaala be tila tire zin peeze kan. Pa tiso ko zin
tiuulu zin pa patanana kizin.

Mi tundu ŋonoono na Yooba. Pa ni ta iuluulu kat iti pa patanana
kiti.

²⁷ Wal ndeeŋan lenen pizin wal sananŋan ri sa som.

Mi wal sananŋan ta kembena. Lenen pizin wal ta titoto zaala
ambaiŋana na ri sa som kat.

Sua pakan ki Agur

30 ¹ Ingi sua ki Agur ta Yake lutuunu na. Ŋgar taingŋi, Anutu iswe
pini.

Ni iso ta kembei: “O Anutu, nio niŋ isaana kek.

Ŋonoono kat, ingŋi niŋ isaana ma mburonŋ imap kat.

² Nio ti, kembei tomtom som. Pa lenŋ ŋgar ri sa som kat.

Wal boozomen ta timbotmbot toono na, ŋgar kizin ilip pio.

^t 29:20 Tut 26:12; Yems 1:19 ^u 29:23 Tut 15:33, 18:12; Lu 14:11; 1Pe 5:5

^v 29:25 Mt 10:28; Yo 12:42-43; Ŋgo 4:18-21

- 3 Nio, tipaute yo pa ngar ambaijana som.
Mi Anutu potomjana na, aŋute kati som.
- 4 Lak, asiŋ ta isala saamba, mi isu mini be iso ka sua?
Mi asiŋ ta ikiskis miiri ila namaana keteene,
mi iurur yaŋ ilala miiri tiene?
Asiŋ iur toono ka senŋaana ta boozomen?
Ni zaana asiŋ, mi lutuunu zaana asiŋ?
Sombe nu ute, na so yo lak!
- 5 Anutu sua kini ta boozomen na, tootombo ma tikilaala kek: Ina
ŋonono men.
Mi zin wal ta tipase pini be iporoukaala zin na, ni iwe siŋgiao
pizin.^w
- 6 Re: Kokena pagaaba sua ku ila raama sua kini,
to ni iyaambu, mi tomtom tiso nu kwom pakamkaamŋom.^x
- 7 O Yooba, koron ru ta nio leleŋ be aŋwi u pa.
Mazwaana ta aŋbotmbot su toono na, ruutu koron ru taiŋgi pio
pepe.
- 8 Mbulu boozomen ta pakamkaamŋan mi ŋonon somŋan na, ziiri ma
timbotmbot molo pio.
Mboro kat yo. Kokena leŋ koron som mi aŋbot ŋoobo, som leŋ koron
boozo mete. Kam koŋ kini ta irao yo.^y
- 9 Pa sombe leŋ koron boozo mete, nako aŋpizil ndemeŋ pu mi
aŋrepiilu ma aŋso: “Yooba, ni asiŋ?”
Mi sombe leŋ koron som mi aŋbot ŋoobo, nako aŋkam kuumbu mi
aŋpamiaŋ Anutu tio zaana.
- 10 La ki biibi sa ma ŋgal sorok sua pa mbesoonjo kini pepe.
Kokena mbesoonjo tana ileŋ, to isuŋ Anutu be ipasaanu.
Pa nu uunu ku.

Wal pakan ta tembel zin kek

- 11 Tomtom pakan, zin tizuŋzuŋ Anutu be ikampe nan bizin som,
mi tigibgiibi sua sananjan boozomen pa taman bizin.
- 12 Mi wal pakan na, tire zitun kembei mbulu kizin iŋgeeze men.
Tamen mbulu kizin pakan ta tikamam ki keŋana na, sananjana kat.
Iŋgeeze som.
- 13 Mi tomtom pakan na, tipakurkur zitun,
mi matan pasom waen bizin pakan ma tau!

^w 30:5 Mbo 12:6, 18:30, 91:4 ^x 30:6 Tur 22:18 ^y 30:8 Mt 6:11; 1Tim 6:8

14 Mi wal pakan na, kwon kembei ta buza. Sua kizin ipasansaana kat zin wal sorrokjan ta timbotmbot raama patajana na, Pa tisombe tipambiriizi zin ma timap kat pa toono.

15 Wal pakan, zin kembei ta ndeeme i.
Pa gorgori tizzo ta kembei: “Kam len koronj. Kam konj koronj.”

Koronj panj, ta gorgori tizzo ta kembei: “Ingi amkam irao zeen.”

16 Koronj ta kembei: Meetejana, zin moori ta kopon somjan, toono ta ka yok somjana mi ikerekere na, mi you.

17 Tomtom ta so mata pasom tamaana, mi irepilpiili naana mi izarzooro la kaljaana, na meetejana kini ko ambai som kat, mi irao titwi i na som.
Putuunu ko imbot mat mi man ankor timar ma tipai mata kutuluunu mi tikan!

18-19 Mbulu tel ta tipa ndel kat.
Ankam ngar pa ma anrao som.
Mbulu ki manbonj ta irie pa manajanana na,
mbulu ki mooto ta iwwa se pat na,
mi mbulu ki woongo ta ikowo pa tai na.
Mi toro ta iwe panj pa na, ina mbulu tau zin nanganj ma tamurinjinj tikamam. Ankam ngar pa ma anrao som kat.
20 Mbulu kizin raraate kembei zin moori tau timololo ula ka tutu na.
Pa zin kembei tikan kini, to timus kwon ma tiso: “Niam ti amkam joobo mbulu sa som.”

21 Mbulu panj ta iwedet su toono, mi tamen irao pa iti tomtom ngar kiti som.

Tere na, tumurur pa.

22 Ta na, mbulu tau mbesoojo sorok iwe king.
Mi iwe ru pa na, mbulu tau wal kankaanajan timbot ambai mi tirao kat pa kan kini mi len koronj.

23 To iwe tel pa na, mbulu tau moori sa iwoolo, mi tamen kusiini iurur leleene pini som.

Mi iwe panj pa na, mbulu tau mbesoojo moori sa ikam moori ta imborro i na muriini ma iwe biibi pini.

24 Koronj munmun panj ta timbotmbot toono, mi len ngar biibi kat.
Koronj ta kembei:

25 Ta na, moolo. Pa zin len mburan biibi som.

Tamen mazwaana ki zoŋ na, tikamam uraata biibi bekena tindoundou kan kini. Beso yaŋ imar ma lele isaana, to kan kini imbotmbot. Tiru zalan som.

26 Mi iwe ru pa na, moozo. Pa zin tomimi len mburan biibi som. Tamen gorgori tirru len lele be tike lela mi timbot ambai.

27 Mi iwe tel pa na, siizi pakan. Pa zin len king sa som. Tamen sombe tipa, na tiparto zin mi tipa raraate men.

28 Mi iwe paŋ pa na, ŋgulon. Pa ina koronj musaana. Irao tetege pa namanda.

Tamen timbotmbot lela ruumu bibip kizin king tomimi.

29 Mi koronj paŋ ta tizarra kan mbooro mi tiwwa. Tana lelende be terre lende.

30 Ta na, laion. Pa ni mburaana biibi ma ilip pa koronj boozomen ta tiwwa pa toono na.

Tana kosasa irao ikami ma iko na som.

31 Mi iwe ru pa na, man tatariigi ta iwwa.

To iwe tel pa na, mekmek.

Mi iwe paŋ pa na, king ta iwwa raama zin malmal kan kini.

32 Sombe nu kamam ŋgar be kam mbulu kankaanajana mi pakur itum, som lelem iurur pa mbulu sananajana, na ambai be so sua sa pepe.

Maane men, mi zem ŋgar pa mbulu tana.

33 Sombe totooro tui, nako iwe bata.

Mi sombe tumbuulu tomtom sa kuzuunu, nako takam ma siŋ isu.

Mi sombe tapamalmal tomtom keten, nako takam ma malmal ipet!

Sua ki King Lemuel

31 ¹ Ingi sua ki King Lemuel. Ŋgar taingi, Anutu iswe la ki Lemuel naana, mi naana kadoono ikam la kini.

² O lutuŋ, nom ŋonoono ta nio i. Indeeŋe ta nu mbotmbot men lela koponj leleene na, aŋbuk sua pa Anutu be aŋuru ma we ni lene. Tana kozo ŋgun talŋom pa sua tio ti.

³ Re: Kokena pasaana koronj ku pizin moori mi zem mburom pizin. Pa ina zaala ta ipasansaana king boozomen ma tizanzaana pa i.

⁴ O Lemuel, motom iŋgal. Zin wal ta tikamam peeze na, yok mboljana irao ipasiksik ŋguren na pepe.

⁵ Kokena tiwin, to matan mbeleele tutu ta imbot pataaŋa kek na, mi tiurpe kat pataŋana kizin wal sorrokŋan som.

- 6 Yok mboljana mi baen, ina king koron kizin som.
Ina koron kizin wal ta tikamam be timeete i, mi zin wal ta lenen ipata kat ma timbotmbot.
- 7 Pa zin wal ta len koron som ma timbot noobo, mi zin wal ta lenen ipata kat na, tiwinin bekenan matan mbelelele patanjana kizin.
- 8 Zin wal ta tirao be tiporoukaala zitun som na, sombe tomtom tikam noobo zin, na nu maane pepe. Manga mi so sua bekenan uulu zin. Zin wal ta timbotmbot raama patanjana na, mender pizin mi urpe patanjana kizin ma indeeje men.
- 9 Tana sombe tomtom timbotmbot raama patanjana mi tiru zalan na, nu maane pepe. Manga mi so sua bekenan uulu zin. Mender pizin, mi urpe patanjana kizin ma indeeje men.

Mbulu ki moori ambaijana

- 10 Sombe tomooto sa leleene be iwoolo, mi indeeje moori nonoono ta ikamam kat mbulu, na ni ikam le koron ambaijana kat. Zin moori ta kembei tilip pa pat milmiljan ta kan kadon bibip i. Tamen zin booza som. Ko tendeeje zin la ki parei?^z 11 Moori ta kembei na, kusiini ko irao ipase pini kat. Mi ni ko iuulu kusiini be ikam koron ndabokbokjan booza.^a 12 Mazwaana ta imbotmbot su toono, na ikamam mbulu ambaijana men pa kusiini. Irao ikam mbulu sananjana sa pini na som.
- 13 Ni moori nama mosjana. Irao iurpe sipsip rumuunu mi koron pakan ma iwe mburu be tomtom tizeebe zin pa. Mi ni mata sejana, mi ikamam uraata raama menmeeni.
- 14 Ni kembei woongo ta ilala lele molo mi ikamam koron poponjan ma timar. Pa ilala irru kini matakija bekenan ikam pa wal kini.
- 15 Mbenbenjana mi ni imanganga be iteege you pa wal kini, mi iurur zin mbesoono moori kini pa uraata.
- 16 Ni irru toono ambaimbaijan be ingiimi ma iwe lene. Mi ingiimi toono tana pa pat ta ikamam pa uraata kini na, mi ipaaza ke baen isula.
- 17 Ni maoljana som. Ni moori uraatajana.
- 18 Mburoonjo ta ni ikamam na, isipirpir som. Ire kembei iurur nonoono. Mi lam kini na, imetmeete som. Pa ni ikamam uraata pa mben tomuni.

^z 31:10 Rut 3:11; Tut 18:22, 19:14 ^a 31:11 Tut 12:4, 14:1

- 19 Ni iurpewe koronj pakan be isese ma iwe mburu.
- 20 Mi iwelweele namaana mi irairai koronj pakan pizin wal sorrokjan.
Mi zin wal ta timbotmbot raama patajana na tomini, ni iuluulu zin.
- 21 Sombe lele isaana, na ni irao ikam ngar booze pa na som. Pa ipararaj wal kini len mburu pataja kek.
Wal kini tizebzebe zin pa mburu ambaimbaijan men.
- 22 Tana irao nin tekteege pa mberj som. Pa ni iurpewe len mburu be tikototo zin pa.
Mi ni itunu na, izebzebe pa mburu ndabokbokjan ta kan mos ambaimbaijan na.
- 23 Tomooto ta so iwoolo moori ta kembei, isombe ila ma zijan zin kolman tilup zin pa sua, nako tomtom len nger pini, mi tire i kembei tomtom ngonono.
- 24 Moori ta kembei, ni isese mburu ambaimbaijan mi ikamam ngomo pa.
Mi iurpewe pus beken a tomtom tingiimi mi tila tikam ngomo pa.
- 25 Mbulu kini ngeezajana ta iwe aigau pini, mi ikam ma tomtom tipakuri ma tiso ni moori ngonono.
Mi mbulu tabe ipet pa kaimer i, na ni imototo som. Pa mbulu parejana ta so ipet, na ni ko imender mboljana.
- 26 Ni izzo sua raama ngar.
Mi ipaute wal kini be tiurur kat len pa Anutu mi zin tomtom.
- 27 Ni imborro kat ruumu kini.
Irao imbomboorene mi ikam mbulu kembei ta wal maoljan na som. Ikamam kat uraata.
- 28 Moori ngonono ta kembei na, lutuunu bizin ko len ambai pini mi tipakurkuri.
Mi kusiini tomini ko iwidit uruunu ma iso ta kembei:
- 29 “Moori boozomen tirao pa mbulu. Mi nu na, lip kat pizin.”
- 30 Tana moori rungun, som mbulu kizin pakan ta ikamam zin tomooto len, na takam ngar pa pepe. Pa ina koronj ngonono som. Imbot rimen mi imap.
Mi moori ta so imototo Yooba mi ilejlej la kaljana, to tapakuri.^b
31 Pa ni ikamam kat mbulu. Tana iti tapakuri pa uraata ta ni ikamam na,
mi tiwit uruunu ila iwal biibi matan, to indeeje.

^b 31:30 Tut 11:22